

T.C.
NIĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ SOSYAL
DEĞERLERE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Turgut BÜYÜKSAKALLI

Niğe
Ağustos, 2019

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ SOSYAL
DEĞERLERE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç.Dr. Nihal BALOĞLU UĞURLU

Hazırlayan

Turgut BÜYÜKSAKALLI

Niğde
Ağustos, 2019

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sosyal Değerlere Yönelik Görüşleri” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım
08/08/2019

Turgut BÜYÜKSAKALLI

ONAY SAYFASI

Nihal BALOĞLU UĞURLU danışmanlığında Turgut BÜYÜKSAKALLI tarafından hazırlanan “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sosyal Değerlere Yönelik Görüşleri” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

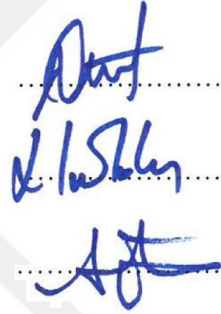
09/08/2019

JÜRİ :

Danışman : Doç. Dr. Nihal BALOĞLU UĞURLU

Üye : Doç. Dr. Halil TOKCAN

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Alpay AKSİN

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun Tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Gökhan ÖZDEMİR
Enstitü Müdürü

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ SOSYAL DEĞERLERE
YÖNELİK GÖRÜŞLERİ**

BÜYÜKSAKALLI, Turgut

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Nihal BALOĞLU UĞURLU

Temmuz, 2019, 97 sayfa

Bu araştırmanın amacı, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının sosyal değerlere yönelik görüşlerini farklı değişkenler açısından incelemektir. Araştırma 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Amasya Üniversitesi ve Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesinin Eğitim Fakültelerinde öğrenim görmekte olan her sınıf düzeyindeki Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarıyla gerçekleştirilmiştir. Tarama modeli kullanılan araştırmada, çalışma grubuna Bolat (2011) tarafından geliştirilen “Çok Boyutlu Sosyal Değerler Ölçeği” uygulanmıştır. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde, SPSS 22 istatistik programı kullanılmış olup verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirleyebilmek amacıyla grafiksel yaklaşımlar ve çarpıklık-basıklık katsayıları kontrol edilmiştir. Çarpıklık ve basıklık katsayılarının çoğunlukla ± 2 aralığında olduğu; histogram ve Q-Q plot grafiklerinin normale yakın bir dağılım gösterdiği görülmüştür. Bu nedenle çalışmada üniversite öğrencilerinin aile değerleri, bilimsel değerler, iş değerleri, dini değerler, geleneksel değerler, siyasi değerler ve toplam değer puanlarının cinsiyet, sınıf düzeyi, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, yaşamın büyük çoğunluğunu geçirdiği yerleşim birimi, aile yapısı ve aile aylık geliri değişkenlerine göre anlamlı bir farklılığının olup olmadığını belirleyebilmek amacıyla bir dizi bağımsız örneklem *t* testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda cinsiyet, sınıf düzeyi, anne eğitim düzeyi ve aile yapısına göre öğretmen adaylarının sosyal değerlere ilişkin görüşlerinde anlamlı farklılıklara ulaşılmış olup, araştırma bulgulara dayalı olarak geliştirilen önerilerle sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Sosyal Bilgiler Öğretmen Adayı, Sosyal Değerler, Değer

ABSTRACT
MASTER THESIS

**THE OPINIONS OF PRE-SERVICE SOCIAL STUDIES TEACHERS
TOWARDS SOCIAL VALUES**

BÜYÜKSAKALLI, Turgut

Turkish Language and Social Sciences Education

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Nihal BALOĞLU UĞURLU

August , 2019, 97 pages

The aim of this study is to examine the pre-service teachers' views on social values in terms of different variables. The research was carried out in the 2018-2019 academic year with prospective social studies teachers at the education faculties of Aydın Adnan Menderes University, Amasya University and Niğde Ömer Halisdemir University. In the study, which used a screening model, “Multidimensional Social Values Scale developed by Bolat (2011) was applied to the study group. SPSS 22 statistical program was used in the analysis of the obtained data and graphical approaches and skewness-kurtosis coefficients were checked to determine whether the data showed normal distribution. Skewness and kurtosis coefficients were mostly within ± 2 range; histogram and Q-Q plot graphs were found to be close to normal distribution. For this reason, in the study, family values, scientific values, business values, religious values, traditional values, political values and total value scores of the university students were gender, class level, mother education level, father education level, settlement area, family structure and family where most of life was spent. In order to determine whether there is a significant difference according to monthly income variables, a series of independent samples t test and one way analysis of variance (ANOVA) were performed. As a result of the research, significant differences were found in the opinions of prospective teachers about social values according to gender, grade level, maternal education level and family structure, and the research was concluded with suggestions developed based on the findings.

Keywords: Social Studies, Social Studies Teacher Candidate, Social Values, Value

ÖN SÖZ

Toplum yaşantısında önemli bir yeri olan sosyal değerleri topluma kazandırmada kuşkusuz Sosyal Bilgiler dersi öğretmenlerinin önemli payı vardır. Öğretmenlerin sosyal değerleri benimsemeleri ve bu değerleri öğrencilere doğru bir şekilde aktarmaları, onların sosyal değerlere yönelik görüşlerine bağlı olarak gerçekleşmektedir. Nitekim araştırmamızda hizmet öncesi dönemde yer alan Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının sosyal değerlerle ilgili görüş düzeyleri tespit edilmiştir. Sosyal değer görüş düzeylerine yönelik olarak ulaşılan bulgular geleceğin Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin sosyal değerleri bireylere aktarmadaki hazırbulunuşlukları hakkında bizlere ön tahmin oluşturma imkanı sağlayacaktır.

Çalışmada öncelikle problem durumu, çalışmanın amacına, önemine varsayımlarına, sınırlılıklarına ve tanımlara yer verilmiş, çalışmanın ikinci bölümü olarak ele alınan kısımda ise alan yazın incelenerek konu ile ilgili araştırmalar hakkında bilgiler sunulmuştur. Üçüncü bölümü yöntem kısmı oluşturmuş, dördüncü bölümde bulgular ve yorumlar kısmına yer verilmiştir. Son bölüm olan beşinci bölüm ise sonuç ve öneriler kısmından oluşmuştur.

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sosyal Değerlere İlişkin Görüşlerinin Tespitine yönelik gerçekleştirilen bu araştırmaya birçok değerli ismin katkıları olmuştur. İlk olarak tüm koşullarda yokluğunu asla hissettirmeyen, mesleki tecrübesi ve akademik çalışmalarıyla bana yol gösteren çok kıymetli hocam Doç. Dr. Nihal BALOĞLU UĞURLU'ya en içten dileklerle teşekkürlerimi sunuyorum. Bir diğer taraftan desteklerini benden esirgemeyen Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Bekir Çınar'a ve bir diğer değerli Hocam Doç. Dr. Elvan YALÇINKAYA'ya ve Eğitim Bilimleri Enstitüsündeki tüm personellere teşekkürlerimi sunuyorum.

Bir diğer taraftan, tezimde sundukları önerilerle çalışmama büyük katkıda bulunan Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. Halil TOKCAN ve Amasya Üniversitesi öğretim üyesi Dr. Öğr. Üyesi Alpay AKSİN'e de çok teşekkür ediyorum.

Tezimin hazırlama sürecinde bana önemli katkıları olan Amasya Üniversitesi akademisyenlerinden Doç. Dr. Adem BAYAR'a ve Amasya İl Milli Eğitim Müdürü Doç. Dr. İlker KÖSTERELİOĞLU'na saygılarımı sunuyorum.

Ve tabii ki bugünlere gelmemde maddi, manevi tüm destekleriyle yanımda olan kıymetli annem, babam ve kardeşlerime minnettarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖN SÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	x
EKLER LİSTESİ	xii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	5
1.3. Problem Cümlesi	5
1.4. Alt Problemler	5
1.5. Araştırmanın Önemi	6
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları	6
1.7. Varsayımlar	6
1.8. Tanımlar	7

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Değer Nedir?	8
2.2. Değerlerin Özellikleri	10
2.3. Değerlerin İşlevleri	12
2.4. Değerlerin Kaynakları	14
2.4.1. Toplum ve Değer İlişkisi	14
2.4.2. Kültür ve Değer İlişkisi	18

2.4.3. Toplumsallaşma ve Değer İlişkisi	19
2.5. Değerlerin Tasnifi	21
2.5.1. Rokeach Değer Sınıflaması	21
2.5.2. Schwartz Değer Sınıflaması	22
2.5.3. Spranger Değer Sınıflaması	25
2.5.4. Allport, Vernon ve Lindzey'in Değer Sınıflaması	27
2.5.5. Nelson Değer Sınıflaması	28
2.5.6. Erol Güngör Değer Sınıflaması	28
2.6. Değer Eğitiminin Tarihsel Gelişimi	28
2.6.1. Batı Toplumlarında Değer Eğitiminin Tarihsel Gelişimi	29
2.6.2. Türk Toplumunda Değer Eğitiminin Tarihsel Gelişimi	30
2.6.2.1. İslamiyet Öncesi Dönemde Değer Eğitimi	30
2.6.2.2. İslamiyet'in Kabul Edilmesinden Sonra Değer Eğitimi	30
2.6.2.3. Cumhuriyet Döneminde Değer Eğitimi	31
2.6.2.4. Cumhuriyet Döneminde Eğitimin Temel İlkeleri	31
2.6.2.5. 1924 ve 1926 Öğretim Programında Değer Eğitimi	32
2.6.2.6. 1936 Öğretim Programında Değer Eğitimi	33
2.6.2.7. 1948 Öğretim Programında Değer Eğitimi	33
2.6.2.8 1962 Öğretim Programında Değer Eğitimi	34
2.6.2.9. 1968, 1992, 1998 Öğretim Programlarında Değer Eğitimi ve Sosyal Bilgiler Dersi	34
2.6.2.10 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Değer Eğitimi	35
2.6.2.11. 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Değerler Eğitimi	36
2.7. Değerler Eğitiminde Kullanılan Yaklaşımlar	39
2.7.1. Değerlerin Gizli Öğretimi Yaklaşımı (Örtük Program)	39
2.7.2. Değerlerin Doğrudan Öğretimi Yaklaşımı (Değer Aktarma-Telkin)	39

2.7.3. Değer Açıklama Yaklaşımı (Değer Belirginleştirme)	40
2.7.4. Ahlaki Muhakeme Yaklaşımı (Ahlaki İkilem)	41
2.7.5. Değer Analizi Yaklaşımı	41
2.8. Sosyal Değerler	42
2.8.1 Sosyal Değer Nedir?	42
2.8.2 Sosyal Değer Kazanımında Etkili Faktörler	43
2.8.1.1 Aile	43
2.8.1.2 Teknoloji ve Bilim	44
2.8.1.3 Din	45
2.8.1.4 Gelenek-Görenekler	45
2.8.1.5 Siyasi Organizasyonlar ve Sivil Toplum Kuruluşları	45
2.9 İlgili Araştırmalar	46

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırma Deseni	53
3.2. Çalışma Grubu	53
3.3. Veri Toplama Araçları	53
3.4. İşlem	54
3.5. İstatistiksel Analiz	54

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sosyal Değerlere Yönelik Görüşlerinin Cinsiyete Göre İncelenmesi	59
4.2. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sosyal Değerlere Yönelik Görüşlerinin Sınıf Düzeyine Göre İncelenmesi	60
4.3. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sosyal Değerlere Yönelik Görüşlerinin Anne Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesi	62

4.4. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sosyal Değerlere Yönelik Görüşlerinin Baba Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesi	64
4.5. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sosyal Değerlere Yönelik Görüşlerinin Yerleşim Yerine Göre İncelenmesi	65
4.6. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sosyal Değerlere Yönelik Görüşlerinin Aile Yapısına Göre İncelenmesi	67
4.7. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sosyal Değerlere Yönelik Görüşlerinin Gelir Düzeyine Göre İncelenmesi	69

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma ve Sonuç.....	71
5.2. Öneriler	82
KAYNAKÇA	84
EKLER	94
ÖZ GEÇMİŞ	97

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. Rokeach Amaçsal ve Araçsal Değerler Listesi (Erkenekli, 2009: 41).....	21
Tablo 2. Schwartz Değer Listesi'ndeki Değerlerin Birey Düzeyi ve Güdüsel Tipler (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000: 61)	23
Tablo 3. Değer Tipleri ve Tanımları (Schwartz vd., 2012: 663-688)	24
Tablo 4. Spranger Değer Sınıflaması	25
Tablo 5. Allport, Vernon ve Lindzey 'in Değer Sınıflaması.....	27
Tablo 6. Nelson Değerler Sınıflaması	28
Tablo 7. Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Ayrımında Kullanılan Ana Bölümler.	34
Tablo 8. 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Doğrudan Verilecek Değerler.	35
Tablo 9. 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Üniteler ve Sınıf Düzeylerine göre Doğrudan Verilecek Değerler	36
Tablo 10. MEB 2017 yılı 4.Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Öğrenme Alanları ve Değerler.....	37
Tablo 11. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Öğrenme Alanları ve İlişkili Olduğu Değerler (MEB, 2017:20-22)	37
Tablo 12. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Öğrenme Alanları ve İlişkili Olduğu Değerler	38
Tablo 13. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Öğrenme Alanları ve İlişkili Olduğu Değerler	38
Tablo 14. Araştırma Kapsamına Giren Öğrencilerin Betimsel İstatistikleri.....	57
Tablo 15.	59
Tablo 16. Sınıf Düzeyine Göre Çok Boyutlu Sosyal Değerlerin Tek Yönlü ANOVA Sonuçları	60
Tablo 17. Anne Eğitim Düzeyine Göre Çok Boyutlu Sosyal Değerlerin Tek Yönlü ANOVA Sonuçları.....	62

Tablo 18. Baba Eğitim Düzeyine Göre Çok Boyutlu Sosyal Değerlerin Tek Yönlü ANOVA Sonuçları.....	64
Tablo 19. Yerleşim Yerine Göre Çok Boyutlu Sosyal Değerlerin Tek Yönlü ANOVA Sonuçları.....	66
Tablo 20. Aile Yapısına Göre Çok Boyutlu Sosyal Değerlerin Bağımsız Örneklem İçin T-Testi Sonuçları	68
Tablo 21. Gelir Düzeyine Göre Çok Boyutlu Sosyal Değerlerin Tek Yönlü ANOVA Sonuçları	69

EKLER LİSTESİ

Ek 1. Araştırma İzni.....	94
Ek 2. Araştırma İzni.....	95
Ek 3. Araştırma İzni.....	96

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Akt	: Aktaran
ÇBSDÖ	: Çok Boyutlu Sosyal Değerler Ölçeği
Çev	: Çeviri
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
Ss	: Standart Sapma
TDK	: Türk Dil Kurumu
Ünv	: Üniversite
Vb	: Ve Benzeri
Vd	: Ve Diğerleri
X	: Aritmetik Ortalama

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Değerler toplumların yaşam temelini oluşturan yapı taşlarından birisidir. Bir başka deyişle, kültürel öğelerin üzerine kurulan bir bilgidir ve kültürel bir seçimi vurgulamaktadır. Değerler her çağda önemini koruyan bir olgudur. Bireylerin ortak paydada buluşma isteği her dönemde ön planda tutulmuştur. Bu ortak paydanın ancak değerler vasıtasıyla oluşturulabileceği düşünülmüş ve böylece bireysel ve toplumsal değerler ortaya çıkmıştır. Toplum içerisinde yaşayan birey ilk olarak yaşamının ana hatlarını bireysel değerlerden yola çıkarak oluşturmuştur. Bu bireysel değerlerin birleşimi ise toplumsal değerleri ortaya çıkarmıştır. Böylece bireyler, değerleri benimsemiş ve onu toplumun öz kontrol mekanizması haline getirmiştir.

Değerlerine bağlı olmayan toplumlar yok olmaya mahkûmdur. Toplumun temel taşlarını oluşturan her bir değer toplumun sürekliliğinin korunmasını, toplum kargaşasının önlenmesini sağlamaktadır. Özellikle son yıllarda bu durum üzerinde birçok çalışma yapılmış ve bu çalışmalar genel olarak değerlerin var olduğu veya önem verildiği toplumlarda düzenin ve toplumsal huzurun sürekliliğinin bir zorunluluk olmaksızın korunduğunu ortaya koymuştur. Değerler, insanların duygu ve düşünceleri ile ilişkili olmakla beraber toplumların oluşumunda ve gelişiminde önemli bir yere sahiptir (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000: 60).

Öğrencilerin değerleri tanıyarak benimsemesi, bunları da içselleştirerek davranış haline getirmesini sağlamada aile, kültür ve medyanın yanı sıra öğretim programları ve bu programları uygulayacak olan öğretmenlerin durumu oldukça etkilidir. Okul öncesi dönemden itibaren değerlere ilişkin kazanımlar sağlayan bireyler yaşamının sonuna kadar bu değerlerin etkisi altında yaşarlar (Balat Uyanık ve Dağal Balaban, 2006: 7). Özellikle öğretmenlerin değerlere ilişkin görüşleri, yeterliliği ve becerisi oldukça önem taşımaktadır. Değer kazanımında öğretmenler rehber olarak görülmekte ve değerlerin aktarıcısı konumunda yer almaktadırlar.

Değer eğitiminin asıl amaçlarından biri öğrencilerin sağlıklı, tutarlı ve dengeli bir kişilik geliştirmesini sağlamak, onlara bu yönde yol göstermektir. Bu amaçlarla değerler eğitimi bir bireyin gelişmesi için önem taşımaktadır. Ayrıca insanın tutum ve davranışlarını biçimlendirmede değerler önemli bir role sahiptir. Değerler öğrencilerin

sağlıklı ve dengeli gelişimine katkı sağlamaktadır. Değer eğitimi eksiksiz olarak alan bireylerin sorumluluk sahibi oldukları ve ahlaki olarak uygun davranışlar gösterdikleri düşünülmektedir (Altan, 2011: 55). Türk Milli Eğitim sisteminin temel hedefleri arasında “*Öğrencileri sağlıklı, mutlu bir şekilde hayata hazırlamak, iyi insan ve iyi vatandaş olmalarını sağlayacak bilgi, beceri, değer, tutum, davranış ve alışkanlıklarla donatmak*” yer almaktadır (MEB, 2017: 9). Değer eğitimi ilk olarak ailede başlamaktadır. Birey okula başlamadan önce ailesinden gördüğü tüm davranışları zorunlu olarak benimsemekte ve bu davranışları yaşamının temeline almaktadır. Okul öncesi dönemden itibaren bireyler toplumsal davranışlarını eğitim kurumlarında edinmeye başlamaktadır. Bu edinim bireyin eğitim hayatı boyunca devam etmekte ve bireyin eğitim öğretim hayatını bitirdiğinde değerleri benimsemiş erdemli bir vatandaş olması beklenmektedir. Eğitim kurumlarının bireylerin değer kazanımını sağlamada etkili olduğu gerçektir. Birey eğitim öğretim süresi boyunca eğitim kurumlarında gördüklerini benimseyip, öğrendiklerini yaşam içinde kullanmaktadır. Burada eğitim kurumlarında verilen değer eğitimi oldukça önemlidir. Değerlerini benimsemiş bir toplum oluşturmak için ders programlarında değerlerin düzenli bir şekilde verilmesi gerekmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığının yayımlanmış olduğu ders programları incelendiğinde, değerler ve özellikle de toplumsal değerler düzenli bir şekilde verilmiş ve bu değerlerin öğrencilere nasıl kazandırılması gerektiği belirtilmiştir. Özellikle değerleri öğrencilere kazandırma konusunda ders programlarının yeri oldukça önemlidir.

Değerler her ne kadar ders içeriklerinde veya ayrı programlar halinde belirtilmiş olsa da bu değerleri kazandıracak olanlar öğretmenlerdir. Öğretmenler buldukları konum dolayısıyla bireylerin değer eğilimlerini etkileme gücüne sahiptir (Iyer, 2013: 17). Bir öğretmenin değerler konusundaki farkındalığı ne kadar fazla olursa, öğrencilere kazandıracığı değerlerin de bir o kadar fazla olduğu düşünülmektedir (Gökdere ve Çepni, 2003: 103). Özellikle öğrenciler öğretmenlerin değer yargılarından önemli düzeyde etkilenmektedir (Balat Uyanık ve Dağal Balaban, 2006:15). Zira eğitimcilerin değerler hakkındaki farkındalık düzeyi, gelecek nesillerin değerlerine ne kadar bağlı olacağını da göstermektedir. Ayrıca öğretmenler değer eğitimi aşamasında doğru ve etkili teknikleri kullanmalıdır. Öğretmenler değerler eğitimini dikkate almalı, tecrübelerini kullanmalı ve öğrencilere değerleri eksiksiz olarak aktarmalıdır. Öğretmenlerin değer eğitimi aşamasında bazı özelliklere dikkat

etmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu özellikler Yazıcı (2006: 509) tarafından şu şekilde açıklanmaktadır:

- Öğretmenin odak noktası öğrencinin bilgisi davranışı ve hisleri olmalıdır.
- Öğretmenler alıntılar ve örnek sözler kullanmalıdır.
- Öğretmenler öğrenciler için açık iletişim, tutarlılık, içtenlik ve yüksek beklentiler sağlamalıdır.
- Öğretmenler öğrencileri toplumsal hizmetlerde bulunmaya cesaretlendirmelidir.
- Öğretmenler öğrencilerin gruplarda işbirliği yapmalarını sağlamalıdır.
- Öğretmenler öğrencilerinin ahlaki olmayan saygısız davranışlarını düzeltmelidir.
- Öğretmenler öğrencileri doğru davranış sergilediklerinde pekiştirerek ödüllendirmelidir.
- Öğretmenler kişisel özellikleri ile rol model olmalıdır.
- Öğretmenler öğrencilere zorbalıktan ziyade öğretici olarak yaklaşmalıdır.

Her öğretmenin değerlere sahip olmasının yanı sıra bunları öğrencilerin günlük yaşamlarına aktarabilmeleri ve koruyabilmeleri için çaba sarf etmeleri, değerlerin yaşatılması için gereklidir (Balat Uyanık ve Dağal Balaban, 2006: 15). Diğer bir deyişle değerlerini benimsemiş bir toplum oluşturmak için ilk olarak değerler hakkında farkındalık düzeyi yüksek eğitimciler (Yazıcı, 2006: 499), ikinci olarak ise eğitimcilerin kazandıracığı değerlerin düzenli olarak verildiği kapsamlı bir program gerekmektedir.

Mevcut ilköğretim programlarında değerler sıklıkla yer almaktadır (MEB, 2017: 9). Her alanın öğreticilerinin değerleri aktarmada üzerine çok iş düşmektedir. Özellikle Sosyal Bilgiler öğretim programında değerlerin daha fazla yer alması ve bu dersin değer eğitimi dersi olarak düşünülmesi nedeniyle Sosyal Bilgiler öğretmenlerine daha fazla iş düşmektedir. Bir diğer deyişle Sosyal Bilgiler öğretmenleri toplumsal değerlerin aktarıcısı ve yaşatıcısı olarak merkez konumdadır.

Sosyal Bilgiler öğretim programında on sekiz değer yer almakta (MEB, 2017: 10) olup, bu değerlerin Eğitim Fakültelerinde öğrenim gören Sosyal Bilgiler öğretmen adayları tarafından benimsenmişlik düzeyi, onların gelecekte öğrencilerine ne derece

doğru, tutarlı ve erdemli şekilde değerler aktarıcısı olabilecekleri hakkında ipuçları verebilmektedir.

Kaynağını toplumun ortak paydasından alan sosyal değerler, toplum düzenini adına önemlidir. Spranger (1928), değerleri estetik, teorik (bilimsel), ekonomik, siyasi, sosyal ve dini değer grupları olarak altı gruba ayırmıştır (Akt. Akbaş, 2004: 55). Bu altı grup içinde yer alan sosyal değerler, insanlar arası iletişim kurma ve topluma uyumlu vatandaşlar yetiştirmede etkili değerlerdir. Sosyal bir varlık olan insan, düzenli bir toplum içerisinde yaşama isteği duymuştur. Bu istek ise yaşama dair çeşitli kurallar geliştirmesini sağlamıştır. Bu kurallar kaynağını toplumdan almış, doğruluğu yüzyıllar boyunca kanıtlanmış ve toplumlar tarafından benimsenmiştir (Demir, 2018: 31-34). Bu kurallar değerleri oluşturmuş, değerleri benimsemeyen bireyler ise toplum tarafından dışlanmıştır (Demir, 2018: 30).

Sosyal değerler, herkes tarafından gerekli olduğu onaylanmış, çoğunluk tarafından benimsenen l ve standartlardır. Temel ahlaki öğretiler veya inançlar, toplumun veya grubun varlığını, bütünlüğünü veya işleyişini devam ettirir. Sosyal değerler, bireysel düşünce ve inançlara bağlı değildir. Toplumsal duyguları içerir. Bu nedenle toplum veya grubun yeleri sosyal değerler için her türlü fedakrlıkta bulunabilirler. Sosyal değerler, toplumsal düzenin oluşması ve devam etmesi için sosyal denetimin oluşmasını ve sosyal dayanışmayı sağlar (İsen ve Batmaz, 2002: 115). Toplumsal yaşam için istenilen, faydalı ve zorunlu olan unsurları belirler. Böylece bireylerin, ideal düşünmelerini sağlayarak, davranışlarını bu yönde belirlemelerine yardımcı olur (Fitceter, 1990: 139; akt. Atabey, 2014: 16). Bireylerin, insan davranışlarını değerlendirmelerini sağlayarak, doğruyu-yanlışı, haklıyı-haksızı, istenileni-istenilmeyeni, ahlaksal ve ahlaksal olmayanı ayırt etmelerini sağlar (Güney, 2011: 32). Sosyal değerler bireylerin sosyal yaşamları ile yakından ilgilidir. Bir ğretmenin öğrencisiyle kurduğu iletişim, bir çocuğun ebeveynleri ile kurduğu iletişim sosyal değerler çerçevesindedir. Ayrıca toplumsal normların temeli de sosyal değerlerden oluşmaktadır. Sosyal değerlerin toplum içindeki algılanma düzeyi toplumsal norm hakkında ipuçları verebilecektir. Değerleri ve sosyal değerleri aktaran geleceğin ğretmenlerinin sosyal değere bakışları bu bakımdan emlidir. Zira ğretmen adaylarının görüşleri gelecek kuşakların değere ne kadar bağlı olacakları hakkında bizlere n gr oluşturabilecektir. Bu nedenle, bu araştırmada Sosyal

Bilgiler öğretmen adaylarının sosyal değerlere yönelik görüşlerinin tespitinin önemli olduğu düşünülmektedir.

1.2 Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının sosyal değerlere yönelik görüşlerini tespit etmektir. Araştırmada, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının sosyal değerlere yönelik görüşlerinin tespitinin yanı sıra bu görüşlerin farklı değişkenlerle ilişkisi de ortaya koyulacaktır

1.3. Problem Cümlesi

Araştırmanın problem cümlesini “Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının sosyal değerlere yönelik görüşleri nasıldır?” sorusu oluşturmaktadır. Bu problem cümlesi ile bağlantılı olarak aşağıdaki alt problemlere de cevap aranacaktır.

1.4. Alt Problemler

1. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının sosyal değerlere yönelik görüşleri cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
2. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının sosyal değerlere yönelik görüşleri sınıf düzeylerine göre anlamlı bir farklılık oluşturmakta mıdır?
3. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının sosyal değerlere yönelik görüşleri ailelerinin sosyo-ekonomik gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık oluşturmakta mıdır?
4. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının sosyal değerlere yönelik görüşleri anne eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
5. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının sosyal değerlere yönelik görüşleri baba eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
6. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının sosyal değerlere yönelik görüşleri yaşamının büyük çoğunluğunu geçirdiği yerleşim birimine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
7. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının sosyal değerlere yönelik görüşleri aile yapısına göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

1.5. Araştırmanın Önemi

Sosyal Bilgiler dersi sosyal hayatı içerisinde barındıran, geçmiş ile gelecek arasındaki bağı kurmada oldukça önemli rolleri üstlenen bir alandır. Sosyal Bilgiler alanına hâkim öğretmenlerin görüşleri, Sosyal Bilgiler dersine yönelik olarak öğrenci görüşlerini de etkilemektedir. Önemli boyutlarından bir tanesi de değer aktarımı olarak bilinen Sosyal Bilgiler dersini öğretecek olan öğretmen adaylarının, değerlere ilişkin görüşleri oldukça önemlidir. Nitekim Sosyal Bilgiler alan öğreticisi konumunda yer alacak olan Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının değerleri benimsedikçe daha iyi bir öğretmen, daha iyi bir sosyal değer aktarıcısı konumunda yer alacakları düşünülmektedir. Araştırma aynı zamanda, bir değer aktarıcısı konumunda bulunan Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının sosyal değerlere ilişkin görüşlerinin belirlenmesi, var olan durumun ortaya koyulması ve gerekli önlemlerin alınmasına katkı sağlaması açısından önemlidir. Üstelik alan yazında Sosyal Bilgiler öğretmen adayları ile yapılan sosyal değer çalışmasının az sayıda olması araştırmanın alan yazındaki bu boşluğu doldurarak özgünlük kazanmasına bir fırsattır.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma;

- 1- 2018-2019 eğitim öğretim yılında Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi ve Amasya Üniversitesi Sosyal Bilgiler öğretmenliği Anabilim Dalı'nda öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarıyla,
- 2- Güvenirliği ve geçerliliği istatistiksel analizlerle doğrulanmış “Çok boyutlu sosyal değerler ölçeği” aracılığıyla toplanmış olan verilerle sınırlıdır.

1.7. Varsayımlar

1-Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının ölçekteki sorulara samimiyetle cevap verdikleri varsayılmıştır.

2- Veri toplama aracının araştırmanın amacına uygun, bilgi toplama açısından yeterli olduğu varsayılmıştır.

1.8. Tanımlar

Değer: Bir sosyal yapının varlığı, birliği ve işleyişinin ve bunların devamının nedeni olarak kabul edilmiş olan, tasvip ve destek gören, korunmaya çalışılan inanışlardır (Ulusoy ve Dilmaç 2014: 14).

Değerler eğitimi: Karakter eğitimi ya da ahlak eğitimi olarak da bilinen, okullarda öğrencilerin akademik odaklı başarılarının yanı sıra pozitif ahlaki gelişimlerini, olumlu sosyal eğilimlerini ve yeterliliklerini geliştirmek için gerçekleştirilen bir girişimdir (Berkowitz, 2011: 153).

Eğitim: Kişinin zihni, bedeni, duygusal, toplumsal yeteneklerinin, davranışlarının en uygun şekilde ya da istenilen bir doğrultuda geliştirilmesi, ona bir takım amaçlara dönük yeni yetenekler, davranışlar, bilgiler kazandırılması yolundaki çalışmaların tümüdür (Akyüz, 2011: 2).

Sosyal Değer: Toplumun fertlerini birbirine yaklaştıran bir arada tutan, toplumun devamını sağlayan temel yargılar ve değerlerdir (TDK, 2018).

Toplumsallaşma: Bireyin belirli bir toplumun davranış kalıplarını kişiliğine mal ederek o topluma ait birey durumuna gelmesidir (Tezcan, 1994: 37).

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Değer Nedir?

21. yüzyılda bilgi temelli eğitimin yanı sıra bireylerin sahip olduğu veya sahip olması gereken ahlaki değer eğitimi ve bunların özellikleri, birçok araştırmacının dikkatini çeken bir konudur (Dilmaç, 1999; Keskin, 2008; Aladağ, 2009; Başçı, 2012; Erikli, 2016; Bilici, 2018; Torun, 2019). Ahlaki davranışlar günümüzde değerler eğitimi olarak eğitim kurumları tarafından bireylere kazandırılmaya çalışılan nitelikler olarak karşımıza çıkmaktadır (Yıldırım, Becerikli ve Demirel, 2017: 1576).

Birçok alanda kendine yer bulan değer kavramı ile ilgili çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Türk Dil Kurumuna göre (TDK) değerler, “Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet” olarak tanımlanmıştır. Literatürde değer tanımına bakıldığında; Schwartz ve Bilsky (1990) değerleri amaç ve davranışlarla ilişkili olan durum ötesi fikir ve inançlar olarak tanımlamış, olayların ve davranışların değişim ve seçimine rehberlik ettiğini, taşıdıkları öneme göre sıralandığını belirtmişlerdir (Akt. Mehmedoğlu, 2006: 139). Bu önem, toplumun yapısı, bireylerin düşüncesi çerçevesinde ve farklı yapılar içerisinde kendisine yer bulabilir. Bazı toplumlarda aileye saygı değeri önemli bir değer olmasına rağmen, bazı toplumlarda aileye saygı reşit olduktan sonra önemini kaybeden bir yapı içerisinde yer alabilir. Çelikkaya (1996:168) değer kavramını; herhangi bir ideolojinin, toplumun, inancın içinde bulunan bireylerin benimsediği, kaynağını insani, toplumsal, ideolojik veya ilahi kaynaklardan alan, her türlü düşünüş, duyuş, davranış, kural veya kıymetler olarak tanımlamıştır. Değerlerin beslendiği kaynaklar toplumun öz kontrol mekanizmasında yer almaktadır. Bu mekanizma çerçevesinde toplum veya birey tarafından oluşturulan bu normlar toplum hayatına uyarlanmaktadır. Halstead ve Taylor (2000: 169) değeri genel davranışlara rehberlik eden temel ihtiyaçlar, ilkeler ve davranışların standartları olarak tanımlamıştır. Her davranışın kuşkusuz bir nedeni vardır. Bunlar arasında ahlaklı bir toplum oluşması için ahlaki değerler, uyumlu bir toplum oluşturmak için ise sosyal değerler ortaya koyulmaktadır. Erdem (2003: 58)'e göre değerler davranışların sebeplerini belirleyen, önemli görüneni tanımlayan ve tercihleri etkileyen düşüncelerdir. Toplum yapısında yer alan değerlerin çeşitli boşlukları doldurduğu söylenebilir. Toplum, değerlerin

önemini kendi yaşam koşulları çerçevesinde belirleyerek, önemli noktaları ve değer konusundaki tercihlerini bu koşullara göre belirlemektedir. Örneğin Türklerde vatan kavramı çerçevesinde bağımsızlık ve özgürlük değerlerine önem verilmiş, bu öneme göre değer yapılarını oluşturmuştur. Yaman, Taflan ve Çolak (2009: 110) değerleri toplumda uyulması gerekli olan ortak davranışlar olarak tanımlamıştır. Bu ortak davranışlar toplum tarafından ortaya koyulan kurallar olarak düşünülebilir. Bu kurallar eski Türklerde töre kavramı çerçevesinde oluşturulmuş yazılı veya sözlü kurallardır. Örneğin büyüklere saygı değeri yazılı bir kural olmamasına rağmen, toplumda uyulması zorunlu bir yapıda yer almaktadır. Yazıcı ve Yazıcı (2011 :15) ise değerleri hayatın anlamını, hayatı yaşamaya değer kılan tutum ve inançları ifade eden bir kavram olarak tanımlamıştır. Değerler toplum yaşamında ve hayatın içerisinde yer aldığı toplum daha düzenli bir yapıda yer alırken, birey de bu yapıdan olumlu yönde etkilenmektedir. Ulusoy ve Dilmaç (2014: 14) değerleri bir sosyal yapının varlığı, birliği ve işleyişinin ve bunların devamının nedeni olarak kabul edilmiş olan, tasvip ve destek gören ve korunmaya çalışılan inanışlar olarak ifade etmişlerdir. Her değer yapısı bir sosyal yapıdan doğmaktadır. Her sosyal yapı ise bir değer kavramı çerçevesinde toplum normlarını oluşturmaktadır. Değerler ise bu sosyal yapının oluşturduğu normları koruyarak ve sürekliliğini sağlayarak yaşayabilmektedir. Keskin (2016: 21)'in tanımına göre değer, insanların, toplumların, kurum veya ideolojilerin tutum, eylem, düşünce ve etkinliklerinde tercih edilmiş, kabul görmüş, benimsenmiş, arzu edilmiş ve istenilmiş inanç, yargı, ölçüt, amaç, hedef, rehber, kural, standart, duyuş ve düşüncülerdir. Değerler toplum içinde yapı olarak çeşitli standartlara ve ölçütlere bağlı olarak yer almaktadır(Dilmaç, Bozgeyikli ve Çıkılı, 2008: 71). Toplum içinde bir değer var olabilmesi için onun toplum tarafından benimsenmişlik düzeyi oldukça önemlidir. Değerlerini benimseyen toplumlar kurallarını bu değerler çerçevesinde oluşturmakta ve yaşatmaktadır. Sosyal Bilgiler öğretim programında (MEB, 2005: 89) ise “Değer, bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlaki ilke ya da inançlar” olarak tanımlanmaktadır.

Bu tanımlamalar bütünsel olarak değerlendirildiğinde, değer, insanın sosyal yönüne vurgu yaptığı ve toplumlar için olmazsa olmaz nitelikte bir öneme sahip olduğu görülmektedir.

2.2. Değerlerin Özellikleri

Toplum yapısını oluşturan temel kurumların hemen hemen hepsi kendilerine ait değerleri bünyesinde taşımaktadırlar. Bu kurumların işleyişi nasıl birbirinden bağımsız düşünülemezse, değerlerin de birbirinden bağımsız halde düşünülmesi imkânsızdır (Özensel, 2003: 228).

Değerler birbiriyle ilişkisi bulunan ve birbirinden etkilenen bir yapıya sahiptir. Yardımseverlik, saygı, sevgi ve hoşgörü gibi değerler birbirinden ayrı düşünülemez. Her değer arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusu olmakla birlikte değerler arasında ayırım yapmak doğru değildir (Şen, 2007: 8-9). Değerler arasında üst düzeyde bir uyum oluşması, bireyin çevreye adapte olmasının önemli şartlarından biridir. Bu nedenle bireylerin topluma uygun davranması ve davranışlar arasında tutarlılığın olmasıyla çevreye adapte olabileceği düşünülmektedir (Özensel, 2003: 228).

Güngör (1993; akt. Şen, 2007: 9) değerlerin özelliklerini aşağıdaki şekilde maddeleştirmiştir:

- Değerler durağan bir yapıya sahip değildir. Değişkenlik özellikleri vardır. Değerlerdeki değişimler, uzun zamanda gerçekleşir.
- Değerler kalıtsal değildir, sosyal rollerle öğrenilerek bir sonraki kuşağa bu şekilde aktarılır.
- Değerler yakın çevreden, aileden, çeşitli araçlar vasıtasıyla taklit ya da model alma yoluyla öğrenilmektedir.
- Değerler arasında bir üstünlük ve öncelik ilişkisi vardır.

Bu öncelik ya da üstünlüklerin, bireylere ve toplumlara göre değişiklik gösterdiği düşünülmektedir (Şen, 2007: 9). Kimi bireyler ya da toplumlarda “saygı” değerine öncelik verilirken, kimi toplumlarda ise bu değer öncelikli bir değer olmayabilir.

MEB (2005: 84) öğretim programlarında değerlerin özelliklerini şu şekilde aktarılmaktadır:

- *Değerler, toplum ya da bireyler tarafından benimsenen birleştirici olgulardır.*
- *Toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına ve bireylerin iyiliği için olduğuna inanılan ölçütlerdir.*
- *Sadece bilinç değil duygu ve heyecanları da ilgilendiren yargılardır.*

- *Değerler bireyin bilincinde yer alan ve davranışı yönlendiren güdülerdir.*
- *Değerlerin normlardan farkı, normlardan daha genel ve soyut bir nitelik taşımasıdır. Değerler normları da içerir.*

Fichter (2006: 167) değerlerin özelliklerini çeşitli değişkenler etrafında şu şekilde sıralamaktadır:

- Değerler paylaşırlar;* bireylerin büyük bir kısmı değerler üzerinde uzlaşmışlardır. Değerler herhangi bir bireyin öznel yargısına bağlı değildir.
- Değerler ciddiye alınır;* bireyler değerleri ortak refahın muhafaza edilmesi ve sosyal gereksinimlerin karşılanması ile birlikte görmektedirler.
- Değerler coşkularla birlikte bulunur;* kişiler önemli değerler için çaba sarf eder ve mücadele ederler.
- Değerler soyutlanır;* bireyler arası anlaşma ve uzlaşma gerektiren değerler, diğer değerli nesnelere soyutlanabilirler.
- Değerler toplumsaldır;* değerler bireyin dışında olmakla birlikte, toplum baskısı özelliklerine sahiptirler. Bireyler toplumsal olan değerleri doğduğu toplumda hazır olarak bulmakla beraber, bu değerleri öğrenir, kabul eder ve uygulamaya katılır. Ayrıca gelecek nesillere de aktarırlar. Kısacası toplumsallaşma süreci, bireylerin toplumun temel değerlerini, normlarını, örf, adet ve kurallarını öğrenmelerini sağlar (Güven, 1999: 163). Bireyler bu değerler çerçevesinde eğitilerek toplumsal değerlere uygun kararlar verebilmektedir. Toplumda, değerleri öğrenemeyen bireylerin akli durumu yerinde olmadığı düşünülmeyle birlikte, değerleri benimsemeyen ve uygulamayan bireyler, toplum tarafından dışlanırlar.
- Sosyal değerler süreklidir;* değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılması ailesi, okul çevresi, arkadaş çevresi, meslek ve iş örgütleri ile sağlanmaktadır. Bu araçlarla toplumlar, gruplar ve kurumlar çoğu sosyal değeri bünyesinde barındırır, geliştirir ve yeni kuşaklara aktarır.
- Değerler dil ve sembollerle aktarılır;* toplumun konuştuğu dil ve ortak semboller o toplumdaki grup ve kurumların ortak değerlerini korumakla birlikte aynı zamanda bu değerleri yansıtmaktadır.
- Değerler değişime açıktır;* Rokeach (1973) ve Williams (1979) 'a göre değerler değişime açık yapılardır ve değerlerin zaman içinde ortaya çıkan gereksinimleri karşılamak amacıyla öncelikleri değişebilir (Akt. Kuşdil ve

Kağıtçıbaşı, 2000: 60). Buna karşılık bazı değerlerin evrensel olduğuna yönelik görüşlerde bulunmaktadır. Fichter (2006:167)'e göre “*Sosyal bilimciler değişmeyen ve mutlak değerleri incelemezler. Bunlar daha çok filozof, teolog ve etikçilerin analiz konusudur.*”

- i. *Değerler anlam veren standartlar, inançlar ya da ahlaki ilkelerdir;* Fichter (2006; 167)'e göre değerler topluma belirli ölçüt getirip anlam verebilen bir yapıya sahiptir.
- j. *Değerler, davranışların seçilmesini insanların ve olayların kontrol edilmesini veya değişimini yönlendiren standartlardır;* Schwartz ve Bilsky (1987 akt. Kuşdil ve Kağıtçıbaşı 2000: 61) 'nin değerler betimlemesinden ulaştığı sonuçlardan birisi değerlerin, davranışların, olayların bireyler tarafından tercih edilmesini ya da tercih edilmemesini yönlendiren standartlar olduğudur. Değerlerin özellikle bu işleviyle sosyal tutumları ve sosyal tutumların farklılaşmanın yönünü etkilediği söylenebilir. Özellikleri belirtilen sosyal değerleri örf ve adetler olarak ele alan Aytaç'a göre sosyal değerlerin temel özellikleri şu şekilde belirtilmektedir (2002: 183):
 - Sosyal değerler devamlılık özelliğine sahiptir.
 - Sosyal değerlerin akla ve mantığa uyma mecburiyeti bulunmamaktadır.
 - Sosyal değerler insanları kendilerine uymaya zorlayıcı bir nitelik taşırlar.

2.3. Değerlerin İşlevleri

Değerler toplumsal yaşam içine oldukça işlevseldir. Değerlerin işlevselliğini Gökçe şu şekilde açıklamaktadır (1994: 27) :

1. Sosyal değer, temel seçici uyum standardıdır. Yani bu bağlamda değerler bilinçli ve amaçlı davranışın genel ölçütüdür. Bu bakımdan değer, sosyal eylemde bulunan bir kişinin sosyal olarak kabullenebilen olgu ve istekleri için temel atıf noktası görevini görmektedir.

2. Değerler, kültürel olarak şekillendirilmiştir ve aynı zamanda kültür üzerinde de yönlendirici olarak etki etmektedir. Bu bakımdan değerler, belli bir kültürün gelişme süreci içinde şekil almaktadır. Bu da genel olarak sembol, moral ve estetik normlar, davranış şekilleri olarak belirginleşir. Bu açıdan değerler kültürün esasını oluşturmaktadır.

3. Değerler, insanlarla özdeşleşmiştir. Yani sosyalleşme sürecinde değerler kişiler tarafından öğrenilmekte ve üstlenilmektedir. Kişinin şahsiyet yapısına uyum sağlamaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak değerler kişinin şahsiyetinin bir parçası olarak görülmektedir.

4. Değerler, sosyal bir boyuta sahiptirler. Yani değerler hem zihinsel hem de duygusal yönü belirten ifadelerdir (Özensel, 2003: 230-231).

Değerlerin bir parçası konumunda olan sosyal değerler belli sosyal sonuçlara yol açmaktadırlar. Bu sosyal sonuçlar alanyazında sosyal değerlerin işlevleri olarak adlandırılmaktadır. Bu işlevleri, Fichter (1990; akt. Özensel, 2003: 231-232) şu şekilde ifade etmektedir:

a. Değerler, kişilerin sosyal değerinin sorgulanmasında hazır birer araç olarak kullanılır. Değerler tabakalaşma sistemini mümkün kılar. Bireyin çevresindekilerin gözünde nerede durduğunu bilmesine yardım eder.

b. Değerler, kişilerin dikkatini istenilir, yararlı ve önemli olarak görülen maddî kültür nesnelere üzerinde odaklar. Bu değerli nesne, her zaman birey veya grup içinde en iyi olmayabilir. Fakat o nesne için çaba gösterilmesine yol açtığı da bir gerçektir.

c. Her toplumdaki ideal düşünme ve davranma yollarına, değerler tarafından işaret edilir. Sosyal olarak kabul edilebilir davranışın adeta şemasını çizerler. Böylece kişiler de hareket ve düşüncelerini en iyi hangi yolda gösterebileceklerini kavrayabilirler.

d. Değerler, kişilerin sosyal rollerini seçmesinde ve gerçekleştirmesinde rehberlik ederler. İlgi yaratırlar, cesaret verirler.

e. Değerler, sosyal kontrol ve baskının araçlarıdır. Kişileri törelere uymaya yöneltir, doğru şeyleri yapmaya yüreklendirir. Değerler ayrıca onaylanmayan davranışları engeller, yasaklanmış örüntülerin neler olduğuna işaret eder ve sosyal ihlallerden kaynaklanan utanma ve suçluluk duygularının kolayca anlaşılabilmesini sağlar.

f. Değerler, dayanışma araçları olarak da işlevde bulunurlar. Sosyal bilimlerin gerçeklerinden biri de, grupların yüksek düzeyde bazı değerlerin paylaşılması amacıyla buluştuğudur. Kişiler aynı değeri güden kişilere doğru çekimlenirler. Ortak değerler sosyal dayanışmayı oluşturan ve sürekli kılan en önemli faktörlerden biridir.

2.4. Değerlerin Kaynakları

Değerlerin ortaya çıkmasının ana kaynağı insan doğasıdır. İnsan doğası değerlerin önemli bir faktörü olmasının yanı sıra toplumsal yaşamın ve toplumsal değişme isteğinin de ana kaynağını oluşturmaktadır (Yazıcı, 2014: 214). İnsan sosyal bir varlık olarak daima toplum içerisinde çeşitli tutumlara sahip olmuştur. Özellikle sosyal çevresinde bir düzen arayışı içerisinde bulunan insanoğlunun olaylara bakışı, çeşitli değerlerin oluşumunda daima etkili olmuştur. Yerleşik hayat tarzına geçen insanoğlunun olaylara ve çevreye karşı tutumu sonucunda, çeşitli değerler sistemi meydana gelmiştir. Bu değerler sisteminin oluşmasında insanların birlikte yaşama ve ortak duyguları paylaşma isteği etkili olmuştur. İnsanların çevresine bakışı ve olayları anlamlandırma yoluna gitmesi değerlerin gelişimini etkilemiştir.

Ortaya çıkışı bakımından soyut özellikler taşıyan toplumlar ilk insanlardan günümüze kadar kendilerini sürekli bir gelişim ve değişim içerisinde bulmuştur (Çalık ve Çınar 2009: 78). Toplumların değerleri yaşam biçimleri ve kültürleri bakımından sürekli farklılıklar göstermiştir. Her ne kadar farklılıklar mevcut olsa da toplumlar, kendi içerisinde sürekli bir kurallar bütünü oluşturmuş ve çeşitli değer yargılarını ortaya çıkarmışlardır. Toplumların değer yargılarını ve değer sistemlerini oluşturmada bireylerin birbirlerine olan ilgisi, sevgisi, saygısı, yardımlaşması ve dayanışması gibi duygusal birlikteliklerin önemli bir etkisi vardır (Köknel, 2007: 11).

2.4.1. Toplum ve Değer İlişkisi

Toplum yaşamının temel özelliklerinden birisi kültür üretmesidir. Kültürleri oluşturan ana kaynaklardan birisi, toplumun kabul etmiş olduğu değerler bütünüdür. Birey dünyaya geldiğinde herhangi bir kültürü ve değeri bulunmamaktadır. Bireyler yaşamı esnasında içinde buldukları toplumun değerlerinden ve kültüründen etkilenerek kişiliklerini oluşturmaktadırlar. Bu etki toplumun sürekliliğini sağlamakla birlikte kültürünü yaşatmasını sağlamaktadır. Toplumun değerlerini benimseyen birey aynı zamanda toplumsal yapıya uygun hareket ederek ve toplum değerlerine kendinden bir şeyler katarak bu havuzu genişletmektedir. Toplumda var olan değerler, toplumun devamını sağlamakla beraber toplumsal bütünlüğün oluşmasına katkı sağlamaktadır (Güngör, 2008: 21).

Her toplum var olabilmek amacıyla değerlere gereksinim duymaktadır. Değerler toplumun kültürünü özgünleştirerek ve farklı kültürlerden ayırt ederek biz ve

onlar ikilemini oluşturmakla birlikte, kültürün özgünlüğünü ve sürekliliğini sağlamaktadır (Yapıcı, Kutlu ve Bilican, 2012: 142). Bu bakımdan değerler, kültürleri çeşitlendiren ve birini diğerinden ayıran bunun yanı sıra sosyal yardımlaşmaya, dayanışmaya ve toplum birliğine katkı sağlayan önemli bir faktördür (Seyyar, 2003: 99-100).

Fichter (1990: 132)'a göre değerlerin iki unsuru bulunmaktadır. Bu unsurlardan ilki olan kişinin sosyal çevresi, kişinin toplumdaki sosyal saygınlığı, eğitimi, kişiye verilen eğitim tipi ve sahip olduğu fiziksel durumu gibi çeşitli özellikler ile şekillenir. Kendi iradeleri dışında gerçekleşen bu durum, bireylerin değer yargılarının dışsal kaynaklı faktörlerden etkilenmesidir. Değerlerin diğer bir kaynağı ise bireyin iç dünyasıdır. Kişinin kendi davranışlarını sorgulaması, değerlendirmesi, kendi iç kontrol mekanizmasını oluşturması, saygınlık görmek ve övülmek istemesi değerlerin içsel kaynağını oluşturmaktadır. Değerlerin birey açısından içsel ve dışsal olan bu kaynaklar toplumun değerlerinin meydana gelmesini sağlamaktadır (Fichter, 1990: 133).

Toplumsal yaşamda kabul edilen davranışların ve düşünme biçimlerinin bireyin dışında olduğu da düşünülmektedir. Zira bireyler toplumda mevcut ve kabullenilmiş unsurları benimsemek durumunda kalmaktadır. Özellikle her toplumda bireyin, grupların veya toplumun belirli davranış kalıplarını benimsemesinde, yaşamındaki öncelikleri buna göre düzenlemesinde ve planlamasında rol oynayan tarihi, dini, felsefi ve sosyal değerlerden doğan bir değerler sistemi bulunmaktadır (Seyyar, 2010: 166).

Toplum yapısında var olan kurumlar ve normlarla sosyal değerler arasında bir etkileşim bulunmaktadır. Değerler toplumsal normları etkilemekte ve toplum düzenini sağlayan kurallar değerlerin etkisi ile ortaya çıkmaktadır (Özkalp, 2003: 64). Diğer taraftan, toplumsal yapıda yer alan kurumların da kendilerine özgü değerleri benimsedikleri görülür. Örnek olarak her aile yapısının kendisine ait ve kuşaktan kuşağa aktardığı birtakım sosyal normlarının ve değerlerinin olduğu açıktır.

Toplumun yaşamasını sağlayan değerler sistemi toplumun olaylara ve hayata bakış açılarını yansıtmaktadır. Bu bakış açısı yer yer bazı etkilere maruz kalmıştır. Bu etkiler sonucunda değerler ya işlevini kaybetmiş ya da var olandan daha iyi bir yapıya dönüşmüştür. Örneğin Türkler İslamiyet öncesi Türk töresine, İslam ve Arap

motiflerini de ekleyerek Türk-İslam değerlerini meydana getirmişlerdir. Bu durum sonunda Türk töresi farklı bir yapıya bürünmüştür. Yani toplumun değerleri değişse de toplum yaşadıkça değerlerin varlığını sürdürdüğü düşünülmektedir (Dikici, 2005: 533-537).

Toplumsal değerler ele alındığında üç öge üzerinde durulabilir (Tezcan, 1974: 14):

- 1-Değeri söz konusu olan şey,
- 2-Söz konusu olan şeyin belli ihtiyaçları karşılama yeteneği,
- 3-Söz konusu olan şeyin gereksinim karşılama yeteneği hakkında takdir.

Değerlerin Tezcan (1974: 14) tarafından dile getirilen toplumsal işlevlerinin yanı sıra kişilere doğrudan ya da dolaylı olarak etki eden ve hayatın tüm kademelerinde ona düzen veren fonksiyonları da mevcuttur. Bu fonksiyonlar ailede ve sosyal yaşamda bireylere olumlu özellikler kazandırmakla birlikte, bireyin ait olduğu toplumda sosyal olarak daha kolay ve hızlı bir şekilde uyum sağlamasına da katkı sağladığı düşünülmektedir.

Güngör (2008: 28) değeri bir inanç olarak, dünyanın belli bir kısmıyla ilgili idrak, duygu ve bilgilerin bir bütünü olarak ele almıştır. Araştırmacı, bütünsel olarak değerlendirdiği değer sisteminin, insanlara yardımcı olacağı düşüncesindedir . İnsanlara yardım etme düşüncesiyle hareket eden kişi öncelikle toplumdaki yardımlaşma ve dayanışmaya yardımcı olup destek olmaktadır. Bu davranış bireyin vicdanını rahatlatmakta olup yine toplum içerisinde barış sağlamaktadır. Kişinin dini inancı açısından Allah'ın sevdiği kul olma duygusunu tatmin etmektedir (Güngör, 2008: 29).

Değerler yaşam boyunca değişimi ve gelişimi içinde barındırmaktadır. Değerler bireyin içinde olduğu çevreye uyum sağlamasına yardım etmektedir. Sosyal değerler ilkeler, kurallar, davranışlar, tutumlar ve eylemler açısından kendi üyelerini yönetirler. Değerlerin kendi üyelerini yöneten ve yazılı olmayan şemalar sunduğu düşünülmektedir (Köknel, 2007: 18). Değişen ve gelişen toplum, değerler sistemini etkisi altına almaktadır. Yıllar önce Türkler tarafından oluşturulan yazılı veya sözlü kaynaklardaki önemli olan nokta, bu kaynakların bireyleri etkileyen özü, ruhu ve manasıdır. Bu öz, ruh ve mana, geçmişten bu yana nasıl yeniden şekillenmişse gelecekte de yeni biçimler alacaktır (Kaplan, 1987: 58). Hayatın her alanında yaşanan

değişim düşünüldüğünde değerlerin de bu değişimden pay almayacağı düşünülemez. Değerler her ne kadar kalıplaşmış gibi görülse de değişen kültürün etkisi değerlere de yansiyacak olup, değerler bu değişimden kendine pay çıkaracaktır. Kalıp yargılar içerisinde bulunan bireyler için bu değişimler sıra dışı olarak görülse de yeni neslin bu değerlere doğal bakması ve geleceğin nesli olarak doğal bakış açısını sürdürmesi, değişen ve gelişen değerleri kabul edilebilir bir duruma getirecektir.

Bir toplumda değerlerin oluşmasında bazı unsurlar ön plana çıkmaktadır. Toplumun tarihi, toplum tarafından geliştirilen kültür, toplumlararası ilişkiler gibi birtakım unsurlar değerlerin oluşumuna ve gelişimine etki etmektedir (Bolat, 2011: 42).

Toplumları olumsuz etkileyen bir sorun olarak bilinen değer yargılarının zayıflaması veya yok olması toplumsal karmaşaya neden olmaktadır. Bu bakımdan değer kavramı tüm toplumlarda oldukça önem kazanmıştır. Değerlerini kaybederek kültürel değişim ve yozlaşma, kimlik çözümleri yaşayan toplumlarda ahlaki problemlerin yanı sıra birçok alanda olumsuzluklar yaşanabilmektedir.

Özellikle Amerika'da değerler eğitime ve değerlere önem verilmesi gerektiği gençler arasında artan suç oranları, cinsel sapkınlıklar, artan intihar vakaları, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı, okullardaki silahlı saldırı olayları ve diğer şiddet olaylarının artması ile gündeme gelmiştir (Kesgin, 2015: 119).

Toplumlar olumsuz durumların önüne geçmek için değer yargılarını güçlendirmeli ve toplumu değerlerine sahip çıkması noktasında desteklemelidir. Toplum oluşturulan bireyler arasındaki yaş farklılığının da değerler üzerinde etkisi bulunmaktadır. Teknolojik gelişmeler, yaşam koşullarının değişmesi, alınan eğitimlerin farklılıkları, kültürel değişimlerin yaşanması gibi özellikler, genç neslin eski kuşaklarla farklılaşmasına neden olmaktadır. Toplumun genel duruşunun ve karakterinin farklılaşması olarak da bilinen kuşak çatışmaları, toplumsal değerlerin farklılaşmasına neden olabilmektedir. Bu değişim olumlu veya olumsuz olarak karşımıza çıkabilmektedir (Güngör, 2008: 83).

Değerler toplum içerisinde bazı gizil görevleri de yerine getirmektedir. Değerler toplumda yerine getirilmesi gereken bazı davranışlarda oldukça önemlidir. Tezcan' a göre değerlerin işlevleri ve görevleri şu şekilde belirtilmektedir (Tezcan, 1974: 16):

- a. Bireye amaç ve yön tayin eder.
- b. Bireysel ve toplumsal eylemin esaslarını ve genel yönünü verir.
- c. Bireyin davranışlarını yargılamaya yardımcı olur.
- d. Bireyin başkalarından ne bekleyeceğini ve kendisinden ne beklenildiğini bilmesini sağlar.
- e. Bireyin, doğruyu ve yanlışı, haklıyı ve haksızı, hoş gideni ve gitmeyenini, ahlaksal ve ahlaksal olmayı ayırt etmesini sağlar.

2.4.2. Kültür ve Değer İlişkisi

Değerleri kültürden ilişkisiz olarak ele almak imkânsızdır. Her kültür kendi içerisinde değerleri barındırmakta ve bu değerler bütünü kültürü oluşturmaktadır (Güvenç, 1994: 98).

Güvenç (1994: 105)'e göre kültür dört ayrı anlamda kullanılmaktadır. Bunlar; uygarlık, eğitim sürecinin bir ürünü, güzel sanatlar ve üretme (yetiştirme, çoğaltma, tarım) dir. Ayrıca Güvenç (1994: 109) kültürün özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

Kültür;

- a) Öğrenilir.
- b) Sürekli.
- c) Toplumsaldır.
- d) Doyum vericidir.
- e) Uyum yapıcıdır.
- f) Değişkendir.
- g) Bütünleştiricidir.
- e) Kültür soyutlamadır.

Erdoğan (1989:Akt. Yazıcı, 2014: 210) kültürü, bir toplumun kendi varlığını, birliğini, işleyişini ve devamını sağlamak için meydana getirdiği, toplumun kendi içerisinde uyumlu ve kendine özgü sosyal yaşam tarzı olarak kullanmaktadır. Bir grubun üyeleri tarafından paylaşılan alışkanlıkların, kabul edilen davranış, tutum ve değerlerin o grubun kültürü olduğu düşünülmektedir (Güvenç, 1994: 102). Bir başka deyişle kültür, bir toplumun üyesi olarak insanoğlunun öğrendiği (kazandığı)

bilgi, sanat, gelenek-görenek, yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür (Güvenç, 1994: 101).

Kültürün en önemli olan özelliklerinden birisi zamana bağlı olarak değişmesidir. Ancak kültürün maddi ve manevi öğelerinin değişim süreci birbirinden oldukça farklıdır. Zira kültürün manevi boyutu değişimi en yavaş olan boyutudur. İnsanların doğduğunda zihinlerini, duygu ve düşüncelerini etkileyen, onları biçimlendiren kültürün manevi boyutu bireylerin yaşamla olan bağlarını sağlamasında önemli bir unsurdur.

Kültür süreklidir. Her kültürel sistem üyelerini besler; fakat kimlerin nerelerde, ne zamanda, neleri, nasıl yiyeceklerini yine kültür belirler. Kültür denildiğinde akla önce töreler (kurallar) gelmektedir. Çünkü kültürün sürekliliğini gelenek ve görenekler sağlar. İşte bundan ötürü, kültürün ‘yaradılışa’ uzanan dolaylı bir geçmişi vardır. (Güvenç, 1994: 101-102)

Nirun (1991:107; akt. Yazıcı, 2014: 215)’un belirttiği üzere,

“.....O halde, kültür, sosyal hayat alanında insanların neleri yapıp, neleri yapamayacaklarını işaret ederken, normatif karakteriyle kıymet ve değer hükümlerini başka bir deyimle sosyal hayatın değerler alanını kapsamış olur. O, ortak faaliyet alanı içinde insanları hemen hemen daimi surette bir araya getirir. Şu halde, kültür sosyal hayat alanındaki yaşayış tarzlarını tanzim ve tayin eder. Bu alanlarda cereyan eden insani davranışları düzenleyerek duygu, düşünce ve inançları tespit etmiş olur. Başka bir yönüyle bütün bunlar kültür muhtevası elemanlarıdır.”

Bütün bu özellikleriyle her kültür bir toplumsal bütünlük oluşturmakta ve bu bütünlük sosyal değerler ve kurumlar ilişkisiyle devam ettirilmektedir.

2.4.3. Toplumsallaşma ve Değer İlişkisi

Toplumsallaşma, bireyin belirli bir toplumun davranış kalıplarını kişiliğine mal ederek topluma ait birey durumuna gelmesidir (Tezcan, 1994: 37). Değerler bireylerin olumsuz davranışlarını engelleyerek davranışlarını daha olumlu bir hale getirmesinde araçtır. Toplumun öz kontrol mekanizması olarak da adlandırabileceğimiz değerler, sağlıklı bir toplum yapısı için oldukça önemlidir. Şöyle ki, toplumumuzda dürüstlük oldukça önemlidir. Yaşam boyunca bir birey dürüst davranmadığı takdirde toplum tarafından dışlanacağını bilmekte, bunu ahlaki bir zorunluluk olarak görmektedir. Bu açıdan değerlerin toplumdaki bireyler üzerinde

olumlu bir etkisi olduğu gör÷lmektedir. Bir başka deyişle, bireyler değerler sayesinde toplumda daha olumlu davranışlar ortaya koymaktadır. Bunun aksine bireyler sosyal değerleri göz ardı ederek olumsuz yönde ilerlediklerinde toplum tarafından dışlanabilir ve toplum bu tür bireyleri gizil ya da doğrudan (yasalar yoluyla) cezalandırabilir (Yazıcı, 2014: 210-213).

İnsanı değerli kılan içinde taşıdığı değerlerdir. İnsanı geliştiren, yetiştiren, yükseltip yücelten öz budur (Köknel, 2007: 20). Değerler toplumdaki bireylerin birbirleriyle uyum içinde yaşamasını sağlamakla beraber, bireylerin daha erdemli davranmalarını sağlamaktadır. Değerler bireylerin toplumsallaşma sürecinde aktif rol oynamaktadır. Bu yüzden değerlerin bireylere kazandırılması süreci oldukça önem taşımaktadır. Değerler bireye ne kadar iyi düzeyde kazandırılırsa toplum da o kadar erdemli olur.

İslamiyet öncesi Türk Toplumlarında toplumsal yaşam kuralları (töre) değerlerle bağdaşmaktadır. Bu açıdan bakıldığında İslamiyet öncesinden Türk-İslam medeniyetine kadar Türkler değerlerin önemini önceden fark ederek yaşamın birçok yerine yerleştirmiş ve değerleri yaşam tarzı haline getirmişlerdir (Akyüz, 1999: 3-13).

Bireyin toplum hayatına katılma evresinde eğitimin de kuşkusuz büyük önemi vardır. Zira genç nesillere toplum kültürünün ve değerleri aktararak milli kimliğin oluşturulmasında eğitim oldukça değerlidir (Doğan, 1995: 61).

Toplumsallaşma en geniş anlamıyla; toplumsallaştırılan birey ve onu toplumsallaştıran toplumsal etkenler arasındaki etkileşimli süreçtir (Kaplan, 1986: 15-16). Değerlerin nesillerden nesillere aktarılmasında toplumsallaşma, bir diğer deyişle sosyalleşme oldukça önemlidir. Sosyalleşme biyolojik bir varlık olan insanın sosyalleşerek toplumun bir üyesi haline gelmesi olarak tanımlanabilir. Sosyal değerler kişinin bireysellikten ve bencillikten uzaklaşarak topluma kazandırılmasında önemli bir rol oynar (Güngör, 2008: 23). Yaşam boyu öğrenmeyi gerektiren sosyalleşme süreci, kültür edinimi, kişi ile kültürün bütünleşmesi ve toplumsal çevreye uyum aşamalarından oluşur (Doğan, 1995: 95).

Kişinin toplumsal yaşama katılmasında çevre önemli bir faktördür. Bireylerin toplumsallaşmasında etkili olan ve onları toplumsallaşmaya götüren ortamlar vardır. Bu ortamlarda sosyal ilişkiler içerisinde bulunan kişilerin toplumsallaşma süreci sağlanmaktadır (Doğan, 1995: 62).

Birey toplumsallaşma süreciyle değer kazanımını gerçekleştirmektedir. Toplum bu yolla da bireylere değer ve kültür aktarımı yaparak toplumun ve değerlerin sürekliliğine katkı sağlamaktadır. Bu bakımdan değerlerin toplumsallaşma süreciyle doğru orantılı olarak ilerlediği söylenebilir.

2.5. Değerlerin Tasnifi

Değer kavramı ile ilgili yapılan birçok çalışmada değerlerin sınıflandırıldıkları görülmektedir. Özellikle alan uzmanları değerleri tasnif ederken değerleri değişik şekilde isimlendirmiş ve değerlere farklı bakış açıları getirmişlerdir (Bolat, 2016: 332). Değerlerin sınıflandırılması konusunda kabul edilmiş ve bilinen bazı değer sınıflama çalışmaları şunlardır:

2.5.1. Rokeach Değer Sınıflaması

Değerlerle ilgili kabul edilen sınıflamalardan birisi Milton Rokeach tarafından yapılmıştır (Bolat, 2011: 53). Çalışmasında bir değerler seti oluşturan Rokeach, değerleri iki ana kategori etrafında sınıflandırmıştır. Bunlardan biri olan “amaçsal değerler” bireyin yaşam boyu başarmayı hedeflediği değerler olduğu ifade edilmektedir (Akbaş, 2004: 57). “Araçsal değerler” ise, başarmak istenen hedefler için kullanılan araçlar olarak ifade edilmektedir (Yapıcı ve Zengin, 2003: 12). Amaçsal ve araçsal değerler Tablo 1’de yer almaktadır (Erkenekli, 2009: 41).

Tablo 1.

Rokeach Amaçsal ve Araçsal Değerler Listesi (Erkenekli, 2009: 41)

Amaçsal Değerler

1. Aile Güvenliği
2. Ahiret Selameti
3. Barış İçinde Bir Dünya
4. Başarı Hissi
5. Bilgelik
6. Eşitlik
7. Gerçek Dostluk
8. Güzellikler Dünyası
9. Heyecanlı Bir Yaşam
10. İç Huzur
11. Kendine Saygı
12. Mutluluk
13. Olgun Sevgi

Araçsal Değerler

1. Bağımsızlık
2. Bağışlayıcılık
3. Cesaret
4. Dürüstlük
5. Entelektüel
6. Geniş Görüşlü
7. Hayal Gücü Kuvvetli
8. Hırslı
9. İtaatkâr
10. Kendini Kontrol Eden
11. Kibar
12. Mantıklı
13. Nüktedir

14. Özgürlük	14. Neşeli
15. Rahat Bir Yaşam	15. Sevecen
16. Sosyal Onay	16. Sorumluluk Sahibi
17. Ulusal Güvenlik	17. Temiz
18. Zevk	18. Yardımsever

Ahlak Felsefesine göre değerler iki ana kola ayrılmaktadır. Bunlardan birisi olan özsel değerler, bir şeye ulaşmak için araç olarak kullanılmazlar. İstenilen değerler özsel olmakla birlikte bu değerlere ulaşmak için araç olarak kullanılan değerler araç değerlerdir (Bolat, 2016: 68). Rokeach değer sınıflamasında bu durumun dikkate alındığı düşünülmektedir (Tokdemir, 2007: 25).

2.5.2. Schwartz Değer Sınıflaması

Değerleri sınıflandırmada diğer önemli çalışma Schwartz tarafından yapılmıştır (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000: 60). Schwartz 10 temel değer tipini içeren değerler sınıflaması oluşturmuştur. Bunlar; güç, başarı, hedonizm (hazcılık), harekete geçirme, kendini yönetme, evrensellik, bağlılık, gelenek, uyum ve güvenlidir.

Rokeach'ın hazırladığı değerler sınıflaması listesini Schwartz ve Bilsky farklı yöntemle ele alarak, insan değerlerinin temel boyutları ile incelenebileceğini söylemişlerdir (Bolat, 2016: 335). Rokeach 'in değerler listesi temelinde, alinyazında bulunan farklı değişkenlerden yola çıkarak Schwartz 56 değer hazırlamış olup, çoğunluğu 54 ülkede öğretmenler ve üniversite öğrencilerinden oluşan 44000 kişiden veri toplamıştır (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000: 60). Günümüzde kullanılan Schwartz değerler listesi (Bacanlı, 2002: 207), Tablo 2'de verilmiştir (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000: 61).

Tablo 2.

Schwartz Değer Listesi'ndeki Değerlerin Birey Düzeyi ve Güdusel Tipler (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000: 61)

Açıklama	Değerler	Kaynaklar
Güç: Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim gücü.	Sosyal güç sahibi olmak, otorite kurmak, zengin olmak, toplumdaki görüntümü koruyabilmek [insanlar tarafından benimsenmek]	Etkileşim Grup
Başarı: Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi	Başarılı olmak, yetkin olmak, hırslı olmak, sözü geçen biri olmak [zeki olmak]	Etkileşim Grup
Hazcılık: Bireysel zevke, hazza yönelim	Zevk, hayattan tat almak	Organizma
Uyarılım: Heyecan ve yenilik arayışı	Cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak	Organizma
Özyönelim: Düşünce ve eylemde bağımsızlık	Yaratıcı olmak, merak duyabilmek, özgür olmak, kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız olmak [kendine saygılı olmak]	Organizma Etkileşim
Evrenselcilik: Anlayışlık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek	Açık fikirli olmak, erdemli olmak, toplumsal adalet, eşitlik dünyada barış istemek, güzelliklerle dolu bir dünya, doğayla bütünlük içinde olmak, çevreyi korumak [iç uyum]	Grup Organizma
İyilikseverlik: Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme	Yardımsaver olmak, dürüst olmak, başıslayıcı olmak, sadık olmak, sorumluluk sahibi olmak [gerçek arkadaşlık, olgun sevgi, manevi bir hayat, anlamlı bir hayat]	Grup

Uyma:	Kibarlık, itaatkâr olmak, anne- Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlanması	babaya ve yaşlılara değer vermek, kendini denetleyebilmek	Etkileşim Grup
Güvenlik:	Toplumun var olan ilişkilerin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini isteme, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek [bağlılık duygusu, sağlıklı olmak]	Organizma Etkileşim Grup

Schwartz ve arkadaşları (2012) tarafından yapılan bir diğer çalışmada ise değerler 19 tipe ayrılmıştır. Bu değer tipleri ve tanımları Tablo 3'te verilmiştir (Schwartz vd, 2012: 663-688):

Tablo 3.

Değer Tipleri ve Tanımları (Schwartz vd., 2012: 663-688)

Değer Tipi	Tanım
Özyönelim-Düşünce	Bireyin kendi fikirlerini ve yeteneklerini geliştirme özgürlüğü
Özyönelimsel-Davranış	Bireyin kendi eylemlerini belirleme özgürlüğü
Uyarılma	Heyecan, yenilik ve değişiklik arayışı
Hazcılık	Zevk ve hazlar aracılığıyla elde edilen doyum
Başarı	Toplumsal standartlara göre başarılı olma
Güç-Baskınlık	İnsanlar üzerinde denetim kurarak elde edilen güç
Güç-Kaynaklar	Toplumsal ve maddî kaynaklar üzerinde denetim kurarak elde edilen güç
Saygınlık	Toplumsal imajını sürdürme ve aşağılanmaktan kaçınma vasıtasıyla elde edilen güvenlik ve güç
Güvenlik-Kişisel	Bireyin yakın çevresinin güven içinde olması
Güvenlik-Toplumsal	Toplumun güvenlik ve istikrarı
Geleneksellik	Kültürel, ailevî ve dinî geleneklerin korunması ve sürdürülmesi

Uyma-Kurallar	Kurallara, yasalara ve resmî yükümlülüklerle uyma
Uyma-Kişilerarası	İnsanları rahatsız etmekten veya onlara zarar vermekten kaçınma
Alçakgönüllülük	Bireyin kendisinin önemsizliğinin/değersizliğinin farkında olması
İyilikseverlik-Güvenilirlik	Grubun güvenilen ve inanılan bir üyesi olmak
İyilikseverlik-Sevgi	Bireyin kendini grup üyelerinin refahına adanması
Evenselcilik-İlgi	Eşitliğe, adalete ve bütün insanların korunmasına bağlılık duyma
Evenselcilik-Doğa	Doğal çevrenin korunması
Evenselcilik-Hoşgörü	Bireyin kendinden farklı olanları kabul etmesi ve anlayış göstermesi

2.5.3. Spranger Değer Sınıflaması

Bir diğer değer sınıflaması ise Spranger (1928; akt.Güngör, 2000: 84)'a aittir. Psikoloji alanında ilk değer testini gerçekleştiren Spranger, deneklerini her birinde hâkim olan değer çeşidine göre şahsiyet tiplerine ayırmış ve insanların 6 değer tipinden birine ait olduğunu açıklamıştır (Güngör, 2000: 84). Spranger'ın değer gruplarının açıklaması Tablo 4'te verilmiştir (Tokdemir, 2007: 35).

Tablo 4.

Spranger Değer Sınıflaması

Bilimsel Değer	Gerçeğe araştırmaya, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem verir. Bilimsel değerleri olan deneysel, eleştirici, akılcı ve entelektüeldir.
Ekonomik Değer	Ekonomik amaç ve araçları kapsar. Yararlı ve pratik olana değer verir. Ekonomik değerlerin hayatta önemsenmesi gerektiğini belirtir. Bireysel faydayı ön planda tutar.
Estetik Değer	Çevresindeki nesnelere güzellik arar. Simetri, uyum ve forma önem verir. Birey hayatı olayların bir çeşitliliği olarak görülür. Sanattan bir fayda beklemeden sanatın toplum için zorunluluk olduğunu düşünür.
Sosyal Değer	Başkalarını sevme, yardım ve bencil olmama esastır. En yüksek değer insan sevgisidir. Bu insan sevgisini insanlara sunar. Nazik, sempattir, bencil değildir.

Politik Değer	Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret vardır. Esas olarak kuvvetle ilgilidir.
Dini Değer	Evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar. Dini uğrunda dünyevi hazları feda eder.

Spranger'ın değer sınıflaması sonucu ortaya çıkan insan tipleri ve durumlar hakkında aşağıdaki tespitler yapılmıştır (Yapıcı ve Zengin 2003: 182-183):

- a) *Dindar insanın* değerlerinin başında geleneksel ve dini değerleri ön planda tuttuğu görülmektedir. Dine dair kavramalar, dindar insanın zihnini zenginleştirmekle birlikte onun gündelik yaşamdan uzaklaşmasına neden olur. Bu uzaklaşmayla Tanrıyla arasında bağ kuracak imkânlar oluşturmaya çalışır. Bu insanlar kendisi için kutsallık gösteren her şeye değer verirler. Onlar için diğer değer gruplarından ziyade dini değerler oldukça önemlidir ve değiştirilmesi oldukça zordur.
- b) *Politik insan*, güç, şöhret, kuvvet ve iktidar gibi araçlarla insanlar üzerinde etkili olmayı yeğleyen insanlardır. Güç ve kuvveti seven böyle insanlar, çevresinde olup bitenler hakkında bilgi sahibi olma ihtiyacı duymaktadırlar. Olaylara ve olgulara anlam verebildikçe kendilerini güçlü olarak düşünen bu insanların temel değerlerinin siyasi değerler olduğu düşünülmektedir.
- c) *Sosyal değerleri kabul etmiş insanların* en önem verdiği değer, insan sevgisidir. Bu sevgi her şeye yansıyabilmekle birlikte, hayatın en önemli amacı olarak insan sevgisini görür. Kültürel olarak, ahlaki olarak kuvvetli dini tutumları güçlü olan bu insanlar yaşam boyu sempatik ve nazik olmak için çaba gösterirler. Teorik değerleri, estetik değerleri ve ekonomik değerleri insanın dışında görmektedirler.
- d) *Estetik insanlar* sanatçı ruhlu insanlardır. Etrafında bulunan her şeyin belirli bir düzene sahip olması gerektiğini düşünmektedirler. Estetik insan için sanat kazanç kapısı olarak görülmemektedir. Bu insanlar yaşamında güzelliklerle ilgilenerken mutlu olurlar. Estetik insan yalnızca sanatçı olarak algılanmamalıdır. Estetik insan yaşamın her yerine sanatla baktığından yaptığı her şeye estetik değerler katmaktadır.
- e) *Ekonomik değerleri önemli tutan insanlar* kendileri için faydalı ve pratik olanlara önem vermektedirler. Menfi tutumları ön planda olan bu tip insanlar sosyal ilişkilerde bencildir ve oldukça bireysel düşünmektedir. Ekonomik

olarak bağımsız olmak isteyen bu insanlar her zaman hayatlarını garanti altına almak istemektedirler.

- f) *Bilimsel insanlar* için bilgi vazgeçilmez bir öğedir. Gerçekleri ortaya çıkarmak adına çalışmalar yapan bu insanlar için olayların ne derece estetik olduğundan çok, sağladığı faydası önemlidir. Gerçek bilgiye ulaşmaya çalışan bu insanların eleştirel olarak yenilikçi ve akılcı olduğu söylenebilir.

2.5.4. Allport, Vernon ve Lindzey'in Değer Sınıflaması

Spranger değer sınıflamasından etkilenerek oluşturulan bu değer sınıflaması - Türkçe adıyla değerler çalışması olarak bilinen "Study of Values"- Allport, Vernon ve Lindzey (1960; akt. Güngör, 2000: 84-85) tarafından geliştirilmiş olup, değerler Spranger gibi altı grupta sınıflandırmışlardır. Bu çalışmadan sonra değerleri 6 gruba toplamının gelenek haline geldiği düşünülmektedir (Güngör, 2000: 84-85).

Tablo 5.

Allport, Vernon ve Lindzey 'in Değer Sınıflaması

Estetik Değerler	Bu değerlerde şekil ve şeklin ahengi oldukça önemlidir.
Teorik Değerler	Bu değerlerde gerçekliğe ulaşmak önemlidir. Muhakeme, eleştiri, gözlem ve rasyonel düşünce kavramları önemli kavramlardır.
Ekonomik Değerler	Bu değerlerde ana etken fayda ve faydacılıktır.
Siyasi Değerler	Bu değerlerde ana kavram güç ve otoritedir.
Sosyal Değerler	Bu değerlerin ana kavramını sevgi ve insan sevgisi oluşturmaktadır.
Dini Değerler	Bu değerlerin ana kavramını inanç ve Tanrı sevgisi oluşturmaktadır.

Tablo 5'te belirtilen değer sınıflaması insanların varoluş amacı olarak kabul edilmekle birlikte, kişiden kişiye farklılık gösterebilmektedir ve bir birey için önem arz eden değer, başka bir birey için önem ifade etmeyebilmektedir. Bu durumun nedeni olarak değerlerin öznel olması öne sürülebilir.

2.5.5. Nelson Değer Sınıflaması

Nelson değerleri grup bireysel değerler, grup değerleri ve sosyal değerler olarak 3 gruba ayırmaktadır (Naylor ve Diem,1987:349-350; akt. Atabey, 2014: 14 ; Akbaş, 2004: 32-33)

Tablo 6.

Nelson Değerler Sınıflaması

Bireysel Değerler	Bireysel değerler kişisel tercihlerde etkili olan bir yapıdır.
Grup Değerleri	Grup değerleri, bir grubun katılımcıları tarafından paylaşılan değerlerdir. Bu gruplar aile, dini veya politik gruplar olabilmektedir (Naylor ve Diem1987: 350; akt. Atabey, 2014: 14).
Sosyal Değerler	Sosyal değerler adalet, saygı, farklılık eşitlik gibi değerlerdir ve kişinin toplumsal yapı içerisindeki varlığını devam ettirmesini sağlamaktadır. Sosyal değerlerin belirlenmesinde sosyalleşme, sosyal bilinç, kurallar ve grup ruhu gibi kavramlar kullanılmaktadır (Akbaş, 2004: 19).

2.5.6. Erol Güngör Değer Sınıflaması

Güngör ise değerleri yedi alanda sınıflandırmıştır. Bunlar: estetik değerler, ahlaki değerler, teorik değerler, iktisadi değerler, dini değerler, siyasi değerler ve sosyal değerlerdir.

Güngör (2000: 121-122) bu değer alanlarıyla ilgili olarak 29 değer maddesi geliştirmiş olup, değerleri sınıflandırırken, değerleri sadece kendi alanına dönük olarak sınıflamamıştır. Genel olarak her davranış belirli bir değer sahası ile ilişkilidir. Bu düşünce doğru kabul edilmekle birlikte herhangi bir davranış alanının tek bir değer alanına göre belirlendiği söylenemez. Değerler arasında bir bağlantı bulunduğu düşünülmüşse belirli bir davranışın da birden fazla değer alanı ile uyumlu bir ilişki içinde olması beklenmektedir. Bu maddelerin birbiriyle ilişkili sonuçlar verdiği düşünülmektedir (Bolat, 2016: 332).

2.6. Değer Eğitiminin Tarihsel Gelişimi

Bir toplumun geleceğinin ne kadar sağlam temeller üzerine inşa edileceği toplumun bireylerine verilen değer eğitimine bağlıdır. Değer eğitimi ailede başlarken, okulda devam etmektedir. Her ne kadar ailede verilen değer eğitimi oldukça önemli olsa da okulda verilen değer eğitimi de oldukça önemlidir. Değerlerin bireylere hangi aşamalarla nasıl bir şekilde verileceği düzenli olduğunda, toplum değer kavramlarını

daha iyi anlayarak kendi değerine uygun bir yaşam tarzı geliştirebilir. Türk Milli Eğitiminin temel amaçlarından biri de bireye verilecek değer eğitimidir. Buna göre bedensel, zihinsel, ahlaksal, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişisel teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek temel amaçlar arasında yer almaktadır. Bu değerleri bireylere doğru bir şekilde vermede bireylerin aileleri kadar okullara da önemli görevler düşmektedir. Bu görev ve sorumluluk özellikle, gelecek nesilleri değerlerine uygun şekilde yetiştirecek olan sosyal mühendisler yani Sosyal Bilgiler öğretmenlerindedir.

Değerler eğitiminin tüm devletlerin tarihinde önemli bir yeri vardır. Milletler değerlerini çeşitli araçlarla bireyelerine kazandırmaya çalışmış ve toplumsal değerlerini ayakta tutmayı sağlamışlardır. Bu nedenle Batı toplumlarında ve Türklerde değer eğitimi başlıklarıyla değerler eğitimi milletimizin ve başka milletlerin bireyelerine nasıl kazandırdığından bahsetmekte fayda vardır.

2.6.1. Batı Toplumlarında Değer Eğitiminin Tarihsel Gelişimi

Eski çağlardan itibaren değerler, nesillerden nesillere aktarılan ve toplumların sürekliliğini sağlayan bir olgu olmuştur. Yeni neslin toplumla uyumlu olarak ilerlemesi, ahlaklı, sorumluluk sahibi ve yönetimde adil olma değerlerine sahip olması gerekmektedir. Değerlerin Türk tarihindeki yeri oldukça önemli olmakla birlikte (Akyüz, 1999: 52-101) başka toplumların tarihinde de önemlidir.

19.yy'da Avrupa toplumlarında ahlaki değerler dini öğretiler etrafında aşılanmıştır (Kesgin, 2015:118). Fakat 20. yüzyıldan itibaren köyden kente yaşanan göçler, farklı kültürel yapıların bir arada yaşaması, öncelikli olarak demokratik yurttaş yetiştirme gereğini ortaya çıkarmış, demokratik değerlerin ortak paydada buluşması ve çok kültürlü toplum yapısına aktarılması, bu sorumluluğun okul programlarına alınmasına neden olmuştur.

Amerika'nın kurulduğu ilk yıllarda ise ahlak ve değer eğitimi İncil'in okul kitabı olarak kullanılmasıyla başlamış ve temel hedef toplumda ahlaklı, erdemli ve çalışkan bireylerin yetiştirilmesi olarak planlanmıştır. Daha sonra İncil'in okullarda okutulmasına tepki duyulduğu dönemde William McGuffey (1836) tarafından yazılan "McGuffey Readers" (McGuffey'in Okuyucuları) adlı kitap okul çocuklarına ahlakı

öğretmenin bir yolu olarak önerilmiştir (Kesgin, 2015: 117). Dürüstlük, tutumluluk, çalışkanlık, vatanseverlik gibi insani değerleri içeren bu kitap yıllarca okullarda ders kitabı olarak okutulmuştur (McClellan, 1999; akt. Kesgin, 2015: 117). Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren ahlak eğitiminin okullarda din eğitimi olarak algılanması sebebiyle, ahlak eğitimi dersi Amerikan okullarından kaldırıldı. Bundan sonra ahlak ve karakter eğitimi olarak adlandırılan dersler değerler eğitimi olarak Amerikan okullarında yerini aldı (Lickona, 1993; akt. Kesgin, 2015: 118).

2.6.2. Türk Toplumunda Değer Eğitiminin Tarihsel Gelişimi

Türk toplumlarında değer eğitimi hem dini hem de siyasi gelişmelerle ilişkilendirerek açıklamakta fayda vardır.

2.6.2.1. İslamiyet Öncesi Dönemde Değer Eğitimi

Türklerde değerler eğitiminin İslamiyet'ten önce ve İslamiyet'ten sonra olarak iki kısma ayrıldığı ve her iki dönemde de değer eğitiminin ahlak eğitimi olarak verildiği görülmektedir (Yıldırım, Becerikli ve Demirel 2017: 1577). İslamiyetten önce ahlaki öğretilerin kaynağı, Gök-Tanrı tarafından verilmiş olduğuna inanılan koruyuculuk görevi olmuştur. Verilmiş olan bu görevin insan sevgisini birlikte getirdiği kabul edilmekle birlikte, her bireyin yaşananlardan ders alması gerektiği düşüncesiyle kitabeler dikilmiştir (Kafesoğlu, 2014: 32-34). Orhun kitabeleri incelendiğinde, devleti yöneten kişiye ve halka hitap edilerek, devletin sürekliliği için gereken ahlaki değerler ve karakter özellikleri vurgulanmıştır (Gömeç, 1997: 91). Türk tarihinde kurulan devletlerin genel özellikleri birlik ve beraberlik, disiplinli yaşama, toplum normlarına bağlılık, kişisel ve toplumsal sorumluluk, ilim sevgisi, ihtiyaç sahiplerine yardım, temkin, sabır, doğruluk, basiret, güzellik ve iyilikseverliktir. Türk ahlaki yapısının temelini yansıtan bu değerlerin uzun zaman dilimi içerisinde günümüze kadar gelmiş olması, sözlü ve yazılı edebiyat eserleri yoluyla gerçekleşmiştir. Özellikle çocuk doğduğunda ona geçici bir ad verilmesi, sonrasında gösterdiği bir başarıyla ad koyulması ve erdemliliğinin ön planda tutulması (Akyüz, 2011: 35) Türklerin çok eskilerden itibaren değer eğitimine verdiği önemi göstermektedir.

2.6.2.2. İslamiyet'in Kabul Edilmesinden Sonra Değer Eğitimi

İslamiyet kabul edildikten sonra Türklerde ahlak eğitimi İslamiyet'e dayanmıştır (Akyüz, 1999: 29-36). İslam dini bireylerin dengeli ve aşırılıklardan uzak

bir hayat tarzı yaşamasını sağlamıştır. İslam filozofları ve düşünürleri, fikirlerini İslami anlayış temelli ayet ve hadislere dayandırarak ortaya koymuş ve birçok topluma eğitim konusunda örnek olmuşlardır. Ahlak eğitimleri doğrudan veya dolaylı olarak camilerde, tekkelerde, medreselerde ve çeşitli yapılarda yürütülmüştür. Osmanlı medreseleri incelendiğinde ahlak dersinin 1914'te programlara girdiği görülmektedir (Akyüz, 1999: 17-41). Fakat daha önceleri ahlaki öğretilere çeşitli ders içeriklerinde yer verilmiş ve bireylere bu yolla aktarılmıştır (Kaya, 2013: 27-28). Özellikle II. Abdülhamit döneminde ahlak derslerinin üzerinde durulmuş, din ve ahlak derslerinin saatlerinin çoğaltılması gerektiği üzerinde çalışmalar yapılmıştır (Gündüz, 2013: 288). Benzer olarak 1913 Mekatib-i İbtidaiyye ders programında Musabakat-ı Ahlakkiyye dersinde kazandırılan değerler incelendiğinde, günümüzdeki öğretim programlarında bulunan değerlerin benzer olarak bu ders içeriklerinde yer aldığı görülmüştür (Aytaç, 1988: 32).

2.6.2.3. Cumhuriyet Döneminde Değer Eğitimi

Cumhuriyet döneminde ve sonrasında geliştirilen öğretim programlarında değer kavramının önemli yeri olduğu düşünülmektedir. Cumhuriyet döneminde öğretim programlarının gelişim evresi incelenecek olursa, 1924 yılında kabul edilen Tevhid-i Tedrisat kanunu ile öğretim kurumlarının Milli Eğitim Bakanlığına bağlandığı ve milli, laik ve çağdaş eğitime geçilmesinin ardından ders programlarında çeşitli değişikliklerin yapıldığı görülmektedir (Aytaç, 1988: 102).

2.6.2.4. Cumhuriyet Döneminde Eğitimin Temel İlkeleri

Cumhuriyet döneminde eğitim çeşitli temel ilkelere dayandırılmıştır. Bu ilkeler millilik ilkesi, laiklik ilkesi, bilimsellik ilkesi, genellik ve eşitlik ilkesi, işlevsellik ilkesidir. Bu ilkeler aşağıda kısaca açıklanmıştır (Aytaç, 1988: 103).

a) Birlik İlkesi: Eğitim ve öğretimde sınıfsal veya kültürel yönden farklılıkların ortadan kaldırılarak bir bütünlük oluşturulmasının hedeflendiği bir ilkedir. Bu ilkeye göre Millî birliği sağlamanın ilk şartı eğitimde birlik ilkesini uygulamaya koymaktan geçmektedir.

b) Bilimsellik İlkesi: Bilimsellik ilkesi eğitim ve öğretimde amaçları, içeriği ve araçları yönüyle bilimin en son aşamasındaki verilere göre yeniden düzenlenmesi anlamını taşımaktadır. Bir diğer deyişle öğretim ortamında verilen bilgilerin güncel olması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

c)*İşlevsellik İlkesi*: Bu ilke eğitim ve öğretimde bilginin işlevselliğinin ana hedef olarak kullanılması gerektiği anlamını taşımaktadır.

d)*Millilik İlkesi*: Millet olarak yaşamayı sağlayabilmek Atatürk'ün ana hedeflerinden birisidir. Bu nedenle millilik eğitimde temel alınan ana ilkedir.

e)*Laiklik İlkesi*: Bu ilke 1924 yılından itibaren öğretim programlarında kullanılması gereken ana ilkelerden birisi olmuştur. Bu ilke, eğitim ve öğretimin amaçları ile hedeflerinin dünyevi gereklere göre yeni baştan düzenlenmesi anlamına gelmektedir.

f)*Genellik ve Eşitlik İlkesi*: Eğitim ve öğretimde cinsiyet ve sınıf ayrımlarını ortadan kaldırmayı hedefleyen ilkedir. Eğitim ve öğretim hakkında tüm vatandaşların eşit şekilde faydalanmasını ifade etmektedir.

2.6.2.5. 1924 ve 1926 Öğretim Programında Değer Eğitimi

Tevhid-i Tedrisat kanunu çerçevesinde hazırlanan ve 1924 yılında uygulamaya koyulan 1924 programında Lisan-ı Osmani (Türkçe adıyla; Musahabat-ı Ahlakiye) dersi, Malumat-ı Vataniye olarak değiştirilmiştir. Bu derste Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının sahip olması gereken hak ve sorumluluklar, Türkiye Cumhuriyeti devletinin hangi esaslar üzerine kurulduğu, vatan, millet, hükümet, devlet ve milli hâkimiyet konularının işlenmesi öngörülmüştür (Maarif Vekâleti, 1924: 35). 1926'da Atatürk'ün eğitimle ilgili görüşleri ile yurtdışından ülkemize davet edilen John Dewey gibi eğitim uzmanlarının görüşleri ve önerileri doğrultusunda hazırlanmış olan ilk kapsamlı ilkokul programı sayılabilecek 1924 programı, 1926 da uygulamaya konulmuştur. Eğitim programının amacı ise; "*Genç neslin çevresine etkin bir şekilde uyum sağlamak suretiyle iyi yurttaşlar yetiştirmek*" olarak belirtilmiştir (Maarif Vekâleti, 1926: 3). Malumat-ı Vataniye dersi Yurt bilgisi adıyla değiştirilmiş, ders sayısı artırılmış, konulara ekler yapıp uygulamaya koyulmuştur. Yurt Bilgisi dersinde vatandaş yetiştirmek, gelecek nesli mensup oldukları vatanla ve milletle uyumlu hale getirmek amaçlanmış, demokratik devlette vatandaşların hak ve görevleri belirtilmiş ve devlet teşkilatı hakkında bilgi sahibi olmaları hedeflenmiştir (Maarif Vekâleti, 1926: 82-92). Yapılan değişiklikler hakkında dönemin Millî Eğitim Bakanı Mustafa Necati bu değişiklikleri şöyle ifade etmiştir: "*İlk mekteplerin nazariyeten ziyade ameli tahsil verecek ve çocukları vatanperver, milliyetperver şekilde yetiştirecek surette ıslah etmek lüzumunu görüyoruz*" (Başar, 2004: 190). Burada çeşitli değerlere vurgu yapıldığı görülmekle birlikte, Milli Eğitim Bakanı

Mustafa Necati'nin yaptığı bir diğer açıklama da “*Türkiye Cumhuriyeti, kadın erkek hiçbir Türk'ün iyi bir yurttaş olabilmesi için en gerekli olan ilköğretimden yoksun kalmasını uygun bulamaz. Kısa bir zamanda bütün çocuklarımıza iyi bir yurttaş eğitimi ve öğretimi vermeye zorunluyuz*” (Binbaşoğlu, 1999: 120) şeklinde görüşlerini belirterek çeşitli değerlere vurgu yapılmıştır.

2.6.2.6. 1936 Öğretim Programında Değer Eğitimi

Dönemin ihtiyaçlarına göre 1936'da, öğretim programı tekrar güncellenmiş ve 1936 programında İlkokulun hedefleri başlığı altında toplanmıştır. Bu hedefler arasında “bilimsizliği gidermek, milliyetçi, cumhuriyetçi, halkçı, devletçi, laik ve devrimci yurttaşlar yetiştirmek, fikri ve bedeni gelişmeye önem vererek, bilgiyi vatandaşın maddi hayatında başarı elde ettiren bir duruma getirmek, her türlü yabancı düşüncelerden uzak milli ve vatansever olarak yetiştirmek, iyi bir ahlak kazandırmak, milli tarihimizi sevdirmek, Türk dilinin milli bir dil haline gelmesi için çalışmalara devam etmek” yer almıştır (MEB, 1936: 5-15). Bu düzenlemede vatanseverlik, bağımsızlık bilimsellik değerlerine daha fazla vurgu yapıldığı görülmektedir. Genel olarak Yurt ve Yurttaşlık Bilgisi, Medeni Bilgiler ve Vatandaşlık bilgisi adlı derslerin Sosyal Bilgiler dersi içeriği ile ilişkili olduğu görülmüştür. Bu derslerin içeriği incelendiğinde isim olarak farklı olsa da esas amaç Cumhuriyetin istediği vatandaş tipini yetiştirmek olmuştur. Yine bu derslerde ortak olarak vurgu yapılan değerler aile birliğine önem verme, duyarlılık, sorumluluk, saygı, sevgi, temizlik, sağlıklı olmaya önem verme, dayanışma, yardımlaşma ve çalışkanlık olduğu görülmektedir. II. Meşrutiyet döneminden itibaren Sosyal Bilgiler içerikli ders programları incelendiğinde ortak değerlerin Cumhuriyet idaresinin yeni bir ulus devlet yaratma ideallerini gösteren ve arzu edilen vatandaş tipini yetiştirmeye dayalı değerler olduğu görülmektedir.

2.6.2.7. 1948 Öğretim Programında Değer Eğitimi

1948 ilkokul programı incelendiğinde genel amaçlar, ülkemiz ve dünya bağlamında insani, kültürel, milli, ekonomik ve demokratik gelişmelerin göz önüne alındığı görülmektedir (MEB, 1948:2). 1948 programında milli eğitimin amaçları çeşitli değerler açısından ayrı ayrı belirtilmiştir. Öğrencilerin insani değerler açısından, başkalarıyla birlikte uyumlu çalışabilen, sözüne güvenilen, davranışlarda toplumsal nezaket esaslarına uyan, aileye değer veren, evini idarede becerikli

davranan, ailesinin bütün üyelerine karşı saygılı ve şefkatli bir yurttaş olan bir birey profili üretmek dönemin programının temel amaçlarından birisidir (MEB, 1948:2).

2.6.2.8 1962 Öğretim Programında Değer Eğitimi

1962 İlkokul programı incelendiğinde 1948 programından bazı konularda farklılık gösterdiği görülmektedir. 1948 İlkokul programında yer alan Yurttaşlık Bilgisi, Tarih ve Coğrafya dersleri ayrı ayrı dersler halinde ele alınırken, bu dersler 1962 programın taslağında bir değer eğitimi dersi niteliğinde olan Hayat Bilgisi dersi başlığı altında toplanmıştır (MEB, 1962: 44-142). 1962 İlkokul taslak programı incelendiğinde zamanın ihtiyaçlarına göre yurtdışından çeşitli uzmanlar getirilmiş ve program ön uygulaması Bolu ilinde yapılmıştır. Yapılan çeşitli eleştiriler ve öneriler ışığında program tekrar gözden geçirilmiştir. Bundan sonra 1968 Öğretim Programı düzenlenerek işleve koyulmuştur.

2.6.2.9. 1968, 1992, 1998 Öğretim Programlarında Değer Eğitimi ve Sosyal Bilgiler Dersi

1968 Programında “Türk milli eğitiminin amaçları” başlığı altında kısa bir açıklamadan sonra Milli Eğitimin yetişmesini sağlayacağı yurttaş tipinin özellikleri ele alınmış ve amaçlar başlıklarla ayrı ayrı verilmiştir (MEB, 1968: 2). Bu program farklı değişikliklerle günümüze kadar gelmiştir. Bu programda dikkat çeken bir husus, 1962 programında yer alan Toplum ve Ülke incelemeleri dersi 1968 Programında yerini Sosyal Bilgiler dersine bırakmıştır (MEB, 1968:268). Bundan sonra geliştirilen 1992 programı da 1968 programının bir devamı şeklindedir. Devamı olarak karşımıza çıktığı düşünülmektedir. 1997 yılında tekrar güncellenen Sosyal Bilgiler öğretim programının genel amaçları 4 ana bölümden oluşmaktadır. Bu ana bölümler Tablo 7’de verilmiştir: (MEB, 1998:1-80)

Tablo 7.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Ayrımında Kullanılan Ana Bölümler.

-
1. Vatandaşlık görevleri ve sorumlulukları yönünden
 2. Toplumda insanların birbiriyle olan ilişkileri yönünden
 3. Çevreyi, yurdu, dünyayı tanıma yetenekleri yönünden
 4. Yetenekleri geliştirmek yönünden
-

Bu bölümlerde verilmesi gereken değerler, konu alt başlıklarında yer almaktadır (MEB, 1998: 537).

2.6.2.10 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Değer Eğitimi

2005 yılı öğretim programı incelendiğinde bu programın özellikle Sosyal Bilgiler dersi içeriğinde değerler eğitimi kavramına yer veren ve bu değerlerin aktarılmasında nasıl bir yol izleneceği hakkında detaylı bilgiler bulunan ilk program olduğu görülmektedir (MEB, 2005). ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan doğrudan verilecek değerler Tablo 8’de verilmiştir (MEB, 2005: 88).

Tablo 8.

4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Doğrudan Verilecek Değerler.

Öğrenme Alanı	4. Sınıf Doğrudan Verilecek Değer	5. Sınıf Doğrudan Verilecek Değer
Birey ve Toplum	Duygu ve düşüncelere saygı, hoşgörü	Sorumluluk
Kültür ve Miras	Türk büyüklerine saygı, Aile birliğine önem verme, vatanseverlik	Estetik
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Doğa sevgisi	Doğal çevreye duyarlılık
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Temizlik ve Sağlıklı olmaya önem verme	Çalışkanlık
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Bilim severlik	Akademik dürüstlük
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	Yardımselik	Dayanışma
Güç, Yönetim ve Toplum	Bağımsızlık	Adil Olma, Bayrağa ve İstiklal Marşı’na saygı
Küresel Bağlantılar	Misafirperverlik	Tarihsel mirasa duyarlılık

Sosyal Bilgiler dersi 6 ve 7. Sınıf öğrenme alanlarında yer alan doğrudan verilecek değerlerde herhangi bir değişiklik yapılmadığı gözlenmiştir (MEB, 2005: 84). 6 ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde doğrudan verilecek değerler sınıf düzeyi ve ünitelere göre Tablo 9’da yer almaktadır (MEB, 2005: 91)

Tablo 9.

6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Üniteler ve Sınıf Düzeylerine göre Doğrudan Verilecek Değerler

6.Sınıf Üniteler	6.Sınıf Doğrudan Verilecek Değerler	7.Sınıf Üniteler	7.Sınıf Doğrudan Verilecek Değerler
Sosyal Bilgiler Öğreniyorum	Bilimsellik	İletişim ve İnsan İlişkileri	Farklılıklara Saygı
Yeryüzünde Yaşam	Doğal çevreye duyarlılık	Ülkemizde Nüfus	Vatanseverlik
Ülkemizin Kaynakları	Sorumluluk	Türk Tarihine Yolculuk	Estetik
Ülkemiz ve Dünya	Yardımseverlik	Ekonomi ve Sosyal Hayat	Dürüstlük
İpek Yolunda Türkler	Kültürel mirasa duyarlılık	Zaman İçinde Bilim	Bilimsellik
Demokrasinin Serüveni	Hak ve özgürlüklere saygı	Bir arada Olmak İçin	Dayanışma
Elektronik Yüzyıl	Çalışkanlık	Yaşayan Demokrasi	Adil Olma
		Ülkeler Arası Köprüler	Barış

Tablo 9’da görüldüğü gibi 6. Sınıfta doğrudan verilecek olan değerler 6 tane olup bu değerler ulusal değerleri ve evrensel değerleri içermektedir. 7. Sınıf doğrudan verilecek değerlere bakıldığında, değer sayısının 8 olduğu görülmektedir. 6 ve 7. Sınıflarda doğrudan verilecek olan değer bilimselliktir.

2.6.2.11. 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Değerler Eğitimi

Zamanın ihtiyaçlarına göre tekrar yapılandırılmış olan 2017 Sosyal Bilgiler öğretim programında da değerler eğitimine önem verildiği görülmektedir. Özellikle değerlerin korunması ve sürdürülebilmesinin son derece önemli olduğu belirtilen programda değerlerin üzerinde daha fazla durulmuştur. 2017 Sosyal Bilgiler öğretim programında adalet, estetik, aile birliğine önem verme, eşitlik, bağımsızlık, özgürlük, barış, saygı, bilimsellik, sevgi, çalışkanlık, sorumluluk, dayanışma, tasarruf duyarlılık, vatanseverlik, dürüstlük ve yardımseverlik adı altında 18 değer boyutu bulunmaktadır (MEB, 2017: 10). 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 20 değer bulunmasına

rağmen 2017 Sosyal Bilgiler öğretim programında 18 değer yer aldığı görülmektedir. Burada değerler çeşitli başlıklar altında daha detaylı olarak ele alınmıştır.

2017 yılı 4. Sınıf Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan değerlerin hangi öğrenme alanlarında verileceği aşağıdaki Tablo 10'da verilmiştir (MEB, 2017: 17-18)

Tablo 10.

MEB 2017 yılı 4.Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Öğrenme Alanları ve Değerler

Öğrenme Alanı	Değerler
Birey ve Toplum	Saygı ve Sorumluluk
Kültür ve Miras	Aile birliğine önem verme, kültürel mirasa duyarlılık ve vatanseverlik.
İnsanlar Yerler ve Çevreler	Doğal çevreye duyarlılık
Bilim Teknoloji ve Toplum	Bilimsellik ve doğal çevreye duyarlılık
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Sorumluluk ve tasarruf
Etkin Vatandaşlık	Sorumluluk ve bağımsızlık
Küresel Bağlantılar	Kültürel mirasa duyarlılık ve saygı

5. Sınıf Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan değerlerin hangi öğrenme alanlarında verileceği ise Tablo 11 de verilmiştir (MEB, 2017: 20-22).

Tablo 11.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Öğrenme Alanları ve İlişkili Olduğu Değerler (MEB, 2017:20-22)

Öğrenme Alanı	Değerler
Birey ve Toplum	Bilimsellik, aile birliğine önem verme ve sorumluluk
Kültür ve Miras	Estetik ve kültürel mirasa duyarlılık
İnsanlar Yerler ve Çevreler	Doğal çevreye duyarlılık ve dayanışma
Bilim Teknoloji ve Toplum	Dürüstlük, çalışkanlık ve bilim etiği
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Sorumluluk
Etkin Vatandaşlık	Özgürlük ve bağımsızlık
Küresel Bağlantılar	Kültürel mirasa duyarlılık

6. Sınıf Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan değerlerin hangi öğrenme alanlarında verileceği Tablo 12’de verilmiştir (MEB, 2017: 23-25):

Tablo 12.

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Öğrenme Alanları ve İlişkili Olduğu Değerler

Öğrenme Alanı	Değerler
Birey ve Toplum	Dayanışma ve yardımseverlik
Kültür ve Miras	Kültürel mirasa duyarlılık
İnsanlar Yerler ve Çevreler	Vatanseverlik ve doğal çevreye duyarlılık
Bilim Teknoloji ve Toplum	Bilimsellik
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Vatanseverlik, doğal çevreye duyarlılık ve vatanseverlik.
Etkin Vatandaşlık	Eşitlik
Küresel Bağlantılar	Kültürel mirasa duyarlılık

6. Sınıf Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan değerlerin hangi öğrenme alanlarında verileceği aşağıdaki Tablo 13’te verilmiştir (MEB, 2017: 26-28).

Tablo 13.

7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Öğrenme Alanları ve İlişkili Olduğu Değerler

Öğrenme Alanı	Değerler
Birey ve Toplum	Özgürlük ve sorumluluk
Kültür ve Miras	Kültürel mirasa duyarlılık ve estetik
İnsanlar Yerler ve Çevreler	Özgürlük
Bilim Teknoloji ve Toplum	Bilimsellik ve özgürlük
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Dayanışma, dürüstlük ve çalışkanlık
Etkin Vatandaşlık	Barış
Küresel Bağlantılar	Barış ve saygı

2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler öğretim programı incelendiğinde öğrenme alanlarında bazı değişiklikler ve değerlerde bazı eklemeler yapıldığı görülmektedir.

Ancak programda yer alan öğrenme alanları çeşitli öğrenme alanlarıyla birleştirilmiş olup kapsamının genişletildiği görülmektedir.

2.7. Değerler Eğitiminde Kullanılan Yaklaşımlar

Karşılıklı etkileşim sürecinde en büyük rol eğitimidir. Eğitim yoluyla bireylere değerli olmak öğretilecek, birey toplumu benimseyecek, toplum kimliğine değer katacak ve onu yükseltecek olup, toplumla çatışmaya girmeyecek ve içinde yaşadığı toplumu daha öteye götürecek bireylerin yetişmesini sağlayacaktır. Bu yüzden eğitim bireylere düzenli yaşamayı, çalışkan, toplumuna ve insanlığa faydalı olmayı öğretmeli, ahlaki olarak iyi özellikler katmalı ve bireylere değerleri planlı olarak kazandırmalıdır. Özellikle değerlerin öneminin anlaşılması ile değerler eğitimi alanı ortaya çıkmıştır. Günümüzde değerleri aktarmada kullanılacak çeşitli yöntemler ve yaklaşım modelleri geliştirilmiştir.

2.7.1. Değerlerin Gizli Öğretimi Yaklaşımı (Örtük Program)

Örtük program; içeriği açıkça belirtilmemiş olan programlardır. İçerik kısmı çok geniş olmakla birlikte, ders içi ve ders dışı tüm etkinlikleri kapsamaktadır. Öğretmen davranışı, yaklaşımı, inancı, değerlere bakışı, okulun öğrencilere sağladığı etkileşim düzeyi ve öğretmenin kültürel tutumları örtük programın içeriğini oluşturmaktadır. Öğrenciler öğretim programlarında belirtilen kazanımların yanı sıra programda belirtilmemiş olan farklı bilgi, tutum, değer vb. kazanımları da edinmektedir. Bu süreç içerisinde öğrenciler olumlu kazanımların yanında olumsuz kazanımları da edinebilirler (Tahiroğlu, 2014: 341). Öğrenciler okul ve sınıf düzeni hakkında söz sahibi olamaz ve okulda belirlenen kurallar açık bir şekilde ortaya koyulmazsa, bu durum okulun benimsediği vatandaşlık eğitiminin amaçlarının gerçekleşmesini engelleyeceği düşünülebilir. Bu nedenle, örtük programın, kazanılması beklenen değerleri edinmiş vatandaş yetiştirme sürecine olumsuz etkiler bıraktığı söylenebilir.

2.7.2. Değerlerin Doğrudan Öğretimi Yaklaşımı (Değer Aktarma-Telkin)

Bu yaklaşım değerlerin öğretilmesi ve beklenen davranışların gösterilmesi için tutarlı olarak değerlerin aktarılmasını içermektedir. Bu yaklaşımdaki temel amaç değerlerin bireylere telkin edilmesidir. Bu yaklaşım ile bireyler toplumun seçtiği belirli değerleri edinmektedir. Telkin yoluyla değerler öğretimi yaklaşımı, bireylerin

bilişsel olarak değer durumlarını ve önceden belirlenen değerleri kendi içinde gruplamasını sağlamaktadır.

Bu yaklaşım okullarda gereken başarıyı sağlayamamıştır. Bu başarısızlığın sebebi olarak öğretmen ve öğrencilerin kısıtlı sürede beraber olması, zaman yetersizliği ve değerlerin davranışa dönüşmesinin engellenmesi olduğu öne sürülmüştür. Bu problemin öğretmenlerin yaşamı ile ilgili hikâyeler anlatmasının ve bu anlatımlardan öğrencilerin gereken sonucu çıkarması ile çözülebileceği düşünülmektedir (Akbaş, 2004: 72).

2.7.3. Değer Açıklama Yaklaşımı (Değer Belirginleştirme)

Bu yaklaşım Raths (1966) tarafından ortaya koyulmuştur (Akt.Yazıcı, 2006: 510). Değer açıklama yaklaşımında bireylerin rasyonel düşünceleri, duygularını gözden geçirmeleri ve kendi değerleri hakkında farkındalık sahibi olmaları sağlanır ve böylece bireylerin kendi değerlerini karar verme yoluyla içselleştirmelerine katkı sağlanır.

Bu yaklaşım kişisel değerleri açıklamada ve belirlemede öğrencilere yardım etmekle birlikte, bireylerin değerler hakkındaki doğru düşüncelerini de sağlamaktadır (Naylor ve Diem, 1987, akt. Yazıcı, 2006, 511).

Değer kazandırma süreci şu şekildedir:

1. Özgürce seçme, bağımsız tercihler yapma,
2. Mevcut bir dizi seçimleri değerlendirdikten sonra alternatifler arasından seçim yapma,
3. Her bir alternatifin muhtemel sonuçlarını düşündükten sonra seçme,
4. En önemli ve en değerli olduğu belirlenen değerlerin ödüllendirilmesi,
5. Seçilen değerlerin açıklanması,
6. Seçilmiş değerlerle uyumlu davranışlar ortaya koyma,
7. Davranışın tekrarlanması (Akbaş, 2004: 74).

Naylor ve Diem'e (1987) göre bu yaklaşımın aşağıdaki olumsuz özellikleri de taşıdığı düşünülmektedir (Akt. Yazıcı, 2006: 511):

1. Ahlâkî ve ahlâkî olmayan değer konuları arasındaki farkları açıklamada yetersizdir.

2. Ahlâkî göreceliği iletme eğilimindedir.
3. Değer açıklama yaklaşımı aile ve öğrenci mahremiyetini ortadan kaldırmaktadır.
4. Değer açıklama yaklaşımında öğretmen bir tedavi uzmanı rolü üstlenir.

Bunun yanı sıra Welton ve Mallan'a (1999, Akt.; Akbaş, 2004:100) göre; değer açıklama yaklaşımıyla öğretmenler öğrencilere kendi değerlerini açıklama fırsatı verse de bu yaklaşım 1980 sonrasında birçok eleştiri almıştır. Araştırmacıya göre;

- Bu yaklaşımda öğrencinin kişisel alanına girme tehlikesi vardır.
- Bu yaklaşımda öğretmen bir psikiyatrist ve gelişim uzmanı değildir.
- Ahlaki ve ahlaki olmayan konuların ayrılmasında güçlükler yaşanmaktadır.
- Bu yaklaşımda bütün değerlere eşit doğrulukta bakılmaktadır (Akt.; Akbaş, 2004:100).

2.7.4. Ahlaki Muhakeme Yaklaşımı (Ahlaki İkilem)

Ahlaki ikilem iki farklı değer çatışmasından kaynaklanan yaşam sorunlarıdır. Kohlberg'in geliştirdiği bu yaklaşımdaki amaç, öğrencilere verilen ahlaki ikilem içeren hikâyeler yoluyla onların ahlaki yargılarını ortaya çıkarmaktır (Akbaş, 2004: 100). Bu değer öğretimi yaklaşımı tüm sınıf ve okul seviyelerinde kullanılabilir yaklaşımdır. Fakat yapılacak etkinlikler öğrencilerin yaş farklılıkları ve değer yargılarına göre yapılmalıdır. Bu yöntemde çözüme ulaşmaktan ziyade, o çözüme neden ve niçin ulaşıldığı önemlidir (Şen, 2007: 19). Naylor ve Diem'e (1987; akt. Dönmez ve Yazıcı, 2008: 227-228) göre; Kohlberg ahlaki gelişim evreleri üç düzeydedir. Bunlar; geleneksel öncesi, geleneksel ve geleneksel ötesidir.

2.7.5. Değer Analizi Yaklaşımı

Değer analizi yaklaşımında sosyal olaylar doğrudan veya çeşitli hikâyeler yoluyla ele alınıp, neden-niçin-nasıl sorularının cevapları aranır. Olaylardaki benzer ve farklı olaylar analiz edilerek mantıklı bir biçimde incelenir. Çeşitli yargılar öne sürülerek bu yargılarla sağlıklı sonuçlara ulaşmaya çalışılır.

Bu yaklaşım ile öğrencilerin akılcı, bilimsel düşünen ve değer konularında karşılaşılan problemlere çözüm yolu üretmeyi gerçekleştirebilen bireyler olabilmeleri amaçlanır. Konular mantıksal çerçevede ele alınarak, özellikle sosyal değerlerle

ilgilenilmektedir. Bu yaklaşımda örnek hikâyeler ve konular önem taşımaktadır (Aktepe ve Aktepe, 2009: 20-21). Değer analizi sürecinde öğrencilerin iyi ve kötü kavramını, doğru veya yanlış kavramını, istedik sonuçların hangi ihtimalle olabileceğini düşünceleri sağlanarak, ahlaki bir düşünce ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Sonrasında durum üzerine analizler yapılmak suretiyle tartışmalar yapılır ve sonuçlar değerlendirilerek karar verilir (Tahiroğlu, 2014: 343).

2.8. Sosyal Değerler

Sosyal değerler, bireylerin toplum içerisindeki etkileşimleri sonucunda meydana gelen ve o toplum tarafından benimsenmiş değerlerdir. İnsan ilk olarak doğduğu grup içinde, genel olarak ise toplumun içinde yaşayan sosyal bir varlıktır (Doğan, 1995: 58). Sosyal varlık olan insanın sosyal hayatta oluşturduğu kurallar sosyal değerlerin temelini oluşturmaktadır. İnsan yalnızca bireysel değil aynı zamanda toplumsal hayata da uyum sağlamak zorundadır. Bu doğrultuda toplumsal yaşamı düzenleyen sosyal değerler bireyin toplum ile toplumun ise birey ile olan ilişkilerine düzen getirmektedir (Güngör, 2008: 102).

2.8.1 Sosyal Değer Nedir?

Sosyal değer TDK tarafından “Toplumun fertlerini birbirine yaklaştıran, bir arada tutan, toplumun devamını sağlayan temel yargılar, değerler.” (TDK, 2018) olarak tanımlanmaktadır. Sosyal değerler toplumun bir katılımcısı olan bireyin toplumdaki diğer bireylerle olan ilişkilerini düzenleyen kuralları belirlemektedir. Toplumun huzur ve işbirliği için hem geçmişten bu yana devam eden geleneksel değerlerin hem de modernleşmenin bir gereği olarak toplumsal hayata giren yeni değerlerin toplumun bireyleri tarafından bir uzlaşmaya varılarak benimsenmeleri gerekmektedir (Güngör, 2008: 19). Bir başka deyişle, sosyal değerlerin toplum içinde işlevsel olması için ön kabul oranının yüksek olması gerekmektedir. Bireyler değerler üzerine ortak bir fikir birliği oluşturmalı ve değerleri bir kural olarak görmelidirler.

Fichter (1990; akt. Bolat, 2011: 57) sosyal değerleri incelerken, üzerinde durduğu üç önemli öge vardır:

- a. Bir değer olan nesnenin kendisi
- b. Nesnenin sosyal gereksinimleri karşılama kapasitesi,
- c. İnsanların bu nesneden tatmin olması ve tatmin olma kapasitesinden dolayı takdir etmesi.

Fichter'in (1990) üzerinde durduğu bu üç unsur sosyal değerlerin anlamlandırılmasında oldukça önemlidir.

Bireyler sosyal yaşam içerisinde farklı toplumsal yapılardan farklı değerler edinmektedir. Bu toplumsal yapılar bireyleri, sosyal etkileşim içerisinde değerli hale getirmektedir. Özellikle eğitim kurumları, eğitimin temel amacı olan bireylerde istendik davranış geliştirme isteğini ortaya çıkarması bakımından oldukça önemlidir. Eğitim yoluyla bireyler oldukça sosyalleşmekte, sosyal değerleri ailesinden sonra ilk olarak eğitim kurumlarından kazanmaktadırlar. Toplum içinde yaşayan birey o toplumun kültürünü, dinini, yaşayış biçimini, değerlerini, kurallarını, inançlarını, örf ve adetlerini kısacası topluma özgü olan her şeyi bünyesinde taşımaktadır (Kaplan, 1986: 30). Bu açıdan bireye değer kazandırmada önemli olanlar aile, teknoloji ve bilim, ekonomik hayat ya da çalışma-iş yaşamı, din, gelenekler-görenekler, örf ve adetler, siyaset ya da siyasi otorite ve okuldur (Bolat, 2011: 58).

2.8.2 Sosyal Değer Kazanımında Etkili Faktörler

2.8.1.1 Aile

Bireyin değer eğitimi ilk olarak aile kurumunda başlamaktadır. Sosyal hayatın en aktif yaşandığı ortam aile ortamıdır. Kişi doğduktan hemen sonra ailesi yoluyla, çeşitli bilgilere, becerilere ve tutumlara sahip olmaktadır. Kişiler ailesinin değerlerini benimseyerek içselleştirmektedir. Zira anne-baba sevgisi, aileye ait olma, aile bireylerini kabullenme ve sahiplenme, aileye değer verme insanın yaşayarak edinebileceği değerlerdir. Ailenin bu işlevleri yerine getirmesinde aile bireyleri arasındaki değerler önemlidir (Güngör, 2008: 40).

Tüm toplumların varlığının temeli aileye dayanmaktadır. Ailede sosyal bütünlük ve bir aileye ait olma duygusu yüksektir. Toplumun geleceğinin sağlanması ve toplum bireylerinin kendi özlerini yitirmemesi için aile kurumuna önem verilmelidir. Özellikle milli bilinci kuvvetli, değerlerine sahip çıkan bir toplum oluşturmuş olan Türk milletinin tarihine bakıldığında, aile yapısının düzenliliği ve aileye bağlılığı oldukça yüksektir. Ailenin hâlihazırdaki değerlerinin göz önünde bulundurularak ailenin korunması için gerekli olan tüm önlemlerin alınması, milletlerin devamlılığı için devletin devredilemez bir görevidir (Dikici, 2005: 557).

Bireyler aile içerisinde büyürken edindiği değer yargılarının yanında, topluma uyum sağlayacağı sosyal değerleri de kazanmaktadır. Böylece bireyler okul öncesinde

eğitim aldığı aile kurumundan, toplumda yaşamasını kolaylaştıracak kazanımları elde ederek, sosyal değerlerin ailesel yaşam alanında öğrenilmesini sağlamaktadır. Değerlerin gelecek nesle aktarılmasında eğitim bir araçtır. Aile kurumunda değer aktarımı incelendiğinde genel olarak model alma yoluyla çocukların eğitim aldığı görülür. Model alma bireyin ailesel çevresinden olduğu gibi akran grubundan da olabilmektedir (Güngör, 2008: 54).

Toplum hayatında oluşan değişimler özellikle aile yapısını da etkisi altına almıştır. Küçük gruplar halinde yaşayan aileler, ekonomik sorunlar vb. nedenlerle az çocuklu yapıya sahip olmuştur. Toplum hayatındaki değişimler aile değerlerini de etkilemiştir. Özellikle ataerkil yapıdan uzaklaşan ailelerde kadının iş hayatına katılması kadının ailedeki konumunu değiştirerek kadın ailede ekonomik durum vb. konularda ön plana çıkmış ve ailede söz söyleme hakkı olumlu yönde değişmiştir. Günümüzde genel olarak iki tür aile olduğu kabul edilmiştir. Bunlar; ataerkil geniş aile ve çekirdek aile olarak bilinmektedir. Çekirdek aile anne baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan aile tipiyken geniş aile ise üç kuşağın bir arada yaşadığı büyükbaba ve büyük annenin yetkisi altında özellikle erkek çocukların onların eşleri ve çocuklarının bir arada yaşadığı aile tipidir (Köknel, 2007: 352).

Aile kurumunda ailenin kuruluş yapısının zamanla değişmesi toplumdaki değer yargılarının değişmesinin bir sonucudur. Her ne kadar evlilik kurumu erkekle kadınının huzur içerisinde kendi nesillerini eğittikleri bir yuvanın göstergesi (Güngör, 2008: 40) olsa dahi, günümüzde bu kurumda meydana gelen bir takım dejenerasyonlar toplumdaki değer yargılarının farklılaşması ile de açıklanabilmektedir.

2.8.1.2 Teknoloji ve Bilim

Sosyal yaşamda etkisini hissettiren bir diğer önemli unsur ise bilimsel ve teknolojik gelişmelerdir.

Sürekli gelişen bilgi ve teknoloji alanındaki buluşlar kişilerin değer kavramını değiştirmekle birlikte, bireyin sosyalleşmesine ket vurmaktadır. Bireylerin sosyal yaşamını olumsuz etkileyen teknolojik araçlar bireyleri sosyal değerlerden oldukça uzaklaştırmakta, toplumu olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca toplumda bireysellik ve bencilliğin artmasına yol açmaktadır (Köylü, 2006: 55)

İnsanlar hızla gelişen ve değişen teknolojinin hızına ulaşamamakla birlikte, değer yargılarını da değiştirebilmektedir. Nitekim ahlaki gelişimin yozlaşmasında teknolojinin yanlış kullanımının da payı vardır. Özellikle de sosyal medya üzerinden yapılan ve toplumun ahlaki ilkeleri ile bağdaşmadığı halde toplumun bir kesimi tarafından benimsenen bazı duygu ve davranışlar o toplumun kültürel birliğini tehdit altına almaktadır. Bireylerin ahlaki olmadığı kabul edilen davranışları sergilemelerinde tabii ki teknoloji ya da medya araçları tek başına sorumlu tutulamaz. Bireylerin çok düşük ya da çok yüksek sosyo-ekonomik düzeyleri, aile yapısı, bireyin sosyo-kültürel çevresi gibi faktörler de yine ahlâki gelişimde göz ardı edilemez (Aydın, 2008: 20).

2.8.1.3 Din

Toplumsal yaşamda din oldukça önemlidir. Sosyal yaşamda dini inançlar kişinin davranışlarını, geleneklerini, göreneklerini, hayata bakışını, ilgi ve tutumlarını etkilemektedir. Toplumlar dinlerinden etkilenerek toplumsal yaşamını kurmuştur. Toplumu ayakta tutan bir takım değerler dini olgularla şekillenmiş olup, insan ilişkilerinin de buna göre düzenlendiği düşünülmektedir (Tezcan, 1984: 11).

2.8.1.4 Gelenek-Görenekler

Gelenekler, toplumdan topluma farklılaşan ve toplum içerisindeki bireylerin uyumunu sağlayan bir özelliktir. Toplumdaki bireylerin yaşam tarzları ve alışkanlıkları onların geleneksel değerlerini yansıtmakla birlikte, bireyler toplumsal uyumu sağlamak için geleneklerin şekillendirdiği bir takım davranış kalıplarının içerisine de girebilirler. Gelenek ve görenekler ile örf ve adetler toplumsal kültürün temelini oluşturmaktadır (Kaplan, 1986: 30-31).

2.8.1.5 Siyasi Organizasyonlar ve Sivil Toplum Kuruluşları

Toplumların sahip oldukları sosyal dayanışma ve yardımlaşma özellikleri de önemli bir sosyal değerdir. Vakıf kültürüne sahip olan Türk toplumunda da devlet, yardımlaşma ve dayanışma üzerine kurulmuştur. Bu durum ise günümüzde hala geçerliliğini sürdürmekle birlikte, insanlar arasında güçlü bir yardımlaşma duygusu ve dayanışma alışkanlığı olarak devam etmektedir (Dikici, 2005: 479-480). Günümüzde çeşitli yardımlaşma ve dayanışma kuruluşları, vakıflar ve dernekler bu kültürün devamı niteliğindedir.

Sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra devletin bire bir kendi manevi değerlerini vatandaşlarına kazandırma gayesi, siyasi teşkilatlanmanın bu amaca hizmet edecek bir şekilde gerçekleşmesini sağlamıştır. Nitekim bireylerin devlete karşı sorumluluklarını yerine getirme özelliği günümüzde üzerinde durulan en önemli konulardan biridir (Güngör, 2008: 141). Bu nedenle başta eğitim kurumları olmak üzere devletin her kurumunda vatandaşların sorumluluk duygusu vatanseverlik olgusu ile bağdaştırılır. Devletin sürekliliği toplum bireylerinin vatanına ve yönetim şekline sahip çıkması ve bu duyguyu kendileri için manevi bir değer olarak benimsemeleri ile mümkündür. Bu bağlamda, vatanseverlik duygusunun ve davranışlarının sosyal bir norm olarak Türk toplumunun önemli sosyal değerlerinden biri olduğu bir gerçektir (Kağıtçıbaşı, 1973: 26-29).

Sosyal değerlerin yukarıda söz edilen boyutları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, bu değerlerin birey-toplum etkileşiminin oluşturduğu sosyal yapının bir ürünü olarak ortaya çıktığı görülmektedir (Bolat, 2011: 66). Hem küresel çapta hem de Türkiye’de toplumsal ve sosyal yapıyı en fazla inceleyen disiplinler arası bir alan olan Sosyal bilgiler dersi açısından bu değerlerin önemi büyüktür. Sosyal değerlerin bu ders kapsamında öğrencilere kazandırılmasının yanında bu alanın öğreticileri olmaya hazırlanan öğretmen adaylarının da sosyal değerlerle ilgili farkındalıklarının ön planda tutulmasında fayda vardır.

2.9 İlgili Araştırmalar

Geçmişten bu yana değerler konusu sürekli dikkat çekici konulardan biri olmuştur (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000: 60). Bu ilgi özellikle insanı ve davranışlarını konu alması ve bu davranışları değerler sistemiyle açıklama gereğinden doğmuştur. Bireylerin toplumsal çevreye uyumunun bir parçası olan toplum değerleri, sosyolojik olarak bilgilerin elde edilmesinde önemli bir kaynaktır.

Eğitim ve değerler üzerine birçok çalışma yürütülmüş olmasına rağmen Sosyal Bilgiler alanına yönelik doğrudan sosyal değerler üzerine yapılmış çalışmaların sayısı oldukça azdır.

Tezcan (1974) “Türklerle İlgili Stereotipler (Kalıp Yargılar) ve Türk Değerleri Üzerine Bir Deneme” adlı çalışmada değer kavramını ele almış ve bu kavram üzerinden Türk toplumunun değer haritasını çizerek Türk kişiliğinin sosyal karakter özelliklerini ortaya koymuştur. Türkiye ve Türkiye dışında yaşayan Türkler hakkında

bilgi veren Tezcan Türk toplumunun olumlu ve olumsuz sosyal karakter özelliğini belirleyerek Türk toplumunun geçmişteki ve bugünkü karakter özelliklerini ve bunların gerçekleşme ve farklılaşma durumunu tespit etmiştir (Tezcan, 1974: 366).

Araştırmacı, toplumun sosyal karakter özelliklerini, farklılaşma ve gerçekleşme durumlarını aile kurumu ile ilgili değerler, ekonomik değerler, eğitsel değerler, siyasal değerler, dinsel değerler ve boş zamanlarla ilgili değerler olarak alt boyutlara ayırmıştır.

Erol Güngör (2000), değer alanlarının birbiriyle ilişkili olduğunu düşünmekte olup, değerlerin kendine dönük olmadığını savunmaktadır. Düşüncesini kanıtlamak adına değer alanları ilişkisini tespit etmeye çalışmıştır. Ahlaki tavır, değer ve ahlaki gelişme ile hoşgörülük araştırmanın önde gelen konularındandır.

“Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar” adlı eserinde Güngör’ün sonuçları şu şekilde belirtilmiştir:

- İnsanların üstün tuttıkları değer alanları olmakla birlikte bu alanlar birbirinden farklıdır. Fakat tüm herkesin hassasiyetle üzerinde durduğu bir değer alanı vardır. Bu da ahlaktır.
- Bireyler kendi değer alanlarındaki kural dışı davranışları kötü olarak algıladılar ve onlara şiddetli tepkiler gösterirler.

Gazi Üniversitesi (2001) tarafından yapılmış olan “Üniversite Gençliği 2001” adlı çalışma Gazi Üniversitesi öğrencilerini konu almış bir araştırmadır. Çok yönlü olarak ele alınan araştırmada öğrencilerin sosyal alandaki sorunları, elde edilen veriler ışığında belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırma deneklerin sosyo-kültürel özelliklerini ortaya koyması ve geniş bir kitle ile çalışılması nedeniyle oldukça önemlidir. Araştırmada 33.934 öğrenciye ulaşılmış, Ankara, Çorum, Kırşehir ve Kastamonu’da bulunan 20 fakülte ve 13 yüksekokulda yapılmıştır. Araştırmada 48 maddeden oluşan bir anket deneklere uygulanmıştır. Öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyleri ayrıntılı olarak ele alınarak öğrenci profili ortaya çıkarılmıştır.

Armağan (2004) tarafından yapılan “Gençlik Gözüyle Gençlik-21.Yüzyıl Eşiğinde Türkiye Gençliği” adlı araştırmada ise yirmi birinci yüzyıl gençlerinin konumu, yapısı, eğilimleri ve problemleri ele alınmıştır. Çalışmada ulaşılan sonuçlarda toplumsal çözümler yer almaktadır. “Gençlerin değerler sisteminin

değişmesini ülkenin ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel yapısından ve yapısında meydana gelen değişmelerden soyutlamak imkânsızdır. Aynı zamanda gençliğin değerler sisteminin oluşmasında toplumsal ortam kadar dış dünyadaki gelişmeler de etkili olmaktadır. Kitle iletişim araçları sayesinde, her geçen gün daha fazla küreselleşen bir dünyada sosyal yaşamda büyük bir değişikliğin yaşanması kaçınılmazdır. (Armağan, 2004: 311). Araştırmada günümüz gençliğinin oluşturduğu değerler sistemi oluşturulmuştur. Bu değerlerden yola çıkarak, gençlerin farklı davranış ve farklı tipleri oluşturduğu düşünülmektedir. Bunlar: kadercî gençlik, isyankâr gençlik, uysal gençlik, toplumcu gençlik, gözü dışarıda gençlik ve kaybolmuş gençliktir.

“Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademesindeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi” adlı çalışma ise Akbaş (2004) tarafından yapılmıştır. Araştırma Ankara il ve ilçelerinde yaşamakta olan 8. Sınıf öğrencilerine ve bu öğrencilerin öğretmenlerine uygulanmıştır. Araştırmada değer sınıflaması yapılmış ve bu sınıflama: geleneksel değerler, çalışma-iş değerleri, demokratik değerler, bilimsel değerler ve temel değerler olarak farklı kategorilere ayrılmıştır (Akbaş, 2004: 105). Akbaş çalışmasında her bir değer alanına dönük olarak çeşitli alt değer alanları ortaya çıkarmıştır. Araştırmacı, öğrenci cinsiyetinin bazı değer alanlarında farklılaşmasında etkili olduğunu, öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeylerinin çalışma ve iş değerlerinde anlamlı farklılık gösterdiğini ve diğer alanlarda ise farklılık olmadığını tespit etmiştir. Araştırmanın yapıldığı kurumlarda, öğretmenlerin değer kazandırmada öğretmen merkezli anlayışı tercih ettiği ve bu tür değer kazanımında genellikle sözel olarak değer eğitimi sağlandığı ve okullarda verilen değer eğitiminin aile değerleriyle çatıştığı sonucuna da ulaşmıştır.

Calp'e ait olan (2006) “Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Değerlere Bakış Açılarının İncelenmesi (Hatay İli Örneği)” adlı araştırma ise ortaöğretimin son basamağında yer alan öğrencilerin sosyal değerlere bakış açıları hakkında yapılmıştır. Çalışmada lise son sınıfta yer alan öğrencilere uygulanmak üzere geliştirilmiş bir ölçme aracı kullanılmıştır. Araştırmacı, Hatay ilinde öğrenim görmekte olan 1491 lise son sınıf öğrencisine ulaşmış ve onların sosyal değerlerini ortaya koymuştur. Araştırmacıya göre, lise öğrencilerinin bireysel ve sosyal değerlere katılımları yüksek düzeydedir. Geliştirdiği önem sırası ölçeği ile toplumda değerli bulunan kurumların önemsenme durumu hakkında bilgilere de ulaşılmıştır.

Köknel (2007) de “Çatışan Değerlerimiz” adlı çalışmasında değer kavramının farklı yönleri ile ilgili bir araştırma yapmıştır. Araştırmacı, çeşitli kavramlar üzerinde durarak farklı disiplinlerin değer kavramına bakışı hakkında bilgi vermiştir. Değerlerin temellerinden toplumsal yaşama yansımalarını ele almış olan araştırmacı, değer kavramını farklı açılardan inceleyerek evrensel olarak değer kavramına ilişkin bilgiler vermiş ve kavramların temeline inerek değer çatışmasının sebeplerini ortaya koymuştur.

Bir başka araştırma Avcı (2007) tarafından yapılan “Toplumsal Değerler ve Gençlik (Bir Sosyoloji Denemesi)” adlı çalışmadır. Süleyman Demirel Üniversitesinde yapılan çalışmada değişim sürecinin yaşandığı toplumsal yapıda bireysel ve toplumsal olan değerlere ilişkin olarak farklılıklar ve bu farklılıkların nedeni ortaya çıkarılmıştır.

Sarı (2007) tarafından ise “Demokratik Değerlerin Kazanımı Sürecinde Örtük Program: Düşük ve Yüksek Okul Yaşam Kalitesine Sahip İki İlköğretim Okulunda Nitel Bir Çalışma” başlıklı bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın amacı Adana ili merkez ilçelerindeki ilköğretim okullarının okul yaşam kalitesi düzeylerinin belirlenmesi ve okul yaşam kalitesi düzeyi düşük olan iki okulda temel demokratik değerlerden olan eşitlik, insan onuruna saygı ve çevreye saygı değerlerinin kazanılması sürecinde örtük programın işlevinin ayrıntılı bir şekilde irdelenmesidir. Araştırmacı tarafından geliştirilen “Okul Yaşam Kalitesi Ölçeği ve Demokratik Değerlere Bağlılık Ölçeği” adlı ölçek ile, diğer görüşme formu, kişisel bilgi formu ve yapılandırılmamış gözlem formları ile elde edilen veriler doğrultusunda, öğrencilerin öğretmenlere göre okul yaşam kalitesine daha fazla önem verdiği, yaşam kalitesi az olan okulların sosyo-ekonomik bakımdan da düşük olan okullar olduğu ve okula yönelik duyguları yüksek değere sahip olan okullarda gözlem yapılan öğretmenlerin, okula yönelik duyguları düşük olan okullardaki öğretmenlere göre eşitlik ve insani değerlere uygun olan davranışlarının daha çok ön planda olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Demirhan İşcan’ın (2007) “İlköğretim Düzeyinde Değerler Eğitimi Programının Etkililiği” başlıklı çalışmasında ise ilköğretim düzeyindeki ders programlarıyla değer eğitimi programının bir bütün haline getirilmesine yönelik çalışmalar yer almaktadır. Araştırmacı bu çalışmasında, Schwartz’ın değer sınıflandırmasında yer alan “kendini aşma” olarak nitelendirilen değer tiplerini

incelemiş ve ilköğretim programlarıyla değer eğitimi programlarını bir bütün hale getirerek öğrencilerin başarılarında ve davranışlarında olumlu bulgular elde etmiştir.

Erkenekli (2009) “Türkiye’de Sosyoekonomik Statü Gruplarına Göre Temel Değerlerin Farklılaşması” adlı araştırmasında, Schwartz’ın çoğu ülkede uygulanmış olan ve kültürel geçerliği olan değer listesindeki “değişime açıklık”, “muhafazakarlık”, “kendini aşma” ve “kendini güçlendirmeyi” temel değerler olarak kabul etmektedir (Erkenekli, 2009: 4). Araştırmacı sosyoekonomik statü olarak adlandırdığı gruplama stratejisiyle temel değerleri ve bu değerlerin farklılaşma durumunu ele almıştır. Araştırmada sosyoekonomik statü gruplarının sosyal yaşamda ciddi etkileri ve sonuçları olduğunu, bu nedenle değer alanlarında farklılaşma olduğu öne sürülmüştür. Araştırma sonunda, sosyoekonomik statü gruplarının temel değerlerin farklılaşmasında ve değerlerin uzlaşmasındaki yerinin oldukça önemli olduğu görülmüş, sosyoekonomik statü ile “muhafazakârlık” değeri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Araştırmacı, bu durumu iki şekilde açıklamıştır: Birincisi, güvenlik, geleneksellik, uyumluluk gibi değerleri kapsayan muhafazakarlık değerinin gerçekte Türk toplumunun tüm katmanlarında benimsenebilen ve sürekli işlenen bir değer olması, ikincisi ise toplumda yaşanan düzlem kaymasının bunun bir sonucu olabileceğidir (Erkenekli, 2009: 77).

Yalar (2010) tarafından gerçekleştirilen “İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Değerler Eğitiminin Mevcut Durumunun Belirlenmesi ve Öğretmenlere Yönelik Bir Program Modülü Geliştirme” başlıklı araştırma, Sosyal Bilgiler programında yer alan değer eğitimi ile ilgili olarak öğretmen görüşlerini incelemiştir. Araştırmada değer eğitimiyle ilgili yapılandırmacı yaklaşımı içinde barındıran öğretmenlere yönelik program modülünün geliştirilmesi amaçlanmıştır. 320 öğretmenin örneklem grubunu oluşturduğu araştırmada karma araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre;

- Kitle iletişim araçlarındaki şiddet ve saldırganlık içeren yayınlar okulda verilmekte olan değerler eğitimi olumsuz yönde etkilemektedir.
- Okulda verilen değerler eğitiminin ailede ve sosyal çevrede yeterli düzeyde pekiştirilmediği yönünde öğretmenler hemfikirdir.
- Öğretmenlerin hizmet öncesi dönemde değer eğitimi dersi almaları öğrencilere değer kazandırmada oldukça yararlı olacaktır.

- Öğretmenler için değerler eğitimi ile ilgili bir kılavuz oluşturulduğunda, onlar bu kılavuzdan etkin bir şekilde faydalanabilirler.

Bolat (2011) yaptığı araştırmada Gazi Üniversitesinde öğrenim görmekte olan meslek yüksekokulu öğrencilerinin sosyal değerlere bakış açısını ortaya koymaya çalışmıştır. Araştırmacı verilerini, kendisinin geliştirmiş olduğu “Çok Boyutlu Sosyal Değerler Ölçeği” adlı veri toplama aracıyla elde etmiştir. Araştırma sonucunda, meslek yüksekokulu öğrencilerinin yüksek derecede sosyal değerlere sahip oldukları, öğrencilerin sosyal değerler boyutlarından “aile değerleri”, “dini değerler” ve “geleneksel değerler” boyutuna oldukça önem verdiği, öğrencilerin en az önem verdikleri sosyal değerlerin “siyasi değerler” olduğu tespit edilmiştir (Bolat, 2011: 143).

Atabey (2014) “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Sosyal Değerler Eğitimi Programının Anasınıfına Devam Eden Çocukların Sosyal Değerler Kazanımına Etkisinin İncelenmesi” adlı çalışmasında, sosyal değerler eğitimi programının anasınıfına devam eden çocukların sosyal değerler kazanımına etkisi incelemiştir. Araştırmacı verilerini “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği” aracılığıyla toplamıştır. Araştırma sonuçlarına göre; “Sosyal Değerler Eğitimi Programının”, çocukların sosyal değerleri kazanımında etkili olduğu ve bu etkinin kalıcı olduğu saptanmıştır.

Sapsağlam’ın (2015) “Anasınıfına Devam Eden Çocuklara Uygulanan Sosyal Değerler Eğitimi Programının Sosyal Beceri Kazanımına Etkisinin İncelenmesi” adlı çalışması, sosyal değerler eğitimi programının anasınıfı öğrencileri üzerindeki etkisine yöneliktir. Araştırmada, Sosyal Değerler Eğitiminin anasınıfına devam eden çocukların sosyal beceri kazanımına etkisini ortaya koymak amacıyla, araştırmacı tarafından geliştirilen “Sosyal Değerler Eğitimi Programı” uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, Sosyal Değerler Eğitimi Programının çocukların sosyal beceri kazanımında kalıcı ve etkili olduğu saptanmıştır (Sapsağlam, 2015: 99).

Kılınç (2015) “Lise Öğrencilerinin Siber Duyarlılık, İnternet Bağımlılığı ve Sosyal Değerlerinin İncelenmesi” adlı araştırmasında, nicel araştırma yöntemini kullanarak, internet bağımlılığı, insani değerler ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçekleri aracılığıyla veri toplamıştır. Araştırma, çeşitli liselerde öğrenim görmekte olan 774 öğrenci ile birlikte yürütülmüştür. Araştırma sonucunda (Kılınç, 2015: 94), internet bağımlılığının öğrencilerin sahip olduğu kişisel özelliklere göre değişkenlik gösterdiği ortaya konulmuştur. Erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre, evinde

internet bağlantısı olanların internet bağlantısı olmayanlara göre, meslek lisesi öğrencilerinin diğer liselerde okuyan öğrencilere göre, il ve ilçe merkezlerinde yaşayan öğrencilerin köy ve kasabalarda yaşayan öğrencilere göre internet bağımlılıklarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca internet bağımlılığı yüksek olan öğrencilerin sosyal değer puanlarının düşük olduğu ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılığın sosyal değerlerle ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Ailesiyle birlikte yaşayan öğrencilerin yurtda kalan öğrencilere göre sosyal değerlerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Çavuşoğlu (2017), “Ayla Kutlu’nun Cadı Ağacı Romanının Sosyal Değerler Bakımından İncelenmesi” başlıklı araştırmasında, değerlerle ilgili temel bilgiler vermiş ve araştırma konusu romandaki sosyal değerler tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada sosyal değerler tespit edilirken Schwartz Değer Ölçeğinden yararlanılmıştır. Çalışmada doküman analizi yöntemi uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, Cadı Ağacı adlı romanın sosyal değerler bakımından geniş bir içeriğe sahip olduğu tespit edilmiştir (Çavuşoğlu, 2017:111).

İlgili araştırmalar dikkate alındığında, sosyal değerlerin çalışma konusu olarak geniş bir alana sahip olduğu ve çok boyutlu bir kavram olarak değerlendirilebileceği yargısına varılmaktadır. Sosyal değerlerin hem tek başına bir olgu olarak hem de eğitimsel bağlamda değerlendirilebileceği çalışmaların mevcudiyeti, bu alana ışık tutacak daha fazla araştırmaya öncülük edeceklerinin de bir göstergesidir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırma Deseni

Bu araştırma üniversite öğrencilerinin çok boyutlu sosyal değerlerindeki cinsiyet, sınıf düzeyi, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, yaşamın büyük çoğunluğunu geçirdiği yerleşim birimi, aile yapısı ve aile aylık geliri değişkenlerine göre farklılıkların incelendiği kesitsel bir araştırmadır (Cohen, Manion ve Morrison, 2007). Kesitsel araştırmalar belirli bir zaman dilimi içerisinde, belirli bir örneklemedeki benzerlikleri ve farklılıkları herhangi bir müdahalede bulunmadan olduğu gibi betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarından biridir (Cohen ve diğerleri, 2007). Bu araştırmada da benzer şekilde katılımcıların araştırma kapsamında ele alınan çok boyutlu sosyal değerlerindeki farklılıklar herhangi bir müdahalede bulunulmadan betimlenmeye çalışılmıştır.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Türkiye'nin üç farklı üniversitesinde üniversite öğrenimlerini görmekte olan uygun örnekleme yoluyla seçilen 484 lisans öğrencisi oluşturmuştur. Uygun örnekleme yöntemi Cohen ve diğerleri (2007)'ne göre araştırmacıların ulaşılmak istenilen evrene kolay ulaşılabilirlik, maliyet, zaman gibi araştırmanın gerçekleştirilmesini kolaylaştıran faktörleri dikkate alarak örnekleme belirlendiği olasılığa dayalı olmayan örnekleme türlerinden biridir. Araştırmacının çalışma grubunu 247 kadın (%51) ve 237 (%49) erkek üniversite öğrencisi oluşturmuştur. Öğrencilerin çoğunluğu üçüncü sınıf öğrencisi olup (%27.9, $n= 135$), bu öğrencileri ikinci sınıf öğrencileri (%26.9, $n= 130$), birinci sınıf öğrencileri (%23.3, $n= 113$) ve dördüncü sınıf öğrencileri (%21.9, $n= 106$) takip etmektedir. Katılımcıların diğer sosyodemografik niteliklerine ilişkin daha ayrıntılı bilgiler Bulgular bölümünde Tablo 1 de görülmektedir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Sosyodemografik Bilgi Formu: Katılımcıların sosyodemografik nitelikleri hakkında bilgi toplamak amacıyla araştırmacı tarafından bu araştırmada kullanılmak amacıyla geliştirilen sosyodemografik bilgi formu kullanılmıştır. Form katılımcıların cinsiyeti, sınıf düzeyi, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, yaşamın büyük

çoğunluğunu geçirdiği yerleşim birimi, aile yapısı ve aile aylık geliri hakkında bilgiler edinmeye yönelik sorular içermektedir.

Çok Boyutlu Sosyal Değerler Ölçeği (ÇBSDÖ): Katılımcıların sosyal değerlerini ölçmek amacıyla Bolat (2013) tarafından geliştirilen ÇBSDÖ ölçeği kullanılmıştır. ÇBSDÖ katılımcıların sosyal değerlerini aile değerleri, bilimsel değerler, iş değerleri, dini değerler, geleneksel değerler, siyasi değerler boyutlarında ölçmeyi amaçlamakta ve ölçek alt boyutlar bağlamında ve toplam puan alınarak kullanılabilir. Bu araştırmada katılımcıların hem belirli sosyal değerleri hem de genel sosyal değerlerinin değerlendirilmesi amaçlandığı ölçek hem alt boyutlar bağlamında hem de toplam puan alınarak kullanılmıştır. Ölçekten alınabilecek puanlar alt boyutlardaki madde sayısına göre değişmektedir. Aile değerleri, dini değerler ve bilimsel değerler alt boyutundan alınabilecek puanlar 6 ile 30, iş değerleri alt boyutundan alınabilecek puanlar 8 ile 40, siyasi değerler alt boyutundan alınabilecek puanlar 10 ile 50, ölçeğin toplamından alınabilecek puanlar ise 42 ile 210 puan arasında değişmektedir. Ölçeğin alt boyutları için Bolat (2013) tarafından bildirilen Cronbach alpha iç tutarlılık katsayıları aile değerleri için .71, bilimsel değerler için .73, iş değerleri için .78, dini değerler için .72, geleneksel değerler için .70, ve siyasi değerler için .76'dır.

3.4. İşlem

Araştırmaya konu olan veriler üç farklı üniversiteden toplanmıştır. Sosyodemografik Bilgi Formu ve ÇBSDÖ öğrencilere birlikte uygulanmıştır. Uygulamalar gerçekleştirilmeden önce öğrencilere araştırmaya katılımın gönüllü olduğu, verdikleri cevapların araştırma amacı dışında kullanılmayacağı ve gizli kalacağı, araştırmanın herhangi bir aşamasında (başlangıcında, ortasında ya da sonunda) herhangi bir yaptırıma uğramadan çekilmeye hakları olduğu hakkında bilgi verilmiştir. Tüm öğrenciler araştırmaya gönüllü olarak katılmıştır. Uygulamalar yaklaşık olarak 15 dakika sürmüştür.

3.5. İstatistiksel Analiz

Bu çalışmanın istatistiksel analizleri SPSS 22 programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Analizler gerçekleştirilmeden önce ölçme ve değerlendirme uzmanlarının önerileri doğrultusunda veri setinde başlangıç analizleri gerçekleştirilmiştir (Büyüköztürk, 2010; Field, 2013; George ve Mallery, 2016; Hair,

Black, Babin ve Anderson, 2014; Hinton, McMurray ve Brownlow, 2014; Pituch ve Stevens, 2016). Bu amaçla, verilerin doğruluğu, kayıp ve aykırı değerler, bağımsız örneklem için t testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile ilgili varsayımlar Tabachnick ve Fidell (2014)'in önerileri doğrultusunda incelenmiştir. Başlangıç analizlerinde ilk olarak, veri setindeki tüm bağımlı ve bağımsız değişkenlerin minimum ve maksimum değerleri incelenerek verilerin doğruluğu kontrol edilmiştir gerçekleştirilmiştir (Büyüköztürk, 2010; Field, 2013; George ve Mallery, 2016). Veri setindeki tüm bağımlı ve bağımsız değişkenlerin değerlerinin beklenen değer aralıklarında oldukları görülmüştür. Veri setinde herhangi bir kayıp değere rastlanmamıştır. Veri setindeki tek değişkenli aykırı değerler incelemek amacıyla aile değerleri, bilimsel değerler, iş değerleri, dini değerler, geleneksel değerler, siyasi değerler ve toplam değer puanları standardize edilmiş z puanlarına dönüştürülmüş ve z puanlarının ± 3.29 aralığında beklenen değer aralıklarında olduğu görülmüştür (Tabachnick ve Fidell, 2014).

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin aile değerleri, bilimsel değerler, iş değerleri, dini değerler, geleneksel değerler, siyasi değerler ve toplam değer puanlarının cinsiyet, sınıf düzeyi, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, yaşamın büyük çoğunluğunu geçirdiği yerleşim birimi, aile yapısı ve aile aylık geliri değişkenlerine göre anlamlı bir farklılığının olup olmadığını belirleyebilmek amacıyla bir dizi bağımsız örneklem için t testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) gerçekleştirilmiştir. Daha sonra, bağımsız örneklem için t testi ve tek yönlü varyans analizinin varsayımları incelenmiştir. İlk olarak verilerin normal bir dağılım gösterip göstermediğini belirleyebilmek amacıyla Pituch ve Stevens (2016), George ve Mallery (2016) ve Tabachnick ve Fidell'in (2012) önerileri doğrultusunda grafiksel yaklaşımlar ve çarpıklık-basıklık katsayıları kontrol edilerek incelenmiş ve çarpıklık ve basıklık katsayılarının çoğunlukla ± 2 aralığında olduğu; histogram ve Q-Q plot grafiklerinin normale yakın bir dağılım gösterdiği görülmüştür. Varyansların homojenliğinin incelenmesi amacıyla Levene testi ile varyansların homojenliği analizleri gerçekleştirilerek bazı değişkenlerde bu varsayımın karşılandığı bazılarında ise karşılanmadığı görülmüştür. Varyans homojenliğini karşılanmadığı durumlarda, Welch F ya da Welch t testi kullanılmıştır (Hinton, McMurray ve Brownlow, 2014). Tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi sonucunda hangi gruplar arasında anlamlı

bir fark olduğunu belirlemek amacıyla Tukey HSD testi kullanılmıştır. İstatiksel analizlerin tamamında, anlamlılık düzeyi $p < .05$ düzeyinde değerlendirilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde öncelikle araştırma kapsamında incelenen değişkenlere göre çalışma grubundaki bireylerin frekans ve yüzde değerlerine yer verilmiş ardından araştırma hipotezlerinin test edilmesi sonucu elde edilen bulgular sıralanmıştır. Tablo 14'te çalışma grubunu oluşturan üniversite öğrencilerine ilişkin frekans ve yüzde değerleri görülmektedir.

Tablo 14.

Araştırma Kapsamına Giren Öğrencilerin Betimsel İstatistikleri

	<i>n</i>	%
Cinsiyet		
Kadın	247	51
Erkek	237	49
Sınıf		
1	113	23.3
2	130	26.9
3	135	27.9
4	106	21.9
Anne Eğitim Düzeyi		
Okuryazar değil	76	15.7
İlkokul	227	46.9
Ortaokul	107	22.1
Lise	53	11
Üniversite	21	4.3
Baba Eğitim Düzeyi		
Okuryazar değil	21	4.3
İlkokul	173	35.7
Ortaokul	137	28.3
Lise	96	19.8
Üniversite	57	11.8
Yerleşim Yeri		
Köy- Kasaba	125	25.8

İlçe	144	29.8
İl	112	23.1
Büyükşehir	103	21.3
Aile Aylık Geliri		
1300 ve altı	98	20.2
1301 - 2600 TL	169	34.9
2601 - 3900 TL	128	26.4
3901 ve üstü	89	18.4
Aile Yapısı		
Çekirdek Aile	429	88.6
Geniş Aile	55	11.4

Not: N= 484.

Tablo 14'te görüldüğü gibi araştırma kapsamına giren öğrencilerin %51'i (n=247) kadın ve %49'u (n=237) erkektir. Araştırma kapsamındaki öğrencilerin %23.2'ü (n=113) 1. sınıf, %26.9'u (n=130) 2. sınıf %427.9'u (n=135) 3. sınıf ve %21.9'u (n=106) 4. sınıfta öğrenim görmektedir. Öğrenciler anne eğitim düzeyi açısından incelendiğinde %15.7'si (n=76) okur-yazar değilken, %46.9'u (n=227) ilkokul mezunu, %22.1'i (n=107) ortaokul mezunu, %11'i (n=53) lise mezunu ve %4.3'ü (n=21) ise üniversite mezunudur. Araştırma kapsamındaki öğrenciler baba eğitim düzeyi açısından incelendiğinde %4.3'ü (n=21) okur-yazar değilken, %35.7'si (n=173) ilkokul mezunu, %28.3'ü (n=137) ortaokul mezunu, %19.8'i (n=96) lise mezunu ve %11.8'i (n=57) ise üniversite mezunudur. Yerleşim yeri açısından öğrencilerin %25.8'i (n=125) köy veya kasabada, %29.8'i (n=144) ilçede, %23.1'i (n=112) ilde ve %21.3'ü (n=103) ise büyükşehirde yaşamaktadır. Araştırma grubundaki öğrencilerin aile aylık gelirleri incelendiğinde %20.2'si (n=98) 1300 TL ve altı gelire, %34.9'u (n=169) 1300-2000 TL arası gelire, %26.4'ü (n=128) 2001-3000 TL arası gelire ve %18.4'ü (n=89) ise 3001 TL ve üstü gelire sahip olduğu anlaşılmaktadır. Araştırma kapsamındaki öğrencilerin aile yapısı incelendiğinde %88.6'sı (n=429) çekirdek aile ve %11.84'ü (n=55) geniş aile yapısına sahip olduğu görülmektedir. Cinsiyet bağımsız değişkenine göre aile değerleri, bilimsel değerler, iş değerleri, dini değerler, geleneksel değerler, siyasi değerler ve toplam sosyal değerler puanlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla bir dizi

bağımsız örneklem için t-testi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen bağımsız örneklem için t-testi sonuçları Tablo 15’te görülmektedir.

4.1. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sosyal Değerlere Yönelik Görüşlerinin Cinsiyete Göre İncelenmesi

Tablo 15.

Cinsiyete Göre Çok Boyutlu Sosyal Değerlerin Bağımsız Örneklem İçin T-Testi Sonuçları

	<i>Ortalama</i>	<i>Standart Sapma</i>	<i>sd</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Aile Değerleri					
Kadın	26.36	2.74	482	.64	.524
Erkek	26.19	3.00			
Bilimsel Değerler					
Kadın	24.17	2.82	482	.33	.741
Erkek	24.08	2.88			
İş Değerleri					
Kadın	28.07	2.94	482	.65	.515
Erkek	27.89	3.23			
Dini Değerler					
Kadın	26.06	2.72	482	-.33	.739
Erkek	26.15	3.02			
Geleneksel Değerler					
Kadın	26.17	2.51	482	2.09	.037*
Erkek	25.68	2.74			
Siyasi Değerler					
Kadın	38.19	4.21	482	-1.36	.176
Erkek	38.73	4.55			
Toplam Değerler					
Kadın	169.01	12.99	482	.24	.807
Erkek	168.70	14.69			

Not: $p < .05^*$.

Tablo 15’te görüldüğü gibi gerçekleştirilen bağımsız örneklem için t-testi sonucunda cinsiyete göre aile değerleri ($t(482) = .06, p > .05$), bilimsel değerler

($t(482) = .33, p > .05$), iş değerleri ($t(482) = .65, p > .05$), dini değerler ($t(482) = -.33, p > .05$), siyasi değerler ($t(482) = -1.36, p > .05$), ve toplam çok boyutlu sosyal değer puanları ($t(482) = .24, p > .05$) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Diğer taraftan, bağımsız örneklem için t -testi sonucunda geleneksel değerler ($t(482) = 2.09, p < .05$) puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmüştür. Başka bir ifadeyle kadın üniversite öğrencilerinin geleneksel değerlere sahip olma düzeyleri erkek üniversite öğrencilerinden anlamlı bir şekilde yüksektir.

4.2. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sosyal Değerlere Yönelik Görüşlerinin Sınıf Düzeyine Göre İncelenmesi

Tablo 16.

Sınıf Düzeyine Göre Çok Boyutlu Sosyal Değerlerin Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

	<i>Ortalama</i>	<i>Standart Sapma</i>	<i>sd₁,sd₂</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	İşlem Sonrası
Aile Değerleri						
1. Üniversite 1	26.62	2.70	3, 480	2.80	.039	1-4
2. Üniversite 2	26.38	2.91				
3. Üniversite 3	26.43	2.80				
4. Üniversite 4	25.58	3.09				
Bilimsel Değerler						
1. Üniversite 1	24.10	2.87	3, 480	.63	.596	
2. Üniversite 2	23.98	2.85				
3. Üniversite 3	24.40	2.82				
4. Üniversite 4	23.97	2.87				
İş Değerleri						
1. Üniversite 1	28.33	2.99	3, 480	1.73	.160	
2. Üniversite 2	27.95	3.09				
3. Üniversite 3	28.15	3.15				
4. Üniversite 4	27.43	3.08				
Dini Değerler						
1. Üniversite 1	25.52	2.50	3, 480	1.61	.185	
2. Üniversite 2	26.17	3.02				
3. Üniversite 3	26.01	2.76				
4. Üniversite 4	25.69	3.13				

Geleneksel Değerler					
1. Üniversite 1	26.01	2.70	3, 480	.25	.864
2. Üniversite 2	25.91	2.55			
3. Üniversite 3	26.02	2.58			
4. Üniversite 4	25.75	2.77			
Siyasi Değerler					
1. Üniversite 1	39.22	4.15	3, 480	2.08	.102
2. Üniversite 2	38.44	4.45			
3. Üniversite 3	38.38	4.52			
4. Üniversite 4	37.75	4.30			
Toplam Değerler					
1. Üniversite 1	170.80	12.63	3, 480	2.14	.095
2. Üniversite 2	168.81	14.19			
3. Üniversite 3	169.39	13.60			
4. Üniversite 4	166.19	14.68			

Not: $p < .05^*$.

Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre aile değerleri, bilimsel değerler, iş değerleri, dini değerler, geleneksel değerler, siyasi değerler ve toplam sosyal değerler puanlarının aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri ve sınıf düzeyine ilişkin gerçekleştirilen tek yönlü ANOVA sonuçları Tablo 16'da görülmektedir. Tablo 16'da görüldüğü gibi göre bilimsel değerler ($F(3, 480) = .63, p > .05$), ($t(482) = .33, p > .05$), iş değerleri ($F(3, 480) = 1.73, p > .05$), dini değerler ($F(3, 480) = 1.61, p > .05$), geleneksel değerler ($F(3, 480) = .25, p > .05$), siyasi değerler ($F(3, 480) = 2.08, p > .05$), ve toplam çok boyutlu sosyal değer puanları ($F(3, 480) = 2.14, p > .05$) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Ancak, aile değerleri ($F(3, 480) = 2.80, p < .05$) gruplar arasında anlamlı bir farklılık vardır. Puan farklılıklarının hangi grup ya da gruplar arasındaki puan farklılığından kaynaklandığını tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen Tukey HSD işlem sonrası testleri sonucunda, üniversite birinci sınıf öğrencilerin (*Ort.*: 26.62) aile değerlerine sahip olma düzeylerinin dördüncü sınıf öğrencilerinden (*Ort.*: 25.58) anlamlı bir şekilde yüksek olduğu bulunmuştur. Diğer gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir puan farklılığı yoktur.

Anne eğitim düzeyine göre aile değerleri, bilimsel değerler, iş değerleri, dini değerler, geleneksel değerler, siyasi değerler ve toplam sosyal değerler puanlarının

aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri ve anne eğitim düzeyine ilişkin gerçekleştirilen tek yönlü ANOVA sonuçları Tablo 17’de görülmektedir.

4.3. Sosyal Bilgiler ğretmen Adaylarının Sosyal Değerlere Yönelik Görüşlerinin Anne Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesi

Tablo 17.

Anne Eğitim Düzeyine Göre ok Boyutlu Sosyal Değerlerin Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

	<i>Ortalama</i>	<i>Standart Sapma</i>	<i>sd₁,sd₂</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	İşlem Sonrası
Aile Değerleri						
1. Okuryazar değil	26.22	2.86	4, 479	1.38	.239	
2. İlkokul	26.23	2.82				
3. Ortaokul	26.51	2.75				
4. Lise	26.57	3.04				
5. Üniversite	25.00	3.49				
Bilimsel Değerler						
1. Okuryazar değil	24.78	2.77	4, 479	2.48	.043*	
2. İlkokul	23.98	2.85				
3. Ortaokul	24.39	2.75				
4. Lise	23.67	3.09				
5. Üniversite	23.04	2.58				
İş Değerler						
1. Okuryazar değil	28.06	3.28	4, 479	2.20	.068	
2. İlkokul	28.04	3.09				
3. Ortaokul	28.42	2.90				
4. Lise	27.04	3.13				
5. Üniversite	27.19	2.75				
Dini Değerler						
1. Okuryazar değil	26.31	2.93	4, 479	2.68	.031*	3-4
2. İlkokul	26.16	2.84				
3. Ortaokul	26.46	2.64				
4. Lise	24.98	3.16				
5. Üniversite	25.76	2.79				
Geleneksel Değerler						
1. Okuryazar değil	26.11	2.66	4, 479	1.99	.095	

2. İlkokul	25.92	2.54			
3. Ortaokul	26.30	2.57			
4. Lise	25.28	2.85			
5. Üniversite	25.30	3.13			
Siyasi Değerler					
1. Okuryazar değil	37.76	3.91	4, 479	1.38	.238
2. İlkokul	38.78	4.42			
3. Ortaokul	38.72	4.55			
4. Lise	37.77	4.52			
5. Üniversite	37.67	4.22			
Toplam Değerler					
1. Okuryazar değil	169.25	14.22	4, 479	2.17	.071
2. İlkokul	169.11	13.84			
3. Ortaokul	170.82	12.57			
4. Lise	165.32	15.17			
5. Üniversite	163.76	13.43			

Not: $p < .05^*$.

Tablo 17 incelendiğinde anne eğitim düzeyine göre dini değerler ($F(4, 479) = 2.68, p < .05$) ve bilimsel değerler ($F(4, 479) = 2.48, p < .05$) puanlarına ilişkin gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Diğer taraftan aile değerleri ($F(4, 479) = 1.38, p > .05$), iş değerleri ($F(4, 479) = 2.20, p > .05$), geleneksel değerler ($F(4, 479) = 1.99, p > .05$), siyasi değerler ($F(4, 479) = 1.38, p > .05$) ve toplam sosyal değerler ($F(4, 479) = 2.17, p > .05$) puanlarına ilişkin gerçekleştirilen tek yönlü ANOVA testi sonucunda gruplar arasında anlamlı bir puan farklılığı olmadığı bulunmuştur. Farklılığın kaynağını belirlemek için gerçekleştirilen Tukey HSD testi sonuçlarında anne eğitim düzeyi açısından dini değerlerde anne eğitim düzeyi ortaokul olan öğrencilerin (*Ort.*: 26.30) puanları anne eğitim düzeyi lise olan öğrencilerden (*Ort.*: 25.28) anlamlı bir şekilde yüksek olduğu görülmüştür. Bilimsel değerlerde gerçekleştirilen Tukey HSD testi sonucunda gruplar arasında anlamlı bir puan farklılığı olmadığı görülmüştür. Bu bulgular, gruplar arasında puan farklılıklarının doğrusal bir ilişki gösterdiğine ancak bu puan farklılıklarının anlamlı bir farklılık oluşturacak düzeyde olmadığına işaret etmektedir.

4.4. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sosyal Değerlere Yönelik Görüşlerinin Baba Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesi

Baba eğitim düzeyine göre aile değerleri, bilimsel değerler, iş değerleri, dini değerler, geleneksel değerler, siyasi değerler ve toplam sosyal değerler puanlarının aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri ve anne eğitim düzeyine ilişkin gerçekleştirilen tek yönlü ANOVA sonuçları Tablo 18’de görülmektedir.

Tablo 18.

Baba Eğitim Düzeyine Göre Çok Boyutlu Sosyal Değerlerin Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

	<i>Ortalama</i>	<i>Standart Sapma</i>	<i>sd₁,sd₂</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Aile Değerleri					
1. Okuryazar değil	24.57	2.62	4, 479	2.01	.092
2. İlkokul	26.42	2.78			
3. Ortaokul	26.29	2.81			
4. Lise	26.38	3.03			
5. Üniversite	26.25	2.87			
Bilimsel Değerler					
1. Okuryazar değil	24.29	3.32	4, 479	1.04	.384
2. İlkokul	24.31	2.83			
3. Ortaokul	24.18	2.78			
4. Lise	23.60	2.76			
5. Üniversite	24.25	3.01			
İş Değerler					
1. Okuryazar değil	27.29	3.64	4, 479	1.13	.343
2. İlkokul	28.35	3.08			
3. Ortaokul	27.83	2.90			
4. Lise	27.73	3.01			
5. Üniversite	27.89	3.42			
Dini Değerler					
1. Okuryazar değil	25.33	2.65	4, 110.02	1.21	.309
2. İlkokul	26.25	2.93			
3. Ortaokul	26.36	2.64			
4. Lise	25.85	2.78			
5. Üniversite	25.74	3.36			

Geleneksel Değerler					
1. Okuryazar değil	25.62	2.98	4, 479	.38	.820
2. İlkokul	26.10	2.64			
3. Ortaokul	25.86	2.36			
4. Lise	25.76	2.85			
5. Üniversite	25.97	2.84			
Siyasi Değerler					
1. Okuryazar değil	36.86	3.67	4, 479	1.06	.378
2. İlkokul	38.68	4.27			
3. Ortaokul	38.65	4.11			
4. Lise	38.38	4.66			
5. Üniversite	37.98	5.08			
Toplam Değerler					
1. Okuryazar değil	163.95	15.10	4, 479	1.26	.287
2. İlkokul	170.12	13.61			
3. Ortaokul	169.17	12.49			
4. Lise	167.70	14.28			
5. Üniversite	168.07	16.09			

Tablo 18 incelendiğinde baba eğitim düzeyine göre dini değerler (Welch $F(4, 110.02) = 1.21, p > .05$), bilimsel değerler ($F(4, 479) = 1.04, p > .05$), aile değerleri ($F(4, 479) = 2.01, p > .05$), iş değerleri ($F(4, 479) = 1.13, p > .05$), geleneksel değerler ($F(4, 479) = .38, p > .05$), siyasi değerler ($F(4, 479) = 1.06, p > .05$) ve toplam sosyal değerler ($F(4, 479) = 1.26, p > .05$) puanlarına ilişkin gerçekleştirilen tek yönlü ANOVA testi sonucunda gruplar arasında anlamlı bir puan farklılığı olmadığı bulunmuştur.

4.5. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sosyal Değerlere Yönelik Görüşlerinin Yerleşim Yeri Göre İncelenmesi

Öğrencilerin yerleşim yeri değişkenine göre aile değerleri, bilimsel değerler, iş değerleri, dini değerler, geleneksel değerler, siyasi değerler ve toplam sosyal değerler puanlarının aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri ve sınıf düzeyine ilişkin gerçekleştirilen tek yönlü ANOVA sonuçları Tablo 19’da görülmektedir.

Tablo 19.

Yerleşim Yerine Göre Çok Boyutlu Sosyal Değerlerin Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

	<i>Ortalama</i>	<i>Standart Sapma</i>	<i>sd₁,sd₂</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Aile Değerleri					
1. Köy-Kasaba	25.70	2.87			
2. İlçe	26.55	2.90			
3. İl	26.46	2.64	3, 480	2.36	.071
4. Büyükşehir	26.40	3.01			
Bilimsel Değerler					
1. Köy-Kasaba	24.02	2.65			
2. İlçe	23.84	2.83			
3. İl	23.32	2.70	3, 256.94	1.04	.377
4. Büyükşehir	24.43	3.23			
İş Değerleri					
1. Köy-Kasaba	27.72	3.26			
2. İlçe	28.40	2.91			
3. İl	27.92	2.84	3, 480	1.38	.249
4. Büyükşehir	27.77	3.33			
Dini Değerler					
1. Köy-Kasaba	26.06	2.85			
2. İlçe	26.22	2.76			
3. İl	26.03	2.93	3, 480	.11	.953
4. Büyükşehir	26.09	3.00			
Geleneksel Değerler					
1. Köy-Kasaba	25.72	2.83			
2. İlçe	26.04	2.40			
3. İl	26.04	2.36	3, 255.59	.39	.764
4. Büyükşehir	25.92	3.00			
Siyasi Değerler					
1. Köy-Kasaba	38.12	4.36			
2. İlçe	39.15	4.56			
3. İl	37.96	3.87	3, 480	1.95	.121
4. Büyükşehir	38.40	4.62			

Toplam Değerler					
1. Köy-Kasaba	167.34	14.45			
2. İlçe	170.19	13.39			
3. İl	168.72	12.22	3, 257.66	.94	.421
4. Büyükşehir	169.00	15.28			

Tablo 19’da görülen yerleşim yerine göre çok boyutlu sosyal değerleri puan ortalamalarına ilişkin gerçekleştirilen tek yönlü ANOVA testi sonucunda aile değerleri ($F(3, 480) = 2.36, p > .05$), bilimsel değerler (Welch $F(3, 256.94) = 1.04, p > .05$), iş değerleri ($F(3, 480) = 1.38, p > .05$), dini değerler ($F(3, 480) = .11, p > .05$), geleneksel değerler (Welch $F(3, 255.59) = .39, p > .05$), siyasi değerler ($F(3, 480) = 1.95, p > .05$) ve toplam sosyal değerler (Welch $F(3, 257.66) = .94, p > .05$) puanlarında gruplar arasında anlamlı bir puan farklılığı olmadığı bulunmuştur.

4.6. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sosyal Değerlere Yönelik Görüşlerinin Aile Yapısına Göre İncelenmesi

Aile yapısı bağımsız değişkenine göre öğrencilerin aile değerleri, bilimsel değerler, iş değerleri, dini değerler, geleneksel değerler, siyasi değerler ve toplam sosyal değerler puanlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla bir dizi bağımsız örneklem için t-testi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen bağımsız örneklem için t-testi sonuçları Tablo 20’de görülmektedir.

Tablo 20.

Aile Yapısına Göre Çok Boyutlu Sosyal Değerlerin Bağımsız Örneklem İçin T-Testi Sonuçları

	<i>Ortalama</i>	<i>Standart Sapma</i>	<i>sd</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Aile Değerleri					
Çekirdek aile	26.32	2.87	2.87	.95	.341
Geniş aile	25.93	2.84	2.84		
Bilimsel Değerler					
Çekirdek aile	24.10	2.89	2.89	-.46	.645
Geniş aile	24.29	2.45	2.46		
İş Değerleri					
Çekirdek aile	28.01	3.12	3.12	.64	.521
Geniş aile	27.73	2.85	2.85		
Dini Değerler					
Çekirdek aile	26.21	2.88	2.88	2.29	.022*
Geniş aile	25.27	2.62	2.62		
Geleneksel Değerler					
Çekirdek aile	25.97	2.65	2.65	1.04	.299
Geniş aile	25.58	2.51	2.51		
Siyasi Değerler					
Çekirdek aile	38.55	4.41	4.41	1.43	.153
Geniş aile	37.66	4.13	4.13		
Toplam Değerler					
Çekirdek aile	169.17	13.93	13.93	1.37	.171
Geniş aile	166.46	12.92	12.92		

Not: $p < .05^*$.

Tablo 20'de görüldüğü gibi gerçekleştirilen bağımsız örneklem için t-testi sonucunda öğrencilerin ailelerinin yapılarına göre aile değerleri ($t(482) = .95, p > .05$), bilimsel değerler ($t(482) = -.46, p > .05$), iş değerleri ($t(482) = .64, p > .05$), geleneksel değerler ($t(482) = 1.04, p > .05$), siyasi değerler ($t(482) = 1.43, p > .05$), ve toplam çok boyutlu sosyal değer puanları ($t(482) = 1.37, p > .05$) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Diğer taraftan, bağımsız örneklem için t-testi sonucunda dini değerler ($t(482) = 2.29, p < .05$) puanlarının aile yapısı değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmüştür. Başka bir ifadeyle çekirdek ailede

yetişen üniversite öğrencilerinin dini değerlere sahip olma düzeyleri geniş ailede yetişen üniversite öğrencilerinden anlamlı bir şekilde yüksektir.

4.7. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sosyal Değerlere Yönelik Görüşlerinin Gelir Düzeyine Göre İncelenmesi

Tablo 21.

Gelir Düzeyine Göre Çok Boyutlu Sosyal Değerlerin Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

	<i>Ortalama</i>	<i>Standart Sapma</i>	<i>sd₁,sd₂</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Aile Değerleri					
1. 1300 ve altı	25.89	2.95	3, 480	.89	.448
2. 1301-2600 tl arası	26.44	2.94			
3. 2601-3900 tl arası	26.40	2.60			
4. 3901 ve üstü	26.20	3.03			
Bilimsel Değerler					
1. 1300 ve altı	23.40	2.97	3, 480	.72	.541
2. 1301-2600 tl arası	23.99	2.75			
3. 2601-3900 tl arası	24.44	2.79			
4. 3901 ve üstü	24.07	2.97			
İş Değerleri					
1. 1300 ve altı	28.05	3.34	3, 480	.59	.624
2. 1301-2600 tl arası	28.18	3.12			
3. 2601-3900 tl arası	27.88	2.89			
4. 3901 ve üstü	27.67	3.03			
Dini Değerler					
1. 1300 ve altı	25.98	2.96	3, 480	.63	.598
2. 1301-2600 tl arası	26.20	2.85			
3. 2601-3900 tl arası	26.28	2.71			
4. 3901 ve üstü	25.80	3.02			
Geleneksel Değerler					
1. 1300 ve altı	25.60	2.71	3, 480	.98	.402
2. 1301-2600 tl arası	26.17	2.61			
3. 2601-3900 tl arası	25.92	2.61			
4. 3901 ve üstü	25.85	2.66			

Siyasi Değerler					
1. 1300 ve altı	37.99	4.46	3, 480	.68	.563
2. 1301-2600 tl arası	38.75	4.31			
3. 2601-3900 tl arası	38.54	4.29			
4. 3901 ve üstü	38.27	4.59			
Toplam Değerler					
1. 1300 ve altı	167.50	14.37	3, 480	.77	.512
2. 1301-2600 tl arası	169.73	13.92			
3. 2601-3900 tl arası	169.45	13.01			
4. 3901 ve üstü	167.89	14.28			

Öğrencilerin aile gelir düzeylerine göre göre aile değerleri, bilimsel değerler, iş değerleri, dini değerler, geleneksel değerler, siyasi değerler ve toplam sosyal değerler puanlarının aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri ve aile gelir düzeyine ilişkin gerçekleştirilen tek yönlü ANOVA sonuçları Tablo 4 de görülmektedir. Tablo 4 de görüldüğü gibi göre aile değerleri ($F(3, 480) = .89, p > .05$), bilimsel değerler ($F(3, 480) = .72, p > .05$), iş değerleri ($F(3, 480) = .59, p > .05$), dini değerler ($F(3, 480) = .63, p > .05$), geleneksel değerler ($F(3, 480) = .98, p > .05$), siyasi değerler ($F(3, 480) = 2.08, p > .05$), ve toplam çok boyutlu sosyal değer puanları ($t(482) = 2.14, p > .05$) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın bulgularına dayalı olarak araştırma ile ilgili ulaşılan sonuçlar ve alanyazında bu sonuçlar ile karşılaştırılabilecek çalışmalara ver verilmiştir.

5.1. Tartışma ve Sonuç

Araştırmamızda Aynı araştırmada Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının cinsiyetlerine göre sosyal değerlere katılım düzeyleri incelendiğinde, ulaşılan önemli sonuçlardan birisi Öğretmen adaylarının cinsiyete göre aile değerleri, bilimsel değerler, iş değerleri, dini değerler, siyasi değerler ve toplam çok boyutlu sosyal değer puanları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediğidir. Bu sonuç, her iki cinsiyet açısından da sosyal değerlerin önemli olduğu şeklinde yorumlanabilir. Nitekim sosyal değerler her toplum açısından bireylerin birtakım farklılıklarını arka planda bırakan bir özelliğe sahiptir. Bu açıdan da, her iki cinsiyetin birbirine yakın düzeyde bu değerleri benimsemiş olması doğal görülebilir.

Ancak geleneksel değerler puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmüştür. Bir diğer deyişle kadın üniversite öğrencilerinin geleneksel değerlere sahip olma düzeyleri erkek üniversite öğrencilerinden anlamlı bir şekilde yüksektir. Geleneksel değerlere ilişkin olarak kadın öğrencilerin lehine bulunan bu sonuç kadının yetiştirilme biçiminden kaynaklandığı düşünülebilir.

Küçükşen ve Budak (2017) ise bu araştırmada kullanılan sosyal değerler ölçeğini lise öğrencileri üzerinde uygulamış olup, bilimsellik ve geleneksel değerler açısından cinsiyet faktörünün anlamlı bir farklılık gösterdiği, diğer alt boyutlar açısından ise cinsiyetin hiçbir etkisinin olmadığı sonucuna varmışlardır. Araştırmacılar bu sonucu, kadınlarla erkeklerin sosyalleşme süreçlerinin etkisine ve kadınların değerlerin hem taşıyıcısı hem de üreticisi olduğundan dolayı, geleneksel değerleri daha fazla benimseyip öğrendiğine dayandırmaktadır.

Bir diğer araştırmada ise Bolat (2011) Gazi Üniversitesi Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin aile değerleri, iş değerleri ile geleneksel değerler açısından kadın öğrencilerin istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde erkek öğrencilerden daha üst düzeyde bir değer yönelimine sahip oldukları sonucuna ulaşmışlardır.

Diğer bir araştırmada Coşkun ve Yıldırım (2009), üniversite öğrencilerinin değer yargıları üzerinde cinsiyet değişkeninin etkili olduğu, kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre değer düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Araştırmacılar bu sonucu kızların özerklik düzeylerinin erkeklerden daha düşük olduğundan dolayı, kızların aile değerlerini içselleştirmesi konusunda erkeklerden daha benimseyici olmasına dayandırmaktadır.

Alanyazında ise yine cinsiyet faktörünün değer algı ve tutumları ile ilişkisini ortaya koyan diğer çalışmalara da ulaşılmıştır. Bunlardan, Çalışkan, Yasul ve Ulaş (2017)'in farklı branşlara ait öğretmen adayları ile yaptıkları araştırmada cinsiyet değişkeninin sosyal değerlere ilişkin algılarda anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespiti mevcuttur.

Bir diğer araştırmada ise Er (2013), Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının değer sistemlerine ilişkin algılarını cinsiyet faktörü açısından değerlendirirken, en genel boyutta cinsiyet faktörünün değerlere ilişkin algıda anlamlı bir farklılık oluşturmamasına rağmen, “Hazcılık”, “Evrensellik”, “Geleneksellik”, “Uyma”, “Güvenlik” ve “Güç” alt boyutlarında kadın öğretmen adaylarının, “Başarı” “Öz yönelim”, “İyilikseverlik” ve “Uyarılım” alt boyutlarında ise erkek öğretmen adaylarının değer sistemlerine ilişkin algı ortalamalarının karşı cinsiyete oranla daha yüksek olduğu sonucunu vurgulamıştır.

Bir diğer araştırmada Acar, Akar ve Baykara Acar (2016) bazı üniversitelerin Sosyal hizmet Bölümü öğrencilerinin değer yönelimlerini belirlemek amacıyla yapmış oldukları çalışmada, cinsiyet değişkeninin uyum ve özyönelim puan ortalamalarında kadın öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık oluşturduğunu belirtmişlerdir. Araştırmacılar bu sonucu kadına verilmiş olan toplumsal cinsiyet rollerinin kadını ve erkeği biçimlendirme şeklinden kaynaklandığını, kadınların toplumun değerlerine uygun yaşamayı ve itaatkâr olmayı erkeklerden daha fazla içselleştirmelerinden dolayı ulaşılan sonucun beklenen bir sonuç olduğunu vurgulamışlardır.

Dilmaç, Bozgeyikli ve Çıkılı (2008) Eğitim Fakültesinde öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarının değer algılarında cinsiyet değişkeninin istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturduğunu, bu farklılığın ise evrensellik ve özyönelim boyutunda erkek öğrencilerin lehine, güç boyutunda ise kız öğrencilerin lehine olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Araştırmacılar, Yapıcı ve Zengin (2003)'in araştırmasına

atıfta bulunarak, kız öğrencilerin değerler sıralamasında önde olmasını onların şefkat ve merhamet duygularının erkek öğrencilerden daha fazla olması ile, erkek öğrencilerin siyasal değerlerde önde olmasını ise onların kendilerini daha otoriter ve güç sahibi konumunda görmeleri ile açıklamışlardır.

Bir diğer araştırmada ise Sarı (2005) Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencilerinin bilimsel değer dışındaki tüm değerlerde (siyasi, dini, estetik, ekonomik, sosyal ve genel ahlak) cinsiyet değişkeninin anlamlı bir farklılık oluşturduğu sonucuna ulaşmıştır. Araştırmacı, diğer değerlerde erkek cinsiyetinin puan ortalamasının yüksekliği ile ilgili hiçbir yorumlama yapmamasına karşın, bilimsel değerlerde erkek ile kadın cinsiyetinin arasında bir farklılık olmamasını her iki cinsiyetin de öğrenim düzeylerinin eşit olmasına ve bilimsel değerlerin cinsiyet ile ilişkisinin olmamasına bağlamıştır.

Diğer bir araştırma Keçeci Kurt, Bolat ve Çermik (2014) tarafından yapılmış olup Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının cinsiyetlerinin siyasi değerler dışındaki bir takım değerler üzerinde (geleneksel, dini, çalışma ve iş, aile ve bilimsel) herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Araştırmacılar bu sonucu, Güngör (1993, Akt. Keçeci Kurt, Bolat ve Çermik, 2014)'ün çalışması ile paralellik kurarak yorumlamışlar ve toplumların kültürel özelliklerinin cinsiyet üzerinde bir takım etkilerinin olduğunu ve her iki cinsiyete de farklı roller ve sorumluluklar yüklediğini vurgulamışlardır.

Bu araştırmada, öğrencilerin aile yapısına göre, aile değerleri, bilimsel değerler, iş değerleri, geleneksel değerler, siyasi değerler ve toplam çok boyutlu sosyal değer puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı, bir diğer taraftan dini değerler puanlarında aile yapısı değişkenine göre anlamlı bir farklılık oluşturduğu gözlemlenmiştir. Bu durum çekirdek ailede yetişmiş olan üniversite öğrencilerinin, geniş ailede yetişen üniversite öğrencilerine göre dini değerlere sahip olma düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu durum aile yapısının dini değerler üzerindeki öğrenci tutumunu etkilediğini düşündürmektedir. Araştırma sonucuna benzer olarak Bolat (2011) geniş aile tipinden gelen öğrencilerin çekirdek aile yapısından gelen öğrencilere göre aile değerlerinin, çalışma ve iş değerlerinin, dini değerlerinin, geleneksel değerlerinin ve siyasi değerlerinin daha yüksek düzeyde olduğu sonucuna varmıştır. Çalışkan ve Arkadaşları (2017:139) ise öğretmen adayları üzerinde gerçekleştirdiği araştırmasında anlamlı bir farklılık oluşturmamasına

rağmen, çekirdek aileye mensup öğrencilerinin sosyal değer algılarının geniş aileye mensup öğrencilerin sosyal değer algısından yüksek olarak bulmuştur.

Araştırmada ulaşılan sonuçlardan farklı sonuçlara ulaşılmış çalışmalarda mevcuttur. Çalışkan, Yasul ve Ulaş (2017) tarafından gerçekleştirilmiş olan çalışmada, araştırmacılar kendi çalışma gruplarında aile yapısı değişkeninin sosyal değerler üzerinde hiçbir etkisinin olmadığı sonucuna varmışlardır.

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının sınıf düzeyine göre sosyal değerlere katılım düzeyine ilişkin bulgulardan ulaşılan önemli sonuçtan bir diğeri Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre bilimsel değerler, iş değerleri, dini değerler, geleneksel değerler, siyasi değerler ve toplam çok boyutlu sosyal değer puanları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediğidir ($p > .05$). Fakat Aile değerleri birinci sınıf ve dördüncü sınıf öğrencileri arasında anlamlı bir farklılığa ulaşılmış olup bu farklılık birinci sınıf öğrencilerinin lehine olarak bulunmuştur. Bu durum ailesinden uzakta öğrenim görmekte olan birinci sınıf üniversite öğrencilerinin aile değerlerine bağlı olduğu, dördüncü sınıf üniversite öğrencilerinin birinci sınıf öğrencileri kadar aile değerlerine bağlı olmadıklarını göstermektedir. Bu durumun nedenleri arasında öğrencilerin sınıf düzeyi arttıkça sosyal ve kültürel değişim ve gelişim özelliklerinin farklılaşmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu durumda üniversite eğitim düzeyine gelmeden önce bireylerin değerlere ilişkin görüşlerinde önemli bir farklılık oluşmamasına rağmen bireylerin üniversite eğitim düzeyi arttıkça görüşlerinde farklılıklar oluştuğu yorumu yapılabilir.

Araştırma sonucunu destekler nitelikte olan araştırma Meslek yüksekokulu öğrencilerin sosyal değer algılarını çeşitli değişkenler açısından inceleyen Bolat (2011) tarafından yapılmıştır. Bolat (2011) sosyal değerlere ilişkin görüşlerde sınıf düzeyinin anlamlı bir farklılık oluşturduğunu ve aile değerleri, geleneksel değerler ve dini değerler üzerinde oluşan görüş farklılığının 1. sınıf öğrencilerinin lehine olduğunu belirtmiştir. Alanyazındaki diğer çalışmalar incelenecek olursa, Coşkun ve Yıldırım (2009) Adıyaman Üniversitesinde öğrenim görmekte olan öğrencilerin değer yargısı düzeylerini belirlemek amacıyla gerçekleştirdikleri çalışma sonrasında sınıf düzeyi değişkeninin öğrencilerin değer algısında anlamlı bir farklılık oluşturmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Coşkun ve Yıldırım (2009) bu sonucu üniversite gençliğinin homojen yapısı ve algı bütünlüğünün olduğu kültürel etkileşimin kazanımı olarak değerlendirmiş, üniversiteye yeni başlamış olan

öğrenciyle mezun olmak üzere olan öğrencinin değer algılarının benzer olmasını ise üniversitelerin değerlerin değiştiren bir nitelikte olmadıklarını aksine değerleri koruyucu nitelikte olduklarını belirtmişlerdir.

Bir diğer araştırma Kasapoğlu (1991) tarafından yapılmıştır. Kasapoğlu (1991) sosyoloji bölümü öğrencilerinin sahip olduğu değerleri betimlemek amacıyla çeşitli üniversitelerden sosyoloji bölümünde öğrenim görmekte olan öğrencilerden elde ettiği verilerden ulaştığı sonuçlara göre, öğrencilerin sahip olduğu değerlere ilişkin algılarda sınıf düzeyi değişkeninin anlamlı bir farklılık oluşturmaktadır. Araştırmacı anlamlı farklılığa ulaşılmaması sonucunu değerlendirilebilmesi ve yıllara göre sahip olduğu değerler hakkında yorum yapılabilmesi için geniş çaplı araştırmalar yapılması gerektiğini belirtmiştir.

Bir diğer çalışma Demir'in (2018) öğretmenlik mesleği ile ilgili değer algılarını belirlemek amacıyla 3. ve 4. sınıfta öğrenim görmekte olan Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesindeki çeşitli üniversitelerde ve çeşitli branşlardaki öğretmen adaylarıyla gerçekleştirmiş olduğu araştırmada çeşitli değerler içerisinde ahlaklı ve dürüst olma ve cumhuriyete saygı alt boyutlarında anlamlı bir farklılığa ulaşılmış olup bu farklılığın ise 3. sınıfta öğrenim görmekte olan öğrencilerin lehine olduğunu belirtmiştir.

Sınıf düzeyi değişkenine ilişkin bir diğer araştırma ise Dilmaç, Bozgeyikli ve Çıkılı (2008) tarafından yapılmıştır. Dilmaç, Bozgeyikli ve Çıkılı'nın (2008) araştırmasında eğitim fakültesinde öğrenim görmekte olan 637 öğretmen adayının farklı değişkenler açısından değer algıları incelenmiş geleneksellik değer algısının sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık oluşturduğu sonucuna ulaşılmış olmakla birlikte, bu farklılığın 3. sınıf öğrencileri lehine olduğunu belirtilmiştir.

Alanyazındaki diğer bir araştırma Keskin ve Sağlam (2014) tarafından gerçekleştirilmiş olup, sınıf öğretmenlerinin insani değerlere sahip olma düzeyleri farklı değişkenler çerçevesinde incelenmiştir. Araştırma sonucuna göre, sınıf düzeyi değişkeni manevi değerler boyutunda anlamlı bir farklılık oluşturmakta ve bu fark 2. ve 3. sınıf öğrencilerin lehine sonuçlanmaktadır.

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yaşamının büyük çoğunluğunu geçirdiği yerleşim yerine göre sosyal değerlere katılım düzeyi puanlarına ilişkin bulgulardan elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin yerleşim yeri değişkenine göre aile değerleri,

bilimsel değerler, iş değerleri, dini değerler, geleneksel değerler, siyasi değerler ve toplam sosyal değerlere ilişkin tutumlarında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bir diğer deyişle yerleşim yeri özellikleri üniversite öğrencilerinin sosyal değerlere bakışını etkilemediğini düşündürmektedir. Bu durum gelişen ve değişen yaşam şartlarının etkisiyle bireylerin görüşlerinde yerleşim yerinin etkisinin olmadığı ve internet vb. olanaklarla bireylerin sosyal değerlerinin ortak bir paydaya büründükleri ve bireylerin değişen koşullardan ortak olarak etkilendikleri düşünülebilir. Alanyazındaki araştırmamız sonucunu destekleyen, çalışma Çalışkan, Yasul ve Ulaş (2017) tarafından yapılmış olup, çeşitli branşlardan öğretmen adaylarının sosyal değer algıları ile yaşam doyumları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla gerçekteşirdiği araştırmanın bulgularına göre doğdukları yer değişkenine ilişkin ulaşılan sonuçlarda anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Dilmaç, Bozgeyikli ve Çıkılı (2008) farklı değişkenlerle öğretmen adaylarının değer algılarını tespit etmek amacıyla gerçekteşirdiği araştırmasında yerleşim yeri değişkenine göre geleneksellik algısında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşmış olup, bu farklılığın köy ve kasabada yaşayan öğretmen adaylarının lehine olduğunu belirtmiştir. Bir diğer araştırmada ise Coşkun ve Yıldırım (2009), Calp (2006) tarafından geliştirilmiş olan ve 3 farklı değer boyutu olan ölçeği uygulayarak elde edilen bulgular neticesinde yerleşim birimi değişkenine göre öğrencilerin değer puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığını tespit etmişlerdir. Araştırmacılar bu sonucu toplumsal olarak değerler boyutunda yerleşim yeri farklılığının etkili olmadığı değerler açısından toplumun homojen yapıda yer almasının bir sonucu olması (Coşkun ve Yıldırım, 2009) düşüncesine dayandırmıştır.

Acar v.d. (2016) Sosyal Hizmet bölümü öğrencilerinin değer yönelimlerini belirlemek amacıyla gerçekteşirmiş olduğu araştırmasında, yerleşim değişkeni ile ilgili anlamlı farklılıklar tespit etmiştir. Özellikle il ve il merkezlerinde yaşamış olan öğrencilerin görüşleri ile köy ve kasabada yaşamış olan öğrencilerin görüşleri arasında özyönelim ve haz puanı ortalamasında anlamlı bir farklılık olduğunu tespit etmiş ve bu farklılığı yaşamının büyük çoğunluğunu il ve il merkezlerinde geçirmiş öğrencilerin lehine olduğunu belirtmiştir. Acar vd. (2016) görüşler arasındaki farklılığın yaşanılan yerin toplumsal ve kültürel değerleri ve olanakları açısından tartışılabilir olduğunu belirtmiştir

Alanyazındaki bir diğ er araştırma Özcan ve Erol (2017) tarafından Karabük Üniversitesinde öğrenim görmekte olan öğrencilerle gerçekleştirilmiş olup, öğrencilerin değer yönelimleri ile demografik değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Özcan ve Erol(2017) yapmış oldukları araştırma sonucunda Köyde, ilçe ve şehirlerde yaşayanların dindarlık değer ortalamasında anlamlı bir farklılığa ulaşmış olup bu farklılığın köylerde yaşayanların lehine olduğunu belirtmişlerdir.

Aydın (2003) tarafından gerçekleştirilen diğ er bir araştırmada ise gençliğin değer algısıyla ilgili araştırmada yaşamının büyük çoğunluğunu geçirdiği yer değişkenine göre, modern değerlerin 2. faktörü olan bedeni korumak adı altında toplanan temizlik, sağlık, özgürlük ve cesur olma değerlerinde, şehir ve büyükşehir değişkeni ile köy ve kasaba değişkeni arasında şehir ve büyük şehir olanların lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Ayrıca araştırmacı modern değerlerin 8. faktörü olarak belirttiği demokratlık ile öğrencilerin yaşamının büyük çoğunluğunu geçirdiği yer değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olduğunu belirtmekle birlikte bu farklılığın şehirlerde yaşamış olan öğrencilerin lehine olduğu sonucuna ulaşmıştır (Aydın, 2003). Araştırmacı ulaştığı bu sonuçları, şehirlerde yaşayan bireylerin genel anlamda bedensel disiplin değerlerinde ve kültürel seviyesi ile bağlantılı olan demokratlık değerinde daha önde olduğunu bir diğ er taraftan ise hareket kolaylığına bağlı insani davranış değerlerinde ise köy değişkeninin daha etkili olabileceğine dayandırmaktadır.

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının ailenin ekonomik gelir düzeyine göre sosyal değer katılım puanlarına ilişkin bulgulardan elde edilen sonuçlara göre, öğretmen adaylarının ailenin ekonomik gelir düzeyi açısından sosyal değer alt boyutlarına ilişkin görüşlerde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ailelerin ekonomik özelliklerinin aile içi etkileşimde etkili bir faktör olabileceği tezinden yola çıkıldığında, bu bulgunun, farklı ekonomik gelir düzeyine sahip öğrenciler açısından istendik yönde bir davranış olarak değerlendirilmesi mümkündür. Nitekim, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'nün yaptığı bir araştırmada, düşük gelir düzeyine sahip ailelerde aile bireyleri arasındaki iletişimi olumsuz yönde etkilediği ve bu durumun da ebeveynlerin çocuklarına gerekli değer eğitimini verememesine neden olmaktadır (ASAGM, 2010). Aile ekonomik gelir düzeyi faktörünün değer algı ve tutumları ile ilişkisini ortaya koyan diğ er araştırmalar incelendiğinde ise, Keskin ve Sağ lam (2014) tarafından sınıf

öğretmenlerinin insani değerlere sahip olma düzeylerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiş olan araştırmada, sınıf öğretmenlerinin insani değerlere sahip olma noktasında, sosyo-ekonomik gelir düzeyi değişkeninin anlamlı bir farklılık oluşturmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bir diğer araştırma da Bolat (2011) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bolat (2011) Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin sosyal değerlere ilişkin tutumlarını çeşitli değişkenler çerçevesinde belirlemek amacıyla gerçekleştirdiği araştırmasında aile ekonomik gelir düzeyinin sosyal değerlere ilişkin tutumlarda anlamlı bir farklılık oluşturmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Dilmaç, Bozgeyikli ve Çıkılı (2008) tarafından yapılan farklı değişkenler açısından öğretmen adaylarının değer algılarını tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen araştırmada, öğrencilerin sosyo-ekonomik gelir düzeylerinin hazcılık değer algısı alt boyutunda anlamlı bir farklılık oluşturduğu ve bu farklılığın üst sosyo-ekonomik gelir düzeyine sahip öğretmen adayları lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Demir (2018) tarafından öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik değer algılarını ortaya koymak amacıyla yapılan araştırma sonucunda ise gelir düzeyi 1500 TL'nin altında ve 3000 TL'nin üstünde olan öğretmen adayları açısından kaynakları verimli kullanma, Cumhuriyete saygı, milli değerlere saygı ve değer algıları ortalama puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır ve bu farklılık gelir düzeyi yüksek öğrencilerin lehinedir. Bir diğer araştırma ise Uncu (2008) tarafından yapılmış olup araştırmada öğretmen ve eğitim yöneticilerinin değer yönelimlerini çok boyutlu olarak incelemek amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda ise gelir düzeyi değişkeninin değer boyutları içerisinde yalnızca güvenlik alt boyutunda görüşler arası anlamlı farklılık oluşturduğu ve bu farklılığın gelir düzeyi yüksek olan öğretmen ve yöneticilerin lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmacı bu sonucu ekonomik gelir düzeyinin fazla olmasıyla birlikte bireyin kendisini daha güvende hissetmesinden, başkalarına daha fazla yardımda bulunabilmesinden, kişisel ihtiyaçlar ve hobilere daha fazla zaman ayırabilmesinden kaynaklandığını belirtmektedir.

Değerlere ilişkin görüşlerde ekonomik gelir düzeyi değişkeninin incelendiği bir diğer araştırma ise Sarıcı Bulut (2012) tarafından yapılmıştır. Sarıcı Bulut (2012) Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencilerinin değer yönelimlerini incelemeyi amaçladığı araştırmasında, sosyo-ekonomik düzeyin değer eğilimlerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğunu ve bu farklılığın alt sosyo-ekonomik gelir düzeyine sahip öğrencilerle orta sosyo-ekonomik gelir düzeyine sahip öğrenciler arasında

bulduğunu belirtmiştir. Araştırmacı alt sosyo-ekonomik gelir düzeyine sahip öğrencilerin evrensellik ve geleneksellik eğilimlerinin orta sosyo-ekonomik gelir düzeyine sahip öğrencilere göre daha fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır. Araştırmacı alt sosyo-ekonomik gelir düzeyine sahip öğrencilerin orta sosyo-ekonomik gelir düzeyine sahip öğrencilere göre kültürel ve dini fikirlere daha saygılı olduklarını ve evrensel değerleri de daha fazla benimsediklerini belirtmektedir.

Yapılan bir diğer araştırmada Er (2013) çeşitli değişkenler çerçevesinde öğretmen adaylarının değer sistemlerine ilişkin algılarını incelediği araştırmasında, ekonomik gelir düzeyi değişkeninin iyilikseverlik ve geleneksellik değer algılarında anlamlı bir farklılık oluşturduğunu, bu farkın ise gelir düzeyi düşük öğrenciler lehine olduğu sonucuna ulaşmıştır. Araştırmacı her gelir düzeyine sahip öğretmen adayları arasında bu boyutu yerleştirmek için çalışma yapılması gerektiğini belirtmiştir.

Acar vd. (2016) tarafından, Türkiye'nin 7 coğrafi bölgesindeki çeşitli üniversitelerde öğrenim görmekte olan Sosyal Hizmet öğrencilerinin değer yönelimlerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen araştırmada ise, Araştırmacı öğrencilerin gelir durumu ile hazcılık değer tipi arasında anlamlı bir farklılık olduğu ve bu farklılığı ortalamanın üstü gelir düzeyinde olarak ifade eden öğrencilerin lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca sosyo-ekonomik durumun bireylerin tercihlerini düzenleyen bir sistem davranış modeli içerdiğini ve gelir düzeyinin bireyin sosyal yaşamını ve hayata bakışını etkileyen bir faktör olduğunu, gelir düzeyi yüksek olan bireyin yaşamdan zevk alması ve isteklerine düşkün olmasının beklenen bir durum olduğunu belirtmektedir.

Araştırmada ulaşılan sonuçlardan bir diğeri ise Öğrencilerin anne öğrenim düzeyine göre bilimsel değerler, aile değerleri, çalışma iş değerleri, geleneksel değerler, siyasi değerler ve toplam sosyal değer puanları bakımından gruplar arasında anlamlı farklılık olmamasıdır. Diğer yandan dini değerler boyutuna ilişkin puanlarda gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ($p<.05$). Dini değerler boyutunda anne öğrenim düzeyi ortaokul olan öğrencilerin, anne eğitim düzeyi lise olan öğrencilere göre dini değerlere daha olumlu baktığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumda ise anne öğrenim düzeyi düşük olan öğrencilerin dini değerlere daha bağlı olduğu düşünülmektedir.

Alanyazında anne eğitim düzeyi değişkeni ile yapılmış çalışmalara da rastlanmıştır. Bunu destekler nitelikte Bolat (2011)'ın Meslek Yüksekokulu öğrencileri üzerinde gerçekleştirmiş olduğu, öğrencilerin çeşitli değişkenlere göre sosyal değer algılarını incelediği araştırmasında, anne eğitim düzeyinin “dini değerler” alt boyutunda anlamlı farklılık oluşturduğu ve bu farklılığın annesi okur-yazar olmayan öğrencilerin dini değerlere ilişkin görüşlerinin annesi ortaokul ve lise mezunu olan öğrencilerin görüşüne göre daha olumlu olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca Özcan ve Erol (2017) tarafından üniversite öğrencilerin dindarlık-değer ilişkisi ve öğrencilerin değer yönelimleriyle demografik değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla gerçekleştirilen araştırma sonucunda, anne eğitim düzeyi ilkököl olan üniversite öğrencilerinin diğer anne eğitim düzeylerine göre dini değerlere verdiği önem konusunda anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmış ve bu sonuç anne eğitim düzeyi arttıkça çocukların dindarlık düzeylerinin düştüğü varsayımıyla desteklenmiştir. Bir diğer taraftan Acar vd. (2016) tarafından yapılan ve çeşitli değişkenler çerçevesinde sosyal hizmet öğrencilerinin değer yönelimlerinin incelendiği çalışmada annesi üniversite ve üzeri eğitim düzeyine sahip olan öğrencilerinin haz puanı ile annesi okur-yazar olmayan, okuyazar ve ilkököl olan öğrencilerin ortalama haz puanlarından anlamlı şekilde yüksek olduğu, geleneksellik boyutunda ise annesi okur-yazar olmayan ve üniversite mezunu olan öğrencilerin geleneksellik puanının anlamlı şekilde farklılaştığı ve bu farklılığın ise annesi okur-yazar olmayan öğrencilerin lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmacılar bu sonucu eğitim düzeyi yükseldikçe kadercilik anlayışının değişerek yerini bireysel değişim ve çabaya bıraktığı, düşük eğitim seviyesinin dinsel ve geleneksel değerlere verilen önemi artırırken, üniversite ve lisansüstü eğitim görmeyen bireysel değerlere verilen önemi artırdığı ve ebeveynleri yükseköğrenim derecesine sahip üniversite mezunu öğrencilerin bireyselliğe önem verdiğine dayandırmaktadır (Acar vd., 2016). Bir diğer çalışmada ise Er (2013) Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının değer algılarıyla benlik saygıları arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada geleneksellik, uyma ve iyilikseverlik boyutlarına ilişkin görüşlerde anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşmış ve bu farklılığın annesi okur-yazar olmayan öğretmen adaylarının lehine olduğunu belirtmiştir. Bir diğer taraftan hazcılık boyutunda ise anne eğitim düzeyi okur-yazar olan öğretmen adaylarının görüşlerinin, annesi diğer eğitim düzeylerine sahip öğretmen adaylarının görüşlerinden anlamlı olarak farklılaştığı ve bu farklılığın ise anne eğitim düzeyi okur-yazar olanların lehine olduğu sonucuna

ulaşmıştır. Kuzlak, Çuvaş ve Sakallı Uğurlu (2017) tarafından anne ve babaların eğitim düzeyi ve mesleki statüleriyle kadın ve erkek öğrencilerin muhafazakârlık ve cinsiyetçilik düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak adına yapılan araştırma sonucunda, annenin eğitim düzeyi ve mesleki statüsü arttıkça kadın katılımcılarda düşmanca cinsiyetçilik, korumacı cinsiyetçilik ve muhafazakârlık değerlerinin düştüğü, ayrıca, anne eğitim düzeyi arttıkça erkek katılımcılarda korumacı cinsiyetçilik ve muhafazakârlık değerlerinin düştüğü sonucuna ulaşılmıştır. Bir diğer taraftan Sarıcı Bulut (2012) tarafından yapılmış olan, üniversite öğrencilerinin değer eğilimlerinin çeşitli değişkenler açısından incelendiği araştırmasında, anne-baba eğitim durumunun güç, evrenselcilik, başarı, iyilikseverlik, hazcılık, geleneksellik, uyarılım, uyma, özyönelim ve güvenlik boyutları arasında, yalnızca iyilikseverlik boyutunda anlamlı bir farklılık oluşturduğu ve bu farklılığın ise anne öğrenim düzeyi lisans ve lisansüstü olan öğrencilerin lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Nitekim araştırmacı bu sonucu anne babanın eğitim durumu yükseldikçe, çocuklarda yardımseverlik, dürüstlük, bağışlayıcılık ve sadık olma eğiliminin yükseldiği yorumunda bulunmuştur (Sarıcı Bulut, 2012).

Öğrencilerin baba öğrenim düzeyine göre dini değerler, bilimsel, aile değerleri, iş değerleri, geleneksel değerler, siyasi ve toplam sosyal değerlere ilişkin görüşlerinde gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Baba öğrenim düzeyinin üniversite öğrencilerinin sosyal değerlere ilişkin tutumlarını etkilemediği söylenebilir. Alanyazında bu sonucu destekler nitelikte olan araştırma Bolat (2011) tarafından yapılmıştır. Bolat (2011) çeşitli değişkenlere göre meslek yüksekokulu öğrencilerinin sosyal değer tutumlarını belirlemek amacıyla gerçekleştirdiği çalışmada, baba eğitim düzeyinin sosyal değerlere ilişkin tutumlarda farklılık oluşturmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bir diğer taraftan, Kuzlak vd. (2017) tarafından anne ve babaların eğitim düzeyi ve mesleki statüleriyle kadın ve erkek öğrencilerin muhafazakârlık ve cinsiyetçilik düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak adına yapılan araştırma sonucunda, baba eğitim düzeyi arttıkça muhafazakârlık değerinin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Schoon, Cheng, Gale, Batty, ve Deary (2010) İngiltere’de 8804 katılımcıyla, eğitimsel kazanımların sosyal statü, bilişsel yetenek, liberal sosyal tutum ve politik güven üzerinde gerçekleştirmiş olduğu araştırma sonrası ulaştıkları sonuca göre; baba eğitim düzeyi arttıkça çocukların daha liberal tutumlara sahip olduğu fakat ebeveyn sosyal statüsünün yetişkin insanların liberal

sosyal tutumları üzerinde doğrudan bir etkisinin olmadığı ve sadece siyasi güvenleri üzerindeki etkisinin az miktarda olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Schoon vd.). Bunun yanı sıra Sarıcı Bulut (2012) baba eğitim düzeyi arttıkça çocuklarda sadıklık, yardımseverlik, dürüstlük ve bağışlayıcılık eğilimlerinin yükseldiği sonucuna ulaşmıştır. Aydın (2003) ise araştırması sonucunda, baba eğitim düzeyi arttıkça modern değerlerin daha fazla benimsendiği ve maddi hayat üzerinde belirgin şekilde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuçların aksine Er (2013) ise baba eğitim düzeyinin öğretmen adaylarının değer algısı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı sonucuna ulaşmıştır. Araştırmacı bu sonucu ise öğretmen adaylarının gelişiminin önemli dönemlerini daha çok anneleriyle geçirmelerine ve bu nedenle baba faktörünün anne kadar etkili olmadığı yargısına dayandırmıştır.

5.2. Öneriler

Bu çalışma 3 farklı üniversitede öğrenim görmekte olan Sosyal Bilgiler öğrencilerinin sosyal değerlere ilişkin görüşlerini tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Araştırma kapsamı genişletilerek bölge çapında karşılaştırmalar yapılabilir ve geniş yelpazede öğrencilerin sosyal değerlere bakışı ortaya konulabilir.

Çalışmada sosyal değerlere ilişkin lisans öğrencilerinin görüşleri alınmıştır. Bu görüşler lisansüstü öğrencileri de kapsayacak şekilde genişletilebilir ve öğrenci görüşlerinin eğitim düzeyine göre değişkenlik gösterip göstermediği ortaya konulabilir.

Çalışma Sosyal Bilgiler öğretmenleriyle yapılarak hizmet öncesi ve hizmet sonrası dönemde bulunan kişilerin sosyal değerlere ilişkin bakış açılarının karşılaştırması yapılabilir.

Çalışma Sosyal Bilgiler alan öğrencileri üzerinde yapılmıştır. Bu çalışma farklı branşlara ait öğretmen adayları üzerinde uygulanarak, görüşlerin öğrenim görülen bölüme göre değişip değişmediğine dair karşılaştırma yapılabilir

Öğretmen adayları sosyal değerleri benimsedikçe insana değer veren hümanist bir yapıya kavuşabileceği düşünülmektedir. Bundan dolayı eğitim-öğretimin her kademesinde sosyal değerler ve önemi hakkında bireylere eğitim verilmesi gerekmektedir.

Öğretmenler sosyal değerlere ilişkin görüş ve katılım düzeyine göre seçilmeli ve öğretmen eğitiminde sosyal değerlere daha fazla önem verilmesi gerektiği önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, H., Akar, M. ve Baykara-Acar, Y. (2016). Sosyal hizmet öğrencilerinin değer yönelimleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24 (1), 97-118.
- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının (değerlerinin) ilköğretim II. kademedeki gerçekteşme derecesinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aktepe, V. ve Aktepe L. (2009). *Öğrencilerde iyilik yapma bilincini yerleştirmede kullanılacak metotlar ve öneriler*. 1.Ulusal İyilik Sempozyumu. Sözlü bildiri, Elazığ: İl Milli Eğitim Müdürlüğü-Fırat Üniversitesi, 20-21 Haziran.
- Akyüz, Y. (1999) *Türk eğitim tarihi(Başlangıçtan 1999'a)*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Akyüz, Y. (2011). *Türk eğitim tarihi* (19. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.
- Aladağ, S. (2009). *İlköğretim Sosyal Bilgiler öğretiminde değer eğitimi yaklaşımlarının öğrencilerin sorumluluk değerini kazanma düzeyine etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Altan, M. Z. (2011). Çoklu zekâ kuramı ve değerler eğitimi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(4), 53-57.
- Aluş, Y., Selçukkaya, S. (2015). Türk ailesinde mutluluk algısı ve değerleri. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1 (2), 151-175.
- Armağan, İ. (2004). *Gençlik gözüyle gençlik: 21.yüzyıl eşiğinde Türkiye gençliği*. İstanbul: Kırkkısıraklılar Vakfı USADEM Yayınları.
- ASAGM (T. C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü), 2010. Türkiye'de aile değerleri araştırması, Ankara: Manas Medya Planlama Reklam Hizmetleri Sa. Tic. Ltd. Şti.
- Atabey, D. (2014). *Okul öncesi sosyal değerler kazanımı ölçeğinin geliştirilmesi ve sosyal değerler eğitimi programının anasınıfına devam eden çocukların sosyal değerler kazanımına etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Avcı, N. (2007). *Toplumsal değerler ve gençlik*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Aydın, M. (2003). Gençliğin değer algısı: Konya örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 121-144.
- Aydın, Z. M. (2008). *Okulda ahlak eğitimi ve ahlak öğretiminde örnek olay incelemesi yöntemi*. (Geliştirilmiş 3.Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Aytaç, K. (1988). “Atatürk’ün eğitim görüşü”, *Atatürkçülük (ikinci kitap), Atatürk ve Atatürkçülüğe ilişkin makaleler*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Aytaç, Ö. (2002). *Sosyoloji bir giriş denemesi*, Üniversite Kitabevi, Elazığ.
- Bacanlı, H (2002). Değer tercihleri: Psikolojik kavram analizleri. Nobel Yayın Dağıtım: Ankara.
- Balat Uyanık, G., ve Dağal Balaban, A. (2006). *Okul öncesi dönemde değerler eğitimi etkinlikleri*.(1. Baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Başar, E. (2004). *Milli eğitim bakanlarının eğitim faaliyetleri (1920-1960)*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Başçı, Z. (2012). *Beşinci sınıf Sosyal Bilgiler dersinde değer eğitiminin öğretmen görüşlerine göre incelenmesi (Erzurum örneği)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Berkowitz M.V. (2011). What works in values education. *International Journal of Educational Research*, 50, 153–158.
- Bilecik, S. (2017). Anne baba tutumlarının bireylerin din algısına etkisi. *Değerler Eğitimi Dergisi* 15(33), 7-38.
- Bilici, Ş. (2018). Türkiye’de Sosyal Bilgiler ile Almanya’da değerler ve normlar derslerinde değer eğitiminin çoklu durum çalışmasıyla karşılaştırılması. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Binbaşıoğlu, C. (1999) “Eski milli eğitim bakanlarından Mustafa Necati’nin Türk eğitim tarihindeki yeri. 75 yılda eğitim, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

- Bolat, Y. (2011). *Gazi Üniversitesi meslek yüksek okulu öğrencilerinin sosyal değerlere bakışları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bolat, Y. (2013). Bir değer ölçme aracı: çok boyutlu sosyal değerler ölçeği. *Turkish Journal of Education*, 2(4), 13–27.
- Bolat, Y. (2016), Sosyal değerleri ve değerler eğitimini anlamak, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(29), 322-348.
- Calp, Ö. (2006). *Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Değerlere Bakış Açılarının İncelenmesi (Hatay İli Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Cohen, L., Manion, L. ve Morrison, K. (2007). *Research methods in education* (6. bs.). London: Routledge.
- Coşkun, Y. ve Yıldırım, A. (2009). Üniversite öğrencilerinin değer düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi* 6 (1), 311-328.
- Çalık, D., ve Çınar, Ö. P. (2009). Geçmişten günümüze bilgi yaklaşımları bilgi toplumu ve internet. *XIV. Türkiye'de İnternet Konferansı*, 12-13.
- Çalışkan, E., Yasul, A. ve Ulaş, A. (2017). Öğretmen adaylarının sosyal değer algıları ile yaşam doyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Education Sciences*, 12 (4), 133-146.
- Çavuşoğlu, A. (2017). *Ayla Kutlu'nun Cadı Ağacı romanının sosyal değerler bakımından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Çelikkaya, H. (1996). *Fonksiyonel eğitim sosyolojisi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Demir, E. (2018). *Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleği ile ilgili değer algıları ve bu değerlerin eğitim fakültelerinde kazandırılmasına ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi . Gazi Üniversitesi; Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.
- Dikici, M. (2005). *Türklerde devlet*. (1.Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

- Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim öğrencilerine insani değerler eğitimi verilmesi ve ahlaki olgunluk ölçeği ile eğitimin sınanması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dilmaç, B., Bozgeyikli, H. ve Çıkılı, Y. (2008). Öğretmen adaylarının değer algılarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi* 6(16), 69-91.
- Doğan, İ. (1995). *Sosyoloji kavram ve sorunlar*. Ankara: Sistem Yayıncılık.
- Dönmez, C., ve Yazıcı, K. (2008). *T.C İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük konularının öğretimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Er, H. (2013). *Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının değer algıları ile benlik saygıları arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi; Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Kütahya.
- Erdem, A. R. (2003). Üniversite kültüründe önemli bir unsur: Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(4), 55-72.
- Erikli, S. (2016). *Okul öncesi çocukları için bir değerler eğitimi programının geliştirilmesi ve uygulanması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erkenekli, M. (2009). *Türkiye’de sosyoekonomik statü (SES) gruplarına göre temel değerlerin farklılaşması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Fichter, J. (2006). *Sosyoloji nedir*, çev. Nilgün Çelebi, Anı Yayıncılık, Ankara
- Fichter, J. (1990). *Sosyoloji nedir?*(Çev.,Nilgün Çelebi). Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Gazi Üniversitesi (2001). *Üniversite Gençliği 2001.Üniversite Gençliğinin Sosyo-Kültürel Profili Üzerine Bir Alan Araştırması (Gazi Üniversitesi Örneği)*. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi. Ankara.
- Gazi Üniversitesi (2001). *Üniversite gençliği 2001.üniversite gençliğinin sosyo-*
Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi. Ankara.
- Gökçe, O. (1994). Türk gençliğin sosyal ve ahlaki değerleri. *Ata Dergisi*, (1), 25-30.

- Gökdere, M., ve Çepni, S. (2003). Üstün yetenekli öğrencilerin değer eğitiminde öğretmenin rolü. *Değerler Eğitim Dergisi*, 1(2), 93-107. Web: <http://www.dem.org.tr/ded/2/ded2mak5.pdf> adresinden 20 Aralık 2018 tarihinde alınmıştır.
- Gömeç, S. (1997). *Kök Türk tarihi*. Ankara: Türksoy Yayınları.
- Gündüz, M. (2013). *Osmanlı eğitim mirası*. Ankara: Doğubatu Yayınları.
- Güney, S. (2011). *Örgütsel davranış*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Güngör, E. (2000). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güngör, E. (2008). *Ahlak psikolojisi ve sosyal ahlak*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güven, S. (1999). *Toplumbilim*. Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Güvenç, B. (1994). *İnsan ve kültür*. Remzi Kitabevi, İstanbul. 1-534.
- Halstead, J.M. ve Taylor, M.J. (2000). Learning and teaching about values: A review of recent research. *Cambridge Journal of Education*, 30(2), 169-202.
- Iyer, R. B. (2013). Value- based education: Professional development vital towards effective integration. *Journal of Research & Method In Education*, 1 (1), 17-20. Web:<http://www.iosrjournals.org/iosr-jrme/papers/Vol-1%20Issue-1/D0111720.pdf> adresinden 20 Aralık 2018 tarihinde alınmıştır.
- İsen, G., ve Batmaz, V. (2002). *Ben ve toplum sosyal psikoloji* (2. Baskı). İstanbul: Om Yayıncılık.
- İşcan, C. D. (2007). *İlköğretim düzeyinde değerler eğitimi programının etkililiği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kafesoğlu, İ. (2014). *Türk milli kültürü*. (36. Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1973). *Gençlerin tutumları kültürler arası bir karşılaştırma*. Sevinç Matbaası, Ankara.
- Kaplan, M. (1986). *Kültür ve dil*. (4.Baskı) Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Kaplan, M. (1987). *Türk milletinin kültürel değerleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. 732. Kültür Eserleri Dizisi. No:73.

- Karabeyeser, M. (2013). *Üniversite öğrencilerinin anne baba tutumları ve stresli yaşam olaylarına göre psikolojik iyi oluşu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Kasapoğlu, A. (1991). Sosyoloji öğrencilerinin sosyal değer ve tutumları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 35(1),141-158.
- Kaya, U. (2013). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Osmanlı'da ahlâk eğitimi* (1. Baskı). İstanbul: Dem Yayınları.
- Keçeci Kurt S., Bolat, Y., Çermik, F. (2014). Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının sosyal değerlere ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Turkish Studies*. 9 (5), 1341-1353.
- Kesgin, S. (2015). Amerika Birleşik Devletleri'ndeki karakter eğitimi programları üzerine bir değerlendirme (Georgia ve Florida Örneği). *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13(29), 117-148.
- Keskin, U. ve Sağlam, H.İ. (2014). Sınıf öğretmeni adaylarının insani değerlere sahip olma düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*. 4(1), 81-101.
- Keskin, Y. (2008). *Türkiye'de sosyal bilgiler öğretim programlarında değerler eğitimi: Tarihsel gelişim, 1998 ve 2004 programlarının etkililiğinin araştırılması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Keskin, Y. (2016). Değerlere genel bir bakış: tanımı, özellikleri, işlevi ve sınıflandırılması. M. Köylü (Edt.). *Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kılınç, İ. (2015). *Lise öğrencilerinin siber duyarlılık, internet bağımlılığı ve sosyal değerlerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Köknel, Ö.(2007). *Çatışan değerlerimiz*. (1.Baskı). İstanbul: Akdeniz Yayıncılık A.Ş.
- Köylü, M. (2006). Küreselleşme ve ahlaki değerler. (Ed. Y. Mehmedoğlu ve A.U. Mehmedoğlu). *Küreselleşme ahlak ve değerler*. İstanbul. Litera Yayıncılık, 51-107.

- Kuşdil, M., E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15 (45), 59-76.
- Kuzlak, A, Çuvaş, B. ve Sakallı-Uğurlu, N. (2017). Anne ve babaların eğitim düzeyi ve mesleki statüleri ile üniversite öğrencilerinin cinsiyetçilik ve muhafazakârlığı arasındaki ilişki. *Nesne*, 5(9), 89-109.
- Küçükşen, K, ve Budak, H. (2017). Lise Öğrencilerinin Sosyal Değer Tercihlerinin Küresel Sosyal Sorumluluk Düzeylerine Etkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 1813-1826.
- Maarif Vekaleti, (1924). *İlkmekteplerin müfredat programı*. İstanbul: Maarif Vekâleti Yayınları.
- Maarif Vekâleti, (1926). *İlk mekteplerin müfredat programı*. İstanbul, Milli Matbaa.
- MEB, (1936). *İlkokul programı* (1936). İstanbul: Devlet Basımevi.
- MEB, (1948). *İlkokul programı*. İstanbul: Maarif Basımevi.
- MEB, (1962). *İlkokul programı taslağı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi
- MEB (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu*, Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- MEB (2017). İlköğretim Sosyal Bilgiler dersi 4-5-6-7. Sınıflar taslak öğretim programı, <http://mufredat.meb.gov.tr/Default.aspx> adresinden 10.02.2019 tarihinde erişilmiştir.
- MEB (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu*, Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- Mehmedoğlu, A. U. (2006), İlahiyat fakültesi öğrencilerinin değer yönelimleri ve dindarlık-değer ilişkisi. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), 133-167.
- Özcan, Z., & Erol, H. K. (2017). Üniversite öğrencilerinin değer yönelimleri ve dindarlık-değer ilişkisi (Karabük örneği). *Journal of History Culture and Art Research*, 6(4), 913-947.
- Özensel, E. (2003). "Sosyolojik bir olgu olarak değer." *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3): 217 - 239.

- Özkalp, E. (2003). “Kültür”, *davranış bilimlerine giriş*, editör. Enver Özkalp vd., Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Rokeach, M. (1973). *Nature of human values*, The Free Press, New York.
- Sapsağlam, Ö. (2015). *Anasınıfına devam eden çocuklara uygulanan sosyal değerler eğitimi programının sosyal beceri kazanımına etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sarı, E. (2005). Öğretmen adaylarının değer tercihleri: Giresun Eğitim Fakültesi örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3(10), 73-88.
- Sarı, M. (2007). *Demokratik değerlerin kazanımı sürecinde örtük program: düşük ve yüksek “okul yaşam kalitesi”ne sahip iki ilköğretim okulunda nitel bir çalışma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adana.
- Sarıcı Bulut, S. (2012). Gazi eğitim fakültesi öğrencilerinin değer yönelimleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür-Eğitim Dergisi*. 1(3). 216-238.
- Schoon, I., Cheng, H., Gale, C. R., Batty, G. D. ve Deary, I. J. (2010). Social status, cognitive ability, and educational attainment as predictors of liberal social attitudes and political trust. *Intelligence*, 38(1), 144-150.
- Schwartz, S. H., Cieciuch, J., Vecchione, M., Davidov, E., Fischer, R., Beierlein, C., Ramos, A., Verkasalo, M., Lönnqvist, J. E., Demirutku, K., Dirilen-Gumus ve O., Konty, M. (2012). Refining the theory of basic individual values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 103, 663-688.
- Seyyar, A. (2003). *Ahlak terimleri (ansiklopedik sözlük)*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Seyyar, A. (2010). *Sosyal hizmet terimleri (ansiklopedik ‘sosyal çalışma’ sözlüğü)*, Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Şen, Ü. (2007). *Milli eğitim bakanlığının 2005 yılında tavsiye ettiği 100 temel eser yolunda Türkçe Eğitiminde değerler öğretimi üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Tahiroğlu, M. (2014). *Sosyal Bilgiler Dersinde Değer Eğitimi Etkinlik rnekleri: İlkokul 4. Sınıf*. R. Turan ve K. Ulusoy (Ed.). *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi*, Ankara: Pegem-A Yayıncılık, 339-366.
- Tezcan, M. (1974). *Türklerle ilgili stereotipler ve Türk değerleri üzerine bir deneme*. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları:44. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Tezcan, M.(1984). *Sosyal ve kültürel değişme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Tezcan, M. (1994). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara: Zirve Ofset.
- Tokdemir, M. A. (2007). *Tarih ğretmenlerinin değerler ve değer eğitimi hakkındaki görüşleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilgiler Enstitüsü, Trabzon.
- Torun, F. (2019). *Hüseyin Nihl Atsız'ın edeb eserlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Ulusoy, K. ve B. Dilmaç. (2014). *Değerler eğitimi* (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Uncu, . (2008). *ğretmen ve eğitim yöneticilerinin değer yönelimlerinin çok boyutlu olarak incelenmesi (İstanbul ili rneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yalar, T. (2010). *İlköğretim Sosyal Bilgiler programında değerler eğitiminin mevcut durumunun belirlenmesi ve öğretmenlere yönelik bir program modülü geliştirme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Yaman, H., Taflan, S. ve olak, S. (2009). İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(18), 107-120.
- Yapıcı, A. ve Zengin, Z. S. (2003). İlahiyat fakültesi ğrencilerinin değer tercih sıralamaları üzerine psikolojik bir araştırma: ukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi rneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(4), 173-206.

- Yapıcı, A., Kutlu, M.O. ve Bilican I. (2012). Öğretmen Adaylarının Değer Yönelimleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11, 129-151.
- Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitime genel bir bakış, *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 19, 499-532.
- Yazıcı, M. (2014). Değerler ve toplumsal yapıda sosyal değerlerin yeri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), 209-223.
- Yazıcı, S. ve A. Yazıcı. (2011). *Felsefi, psikolojik ve eğitim boyutlarıyla karakter*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Yıldırım, S., Becerikli, S. ve Demirel, M. (2017). Farklı Bakış Açıklarına Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi. *İlköğretim Online*, 16(4), 1575-1588.
- Yılmaz, M.T. ve Kesici, Ş. (2014). Anne baba tutumları ve kardeş sırasının üniversite öğrencilerinin öz-anlayışlarının gelişimine etkisi. *Türkiye Sosyal Politika ve Çalışma Hayatı Araştırmaları Dergisi*, 4(6), 131-157.

EKLER

EK-1 Araştırma İzni

Evrak Tarih ve Sayısı: 21/06/2019-8789

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı

Sayı : 69972237-302.08.01-E.8789
Konu : Araştırma İzni (Turgut
BÜYÜKSAKALLI)

21/06/2019

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : a) 04/06/2018 tarihli ve 98862767-302.08.01-E.165 sayılı yazınız.
b) Amasya Üniversitesi Rektörlüğü Öğrenci İşleri Daire Başkanlığının 20/06/2019 tarihli ve 47526769-302.08.01-3641 sayılı yazınız

Enstitünüz Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Turgut BÜYÜKSAKALLI, Doç. Dr. Nihal BALOĞLU UĞURLU danışmanlığında "Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sosyal Değerlere Yönelik Algılarının İncelenmesi" konulu tez çalışması kapsamında çalışma yapmasının uygun görüldüğüne dair Amasya Üniversitesi Rektörlüğü Öğrenci İşleri Daire Başkanlığının ilgi b)de kayıtlı yazısı ekte gönderilmiştir.

Gereğini rica ederim.

e-İmzalıdır
Prof. Dr. Cahit Tağı ÇELİK
Rektör Yardımcısı

Ek: İlgi b) Yazı (1 sayfa)

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres: Merkez Yerleşke Bor Yolu 51240 Niğde
Telefon: 3882252707 Faks: 3882252701
e-Posta: oidb@ohu.edu.tr Elektronik Ağ: www.ohu.edu.tr

Bilgi için: Alişan Koyuncu
Unvanı: İdari Büro Görevlisi
Tel No: 0 388 225 2708

EK-2 Araştırma İzni

NÖHÜ Evrak Tarih ve Sayısı: 20/06/2019-3825

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı

Sayı : 47526769-302.08.01- 8789
Konu : Araştırma İzni (Turgut
BÜYÜKSAKALLI)

21/06/2019

NİĞDE ÖMER HALİS DEMİR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İlgi: 11.06.2018 tarih ve 142 sayılı yazımız.

Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Sosyal Bilimler Eğitimi Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Turgut BÜYÜKSAKALLI'nın tez çalışması kapsamında, Üniversitemiz Eğitim Fakültesinde uygulamak istediği anket çalışması uygun görülmüştür.

Bilgilerinize arz ederim.

e-imzalıdır
Prof.Dr. Süleyman ELMACI
Rektör

Evrakın Doğrulması İçin: https://ebys.amasya.edu.tr/enVision/Validate_Doc.aspx?V=BEL93KDM4

Akbilek Mah. Hakimiyet Cad. No:43 P.K. :05100 Merkez/Amasya

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

E-Posta: oidb@amasya.edu.tr İnternet Adresi: <http://www.amasya.edu.tr/oidari>

Bilgi İçin: Murat ÇİTİR

EK-3 Araştırma İzni

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Yazı ve Kurul İşleri Müdürlüğü

Sayı : 82493341-605.01
Konu : Turgut BÜYÜKSAKALLI'nın anket uygulaması hk.

ÖMER HALİS DEMİR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İlgi : a) 11/06/2018 tarihli ve 142 sayılı yazımız.
b) Eğitim Fakültesi Dekanlığının 26/06/2018 tarihli ve 36971 sayılı yazısı.

Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Turgut BÜYÜKSAKALLI'nın "Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sosyal Değerlere Yönelik Algılarının İncelenmesi" konulu tez çalışması kapsamında Fakültemiz Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalında öğrenim görmekte olan Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarına anket uygulama isteği Üniversitemiz Eğitim Fakültesi Dekanlığınca uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

e-İmzalıdır
Prof.Dr. Cavit BİRCAN
Rektör

Bu belge 5070 sayılı e-İmza Kanununa göre Prof.Dr.Cahit Tağı CELİK tarafından 21.09.2018 tarihinde e-İmzalanmıştır. Evrağınızı <http://eimza.ohu.edu.tr/eimza/default.aspx> linkinden BFC2C75AX8 kodu ile doğrulayabilirsiniz.

Evrağı Doğrulamak İçin: <http://ebys.adu.edu.tr/en/Vision/Dogrula/6E4KFYP>

Adnan Menderes Üniversitesi Merkez Kampüsü Aytepe Mevkii Pk:09010

Efeleler/Aydın

Telefon No: 0256 218 20 00 Faks No: 0256 214 66 87

E-Posta: yazisizleri@adu.edu.tr İnternet Adresi:

<http://www.idari.adu.edu.tr/subesamudurlugu/yazisizleri/>

Bilgi İçin: Elveda Nurhan Akyıl

Unvan: Personel

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Turgut BÜYÜKSAKALLI
Doğum Yeri ve Tarihi : Kahramanmaraş, 1993
İletişim Bilgileri : turgutbuyuksakalli@hotmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

2007-2011 Kahramanmaraş Lisesi
2012-2016 Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler
Öğretmenliği Ana Bilim Dalı
2016-2019 Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Sosyal
Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı.

